



## DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA



"QUATRE RECS" (2019) PRULLANS. Autor del monument: Ernest Altés. Materials: Granit, pedra calcària de Prullans, aigua i acer inoxidable.



Grup de Recerca  
de Cerdanya



Diputació de Girona

# ÍNDIX

- PÀG. 04** Creure-s'ho i fer-ho. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 06** Una revolució al camp? Enric Quílez i Castro
- PÀG. 09** Poesia: Desideri Lombarte
- PÀG. 10** SENSE PARAULES. Obrer Estalvia! Guillem Sendred
- PÀG. 11** RELATS DE MEMÒRIA. Pintades a la carretera. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 13** EL PIRINEU. Tradicions i llegendes de Joan Amades. Albert de Montjuïc
- PÀG. 17** Històries sobre dues rodes. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 21** Còmic: L'Estrella, un gos trapellas. Guillem Sendred / Ignasi Blanch
- PÀG. 22** Conèixer la Cerdanya el 1927. Albert de Montjuïc
- PÀG. 24** El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* i Cerdanya. Pere J. Quetglas i Maria Reina Bastardas
- PÀG. 31** Una il·lustració de Maria Rius, a la portada de Serra d'Or. Redacció
- PÀG. 32** La Contrabandista. Lourdes Cazorla Puig
- PÀG. 34** La conquesta de l'espai. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 35** Pitàgores. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 36** Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya... *La fille des collines*. Martí Solé i Irla
- PÀG. 44** L'himne cerdà. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 51** Rellegint Josep M. Guílera, pioner de l'esquí, l'alpinisme i la literatura de muntanya. Montserrat Jorba Valero
- PÀG. 56** I què fem si no hi ha neu? Alfons Mills
- PÀG. 58** Immortalitzant el moment. Alfons Mills
- PÀG. 60** Quan fou mort, el combregaren. Guillem Lluch Torres
- PÀG. 62** 2024, Any Estellés. Miquel Llimona
- PÀG. 65** Puigcerdà, el poble tensat. Bernat Pous
- PÀG. 67** Toc-toc, Cerdanya, puc passar? Pau Bombardó Campillo
- PÀG. 69** La coeducació. Anna Exposito
- PÀG. 70** La llebre i la tortuga, o una faula elegant i tranquil·la. Guillem Sendred
- PÀG. 71** Jordi Romeu Carol guanya el III Premi de Narrativa Ciutat de Reus. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 72** La fi de 854 anys de vida religiosa comunitària a Puigcerdà. Gerard Cunill
- PÀG. 80** Pagesia i territori al segle XXI. Martí Boada
- PÀG. 86** Entrevista a Josep Castanyer Alonso. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 90** Entrevista a Miquel Travé, piragüista. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 93** Entrevista a l'Èric Alís Bosquet. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 97** Homenatge al Dr. Ramon Margalef i López. Enric Quílez i Castro

## DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA Cerdanya. (COORDINADOR ENRIC QUÍLEZ)

- PÀG. 100** La Cerdanya: una comarca inaccessible per a molta gent. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 102** La gentrificació comercial de la Cerdanya. Josep Ma Prat Forga
- PÀG. 108** La gentrificació laboral a Cerdanya. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 112** Explicant la gentrificació: una problemàtica estructural i sistèmica entre dominants i dominats. Marc Pont
- PÀG. 116** Obert per als de fora. Alfons Mills Munt
- PÀG. 118** La Cerdanya, ja no és nostra? El desplaçament simbòlic com a efecte de la gentrificació a la comarca. Pep Vivas i Elias i Jorge Sánchez Naudín

## EDITORIAL

Després de la voràgine que ha representat el número especial de la Querol sobre la Guerra Civil a la Cerdanya, tornem a la normalitat. Aquest cop, tenim articles molt interessants, com sempre. Continuem amb el còmic, que ja va aparèixer al número 33.

El dossier tracta sobre un altre tema polèmic: la gentrificació a la comarca, en tots els seus vessants, des del plantejament purament teòric de la gentrificació, fins a les seves afectacions a l'habitatge, el treball o al lleure. En aquest sentit, algun dels articles d'opinió, com els del Pau Bombardó o el Bernat Pous, serveixen de complement sobre el tema.

També tenim un relat molt vívid de la Lourdes Cazorla sobre el contraban a l'època franquista, no el que va enriquir molta gent, sinó el de pura supervivència practicat per persones anònimes individualment.

I el Gerard Cunill ens parla de la fi de 854 d'anys de vida religiosa a Puigcerdà, amb la recent defunció de la germana Josefina Bravo, a la congregació del Sant Àngel Custodi de l'Hospital de Puigcerdà.

El Miquel Llimona ens parla d'en Vicent Andrés Estellés i del maltractament rebut per part del govern valencià del poeta del poble, del qual enguany celebrem el centenari del seu naixement.

Esperem que gaudiu dels continguts de la revista.

**Querol** REVISTA CULTURAL DE CERDANYA

### CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador  
Enric Quílez  
Núria Casamitjana  
Joan Peitx

ISSN 2696-2373

### AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro  
Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas  
Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro  
Maquetació: Anna Solans. [www.creativadisseny.cat](http://www.creativadisseny.cat)  
Internet: Gael Piguillem i Boladeras



Grup de Recerca  
de **Cerdanya**

# Creure-s'ho i fer-ho

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (\*)



Hauríem de ser creients amb el país que trepitgem, si més no, amb el tros de territori en què vivim, o la comarca on estem instal·lats a l'estiu o a l'hivern, quan fa calor o quan fa fred, quan creixen les flors o quan cau la neu i, així i tot, no creiem en aquest país que estimem.

Però hauríem de ser conseqüents i enarborar la bandera del millor i acceptar que no ho és.

Fa set anys (vegeu Querol núm. 17) érem il·lusionats per aquest petit país cerdà que bregava perquè el Cerdanya Film Festival es consolidés i en fos bandera de Cerdanya. I deia que: *“Quan un petit país és un gran plató cinematogràfic, no es pot desapropiar. Quan una comarca natural com la Cerdanya és un gran petit país, és obligat de fer-ne un documental que expliqui i ensenyi els seus tresors, la seva gent, la seva cultura...”*

L'article titulat CERDANYA, UN PETIT PAÍS DE PEL-LÍCULA... em remetia, com ara, a intentar que es promogués un documental curt tractant d'ensenyar la Cerdanya com a país del Pirineu, donant-li un tractament que englobés tots els aspectes essencials econòmics, esportius, de cultura patrimonial en el

sentit més ampli possible i ensenyant com és un país del Pirineu.

I en tenim un perfecte model, encara que potser un xic antiquat, ja que és de l'any 1948: el documental de dotze minuts de durada, era per atreure turisme en totes les modalitats imaginables sobre ANDORRA, un petit país –deien- a 800 quilòmetres de París, i a dues hores de Barcelona, - diem nosaltres. Aquesta Andorra del document de propaganda turística sota la direcció de Joan Castanyer i produïda per Laya Films, de dotze minuts de durada, parlada en anglès, explica algunes particularitats d'Andorra, un petit país pirinenc semi independent, de la mida de Rhode Island. I nosaltres, a través d'un documental produït, potser per aquells que estimen Cerdanya i que presenten curtmétratges al Festival internacional de cinema, podrien promoure sota la direcció de professionals de mèrit, i que hauria d'englobar tots els temes culturals dins del paisatge cerdà, coproduït per les entitats cerdanes, que a hores d'ara tenen el protagonisme turístic i cultural del país de Cerdanya. L'organització, sota els auspicis, del Grup de Recerca de Cerdanya, podria contemplar

i reivindicar tots els aspectes més importants del país i donar-lo a conèixer, no com a simple indret turístic, sinó com a cultura pirinenca que cal preservar i cuidar i sobretot donar a conèixer el paisatge cultural. La producció podria portar per títol, Cerdanya, UN PAÍS DEL PIRINEU CATALÀ, en llengua catalana, castellana i occitana, i vindria a ser un compendi de les varietats del país.

El documental, no pas un simple reportatge, es podria fonamentar en els quatre 2.900 metres (és a dir: el Carlit, el Puigpedrós, la Tossa Plana i el Puigmal) i el costellam que tenen en la Serra del Cadí, i tots els poblets i viles que el conformen, sense deixar-se l'atractiu geogràfic i històric de l'enclavament de Llivia. Tampoc es podria obviar que la Cerdanya és una comarca partida entre dos Estats que reivindica la llengua, la història i el paisatge cultural comú, i per això es reivindica un estatus diferenciat i unificat i com a nexa un Gran Tren Groc (GTG) que reivindiqués l'arribada a Puigcerdà, Alp i Bellver.

Tot plegat es tractaria d'una promoció reivindicativa amb temes com la neu i el prat, els cims i les valls, la magnitud del paisatge i la bonança climàtica, i tots els altres ingredients, atorgant a la Cerdanya la seva força també turística.

De tot el que exposem en tenim ja una mostra descoberta en la premsa comarcal, quan en el número

1005 de la revista Ceretània de l'11 d'abril de 1926, explica que un empresari cerdà de cinema va fer realitzar una pel·lícula sobre Puigcerdà i la Cerdanya per a ser passada com a propaganda turística en la seva sala.

Jo deia en aquell hivern del 2015 que aquest projecte no és pas una iniciativa de darrera hora, perquè en tenim mostres, i el que cal és executar-la de nou, amb els complements nous del mateix país, que tenen l'encant natural del Pirineu.

*Deixar constància del que som i del que pensem, del que volem i del que tenim*, tot donant forma a un documental anomenat Cerdanya, PETIT PAÍS DEL PIRINEU CATALÀ. Crec necessari que, entre tots o entre alguns, posar en marxa aquest projecte, ni que sigui per una vegada tenir present que la Cerdanya com a plató natural pot ser un producte que doni entrada a tota una generació de cineastes que entenguin com és d'essencial donar a conèixer aquest país, pel turisme i per a nosaltres mateixos.

Ens ho hem de creure i ho hem de fer. Aquesta és una crida proporcionada a les nostres forces vives, als elements vinculats amb el gran Festival de Cinema de Cerdanya. Creure-s'ho i fer-ho.

*\*Alfred Pérez-Bastardas  
Historiador, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.  
Coordinador general de les revistes Querol i Ker.*



Foto: Pau Blat.

# Una revolució al camp?

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



Darrerament, s'han viscut temps moguts entre la pagesia europea, i com no podia ser menys, també a la pagesia catalana i cerdana. Són els signes dels temps i també que els pagesos estan farts de moltes injustícies que els afecten especialment a ells. Això no vol dir que tinguin raó absolutament en tot allò que reclamen, però cal escoltar-los i posar remei a una situació que dura ja fa massa temps.

Des que Espanya va entrar a la Comunitat Econòmica Europea, actualment Unió Europea, ja es preveia que un dels temes més polèmics seria el relacionat amb l'economia agropecuària. Tots recordem aquells camions espanyols retinguts a França pels pagesos d'aquell país, alguns fins i tot cremats. Unes imatges que, de tant en tant, es repeteixen i que fan molt de mal.

Van ser temps de parlar d'excedents, de quotes lleteres, de reconversió agropecuària, d'adaptació als nous temps, que volia dir, bàsicament, modernització del camp, limitació de la producció per a les petites i

mitjanes explotacions, caiguda del preu que es pagava als pagesos pel seu producte i l'ascens imparable d'intermediaris i grans superfícies que han anat escanyant els pagesos, cada cop més, volta a volta.

Van ser temps d'introducció d'una burocràcia aclaparadora. De fer plantar cultius, com els gira-sols, que ningú no volia i que es podrien als camps, de -diguem-ho amb totes les lletres- putejar els pagesos amb normes cada cop més estrictes sobre pesticides, benestar animal, normatives més o menys racionals, etc.

Mentrestant, uns pocs intermediaris s'enriquien, alhora que els pagesos havien de treballar molts cops per només cobrir despeses. I això gràcies als ajuts de la Política Agrària Comuna (PAC), que ajudava a anar tirant a canvi d'omplir tones de documents. Actualment, megues i megues de formularis electrònics.

Una coneguda meva diu que, cada any, quan arriba la Fira de Puigcerdà, perd hores i hores omplint fitxes per cada cavall de la seva explotació que hi participarà. L'administració coneix millor els cavalls i les vaques

del nostre país que els seus votants. No deixa de ser paradoxal i absurd.

Cal afegir que en algunes zones de muntanya s'ha introduït fauna com l'os, generalment sense el consens territorial. A mi em sembla molt bé que hi hagi llops i ossos a la muntanya (on han de ser, doncs, als zoològics? Dissecats als museus?), però aquests grans carnívors són parcialment incompatibles amb una muntanya antropitzada, plena de bestiar, ruscs de mel, turistes, esportistes, boletaires, caçadors, etc.

Sovint, quan un d'aquests carnívors ataca un animal d'un ramat i el mata, l'administració, en comptes de compensar ràpidament el pagès afectat, es feia el ronso i li reclamava més tones de papers. No dic que no hi hagi una certa picaresca (pertot arreu n'hi ha!), però sempre s'ha tractat el pagès amb presumpció de culpabilitat i desconfiança.

Recordeu la polèmica dels voltors que atacaven vaques que acabaven de parir i que estaven dèbils? Tampoc l'administració va tenir els reflexos pertinents i es va fer l'estreta tant com va poder.

Els caçadors es queixen que no els deixen caçar sense marejar-los la perdiu, mai millor dit, de mala manera. Després, és clar, hi ha plagues de cabirols, senglars o conills que es carreguen els sembrats o les vinyes o els fruiters. Qui se'n fa càrrec?

A les zones boscoses properes a urbanitzacions, no és possible caçar els senglars de cap manera. Amb armes de foc, encara que tinguis llicència, no, perquè hi viuen persones a prop; els arcs i les fletxes estan prohibits; no parlem dels perillosos verins o de les trampes. En fi, que l'única manera és posar-se davant d'ells i insultar-los a veure si pateixen un atac de cor i es moren.

I ara ha arribat la sequera, la pertinaç sequera augmentada i corregida, i a qui primer s'assenyala i a qui primer se li retallen els recursos hídrics és als pagesos. Però, és que una vaca que no beu prou aigua es mor. I el mateix passa amb el blat o amb els pomers o amb la vinya. Un turista pot passar sense anar a un spa, però un cavall que no beu aigua, es mor.

No parlem tampoc del fet que els pagesos no poden fer servir determinats productes fitosanitaris o pesticides amb el bestiar, però que la Unió Europea importa impunement productes tractats amb aquests productes -sense manies- d'altres països. Competència deslleial. Altres països on, per cert, tampoc és que

es respectin gaire els drets laborals, que al nostre país tenen un important cost econòmic en forma d'impostos. I més paperassa, ja sigui dit.

A la Cerdanya, tot això ho hem viscut. Les petites explotacions han desaparegut o s'han concentrat en grans explotacions per poder persistir. Però, au, NO a les macrogranges! Doncs si no en tenim de petites i no n'hi ha de grans, ja em direu què menjarem? Eslògans?

Soc ecologista fins a la medul·la. No comparteixo algunes queixes dels pagesos sobre tenir mànegua ampla i poder fer el que vulguin amb el medi ambient. Hem lluitat molt per retrocedir ara de mala manera. Però els pagesos tenen molta raó en moltes coses, i des de les polítiques dissenyades des d'un despatx de la Gran Via de Barcelona, el camp és molt lluny i no s'entenen les dinàmiques pròpies d'aquests.

Per exemple, el Govern vol crear una Agència de la Natura. Em sembla molt bona idea, especialment si té pressupost i els objectius són sensats. Però com ho veuen els pagesos? Doncs com una altra administració restrictiva més, que els putejarà, els posarà més bastons a les rodes, els fuetejarà amb multes i els farà perdre el temps amb més burocràcia. Entenc les seves reticències.

Cal arribar a un consens seriós entre la conservació del medi ambient i l'agricultura i la ramaderia que, tot i els intents d'alguns per vendre-les com el sùmmum de l'ecologia i de la verdor, són activitats lesives contra el medi ambient, si les coses no es fan bé.

Per exemple, si es fan servir productes massa agressius per matar plagues; si es fan cremes de rostolls sense prou cura i control; si generem tones i tones de purins amb els quals després no sabem què fer-ne, etc. No gaire diferent de la malvada indústria química que gairebé tothom critica, però que és imprescindible pel desenvolupament econòmic d'un país.

I recordem, també, que sovint els pagesos no són un model de l'aprofitament de l'aigua. La mateixa activitat gasta quantitats enormes d'aigua de manera molt poc eficient i les fuites en canonades i regs no són cosa només de les poblacions urbanes que omplen piscines i reguen jardins. Al camp es malbarata molta aigua, també, el que passa és que ho veu poca gent. I els que ho veuen, sovint callen i miren cap a un altre cantó.

No és estrany veure com es fa servir un camí rural per fer passar l'aigua que servirà per regar un camp, amb el malbaratament que això comporta.

La tecnologia ens ofereix la possibilitat de fer servir productes modificats genèticament per disposar de cultius més resistents a les plagues o a la sequera. Però, no, sisplau, que això no és ecològic! Llençar tones de fruites podrides per culpa d'una plaga originada per un cuc, en canvi, és la mar d'ecològic!

Aquestes coses fan que els pagesos diguin prou. Que vegin que els seus fills no volen continuar el negoci dels pares (bé, això passa una mica a totes les professions, és per plantejar-s'ho) i posen el crit al cel.

Molts es plantegen si no és millor destinar les seves terres cultivables a posar plaques solars, que són més rendibles i no donen tants maldecaps.

Així, que els nostres herois, que tenen els peus de fang, com ho solen tenir tots els herois del món real, s'amotinen, s'organitzen gràcies a les xarxes socials, i baixen en tractor, fent corrua, cap al Cap i Casal del país. I la gent surt a aplaudir-los i a fer-se selfies al costat dels tractors. No és que no em sembli bé, però això demostra que els urbanites no han entès gaire cosa. Que tot això els sembla una mena de lluita de David contra Goliat i poca cosa més.

I després surt el polític de torn i diu que els pagesos són "els enginyers i cuidadors del paisatge". Home, no fotem! Sí que ho són, d'acord, però no és la seva feina principal. Per a ells és un *modus vivendi*, no són els jardiniers del paisatge com alguns s'entesten a fer-nos creure. Això és un efecte secundari. Ells el que volen és viure de la seva feina, no cobrar una pagueta de l'estat per mantenir verds els camps perquè els turistes es facin fotos amb les vaques.

Però tots som una mica responsables d'aquesta situació. Alguns més que altres. Per no comprar responsablement, per no mirar les etiquetes quan comprem fruita i verdura o altres productes, com la llet. Sovint comprem avellana turca quan la tenim de Tarragona, tot i que els preus ni tan sols són massa diferents. I després ens queixem.

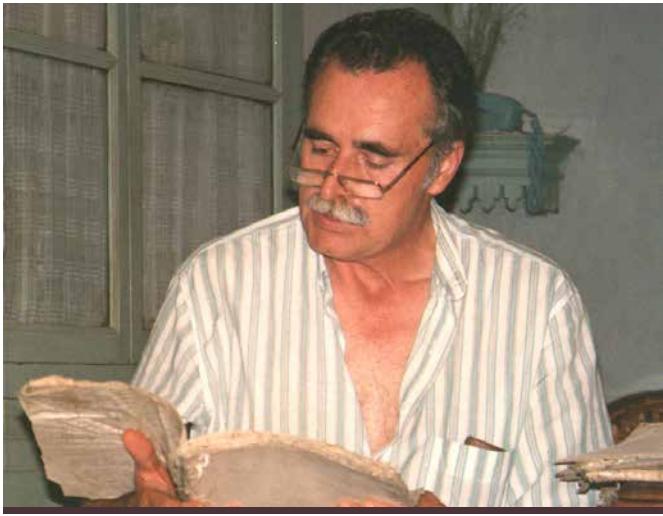
Des de la ciutat es té una visió romàntica i absolutament esbiaixada del camp. Quan fa uns anys va començar la plaga de senglars a Barcelona, alguns il·luminats van suggerir que no es podien caçar aquests senglars amb escopetes, sinó que s'havien d'emprar sistemes més "sostenibles". Concretament arcs i fletxes. Fins i tot això van prohibir. Encara ric.

El problema del camp ve de lluny, és complex i cap partit polític, i menys l'extrema dreta, té solucions fà-

cils i ràpides per solucionar-ho tot. Cal anar per parts, a poc a poc, però sense encantar-s'hi. I pensar que tot està relacionat: els tractats de lliure comerç, els transgènics, la lluita contra el malbaratament de l'aigua, l'equilibri dels ecosistemes, etc.

Només així podrem començar a solucionar el problema. Perquè no penseu que si ens quedem sense agricultors a Catalunya, ens morirem de gana. Sempre podrem comprar el producte a Turquia o al Brasil. Fet i fet, el nostre país només produeix una part del que menja. La resta l'ha d'importar i una part gens negligible del que produïm, l'exportem. Això sí, si no tenim una certa sobirania alimentària, com l'anomenen ara, la ballarem magra si aquests països decideixen putejar-nos i, naturalment, ho pagarem tot més car i generarem més gasos d'efecte hivernacle perquè haurem de portar el menjar de l'altra punta del món. De nosaltres depèn.





**DESIDERI LOMBARTE**  
(1937-1989)

*Font de la foto:  
Omnium Cultural*

## LA VIDA SE ME'N VA

Entre els dits de les mans se m'escola la vida,  
i l'abundós ullal s'eixugarà a l'estiu.

La vida se me'n va a costes avall furienta,  
mentre, tossut de mi, pujo la costa amunt.

L'últim raig de l'ullal, l'últim alè de vida,  
l'últim borboll d'amor que a l'estiu brollarà,  
no serà per ningú, que es perdrà per la costa  
entre motes de jonça i fenasseres seques.

A la terra tornat el que ve de la terra,  
el que a la terra dec pago amb bona moneda,  
amb moneda corrent, corrent costes avall.

Si se'l beguere algú l'últim raquet de l'aigua,  
a la jonça del prat ell pagaria el deute,  
que jo, amb l'últim alè, m'ho deixo tot pagat.

## SOROLLA'T I POCA SON

SOROLLA'T i poca son,  
ja s'ha acabat lo dormir,  
espavila't, que si dorms,  
de net no en farem un dit.

SOROLLA'T i fes sorolla  
i als sords fot-los un bon crit  
que si et quedes com un poll,  
callat, banyat i arrupit,  
encara aniràs al roll,  
al roll dels pobres d'esperit.

SOROLLA'T i fes camí,  
camí de la llibertat,  
llibertat de dir o no dir.  
I dient la veritat, a la nafra posa el dit.

I no parlos per parlar,  
si parles, parla amb sentit:  
agre, dolç, moll o enfurit.  
SOROLLA'T. Si estàs parat,  
te quedaràs ensopit.

## MOROS I CRISTIANS

De damunt de la roca miro el pla  
i veig atrafegats cristians i moros,  
uns porten les espases a la mà,  
altres guanyen perquè trumfen els oros.

Per un trosset de terra de secà  
vendrien a son pare i a sa mare;  
per un bocí de pa, si ne'ls faltare,  
li treurien la sang a son germà.

I per hausir una dona, si convé,  
traeixen a l'amic, i satisfets,  
amb el cap alt passegen pel carrer.

De damunt de la roca els miro i veig  
com trafeguen pel pla i per la vall verda,  
i s'omplen de misèria i pasten merda.

# SENSE PARAULES

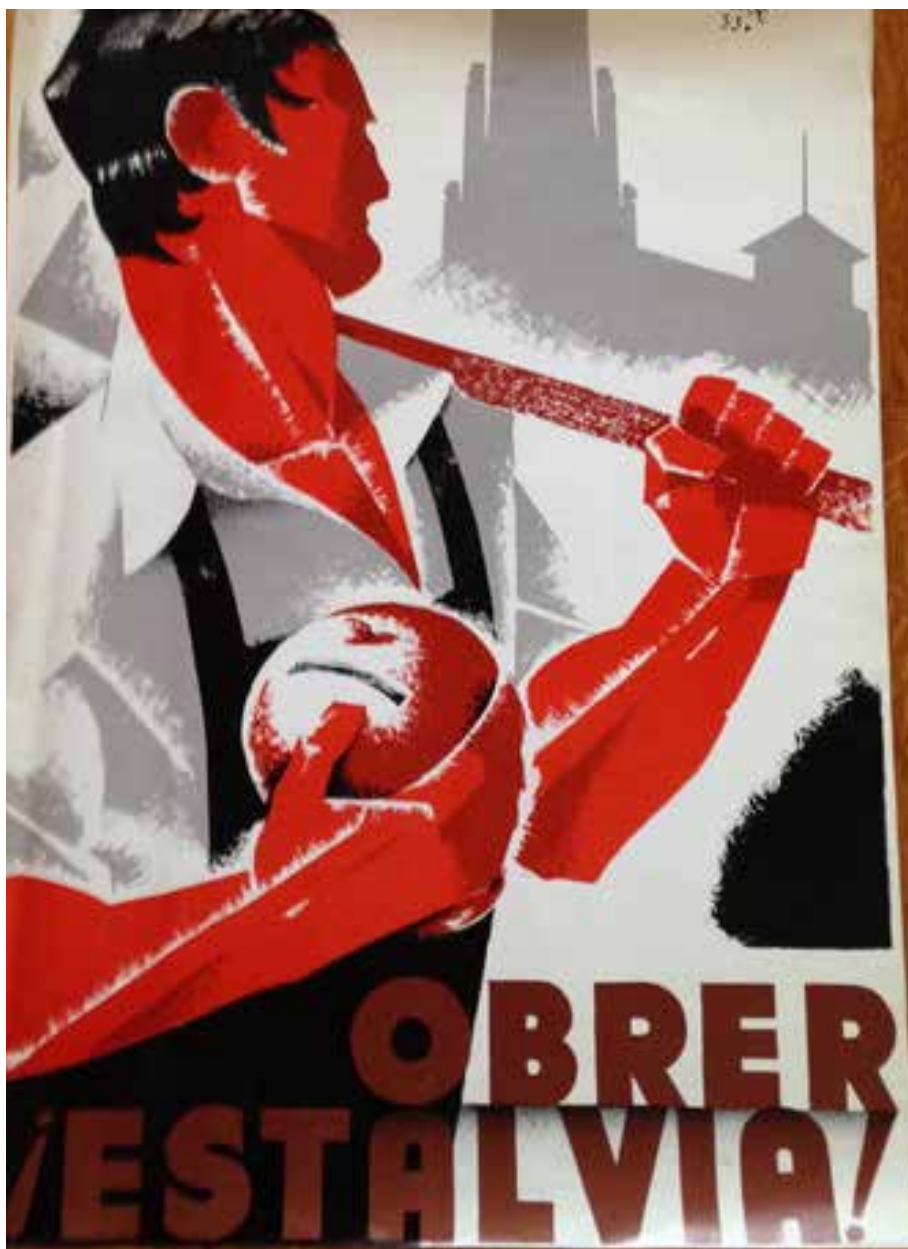
## Obrer Estalvia!

GUILLEM SENDRED

Hem convingut que el sense paraules no vol dir pas que no diguem la nostra i podem precisar amb una certitud allò que la imatge vol dir o ens vol fer saber. Per això el SENSE PARAULES vol dir, amb silenci, sense fronteres de la comprensió i acceptant llegir el disseny i la il·lustració per comprendre, amb exactitud, què ens vol dir el cartell, tant en el temps com en la direcció. Aquest, concretament, ens porta a un temps precís i ple d'energia, amb una imatge de força, d'unió i de transcendència de classe. Es pot dir que és un cartell modernista o de dibuix modern.

El cartell és obra d'Antoni Clavé, datat el 1933, i premiat en el concurs de 1933 de La Caixa de Pensions, i ens vol mostrar la força obrera i treballadora, que és un dels factors cohesionadors de l'entitat en aquells temps. La força vital del dibuix i els colors vermell i negre tenen significat: un, usat durant la revolució social i la Guerra Civil, i l'altre, per la Falange Española, així com la imatge del darrere, símbol emblemàtic de La Caixa en aquell moment, mentre se'ns diu que l'estalvi és un fenomen necessari per a l'economia i la força del demà. Per això, quan el cartell es va fer servir després de la Guerra Civil, es varen eliminar les paraules OBRER ESTALVIA!, perquè les paraules eren massa punyents i tenien massa força històrica i d'esquerra. El dibuix del cartell

té en si una força simbòlica amb aquests colors vius. L'Obra d'Antoni Clavé és, segurament, de tots els cartells, un dels més vius i plens de força històrica. Potser per això es va emprar poc després de la guerra dels tres anys.



# Pintades a la carretera

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS\*



Il·lustració: Maria Rius.

Cap diari, és clar, se'n va fer-se ressò i no va sortir-ne mai cap fotografia. Per això, quan em van telefonar per si volia saber d'una acció realitzada clandestinament a la carretera de Montserrat, el 1964, vaig pensar que podia ser d'interès, però volia saber amb qui parlaria.

Em va dir que es deia Sendred, però no m'ho vaig creure. Vam quedar en un bar prop de l'Arc de Triomf de Barcelona i que per reconèixer-lo, portaria a la mà la revista *El Ciervo*. A l'hora convinguda vaig trobar-me'l i vam seure convenientment abillats amb la mascareta posada, el que feia impossible de veure-li el nas i la boca. I immediatament després, va explicar-me els detalls d'aquesta acció que ara jo anomeno **pintades a la carretera**. La cosa va anar així: “érem dos companys que prèviament preparats havíem agafat el carrilet amb les nostres motxilles plenes dels pots de pintura blanca i les brotxes ben gruixudes. La idea era baixar a l'estació de l'aeri de Montserrat i enfilar-nos ja de nit pel camí de l'aigua fins al Monestir; anàvem sols el meu company i jo i vam fer el trajecte sense

trobar-nos ningú; a les vistes del Monestir de Montserrat vam fer una parada per reposar i menjar, tot esperant una hora en què, en plena nit, i quan la Guàrdia Civil —que havíem vist—, ja hagués fet una guàrdia pels contorns de l'església, poguéssim iniciar el trajecte carretera enllà i començar a pintar els eslògans que teníem pensats.

Es tractava d'intentar, des de Montserrat, contrarestar la gran campanya que el govern espanyol estava portant a terme aquells dies anomenada “**XXV AÑOS DE PAZ**”, que el ministre Fraga Iribarne impulsava per fer creure que la dictadura estava recolzada en la pau franquista de la postguerra”. Nosaltres —em deia el Sendred— “havíem programat diverses vegades accions de denúncia, però aquesta era important perquè havia d'estar lligada amb Montserrat, quan encara hi havia presos polítics i exiliats i una gran repressió generalitzada de la llengua i cultura catalana. Però l'acció, que era secreta, no fou mai explicada al monestir i, en tot cas, va ser a primera hora del matí, en fer-se de dia, que devien veure els eslògans pintats al terra de

la carretera, sempre en direcció paral·lela, perquè cap cotxe que hi passés quan encara la pintura fos fresca els pogués trepitjar i desfigurar-ne les lletres”. Sendred m’explicava els fets amb precisió. Deia que havien començat a caminar pel costat de la carretera i que “quan ja portàvem uns quants centenars de metres, vam obrir els pots i vam pintar els primers eslògans triats per combatre la campanya del franquisme: **VOLEM PAU JUSTA. / CATALUNYA-JUSTÍCIA I PAU**. Es tractava d’anar de pressa, per tal que cap cotxe ens veiés retolant la carretera, i no era fàcil portar la motxilla plena, amb un pot de quilo i la brotxa ja mullada de pintura blanca a les mans amb guants i vigilant que no vingués ningú, mentre es feien les pinzellades. Això volia una certa habilitat, ràpidesa. Segons el sentit de la corba, la pintada la fèiem a la dreta o a l’esquerra”, va precisar el Sendred. Segons deia, s’havien entrenat en algun indret de Barcelona, amb la campanya Catalunya-Pujol i ara calia pintar tota la carretera des de Montserrat fins a Can Massana, pràcticament uns deu kilòmetres, amb una pintada a terra cada 200 metres. “Coneixíem perfectament la ruta, i les giragonses fins a arribar a l’encreuament cap al Bruc, on pensàvem descansar en un indret en què hi havia una font, prop del poble. Després ens vindrien a buscar per no agafar l’autobús de la Igualadina”, afegí.

“Pintat el primer tram de carretera, i veient com quedava, vam ampliar les lletres perquè es poguessin veure millor; aviat ens vam adonar que amb els sis pots de quilo de pintura que portàvem no serien suficients, i vam calcular que pintàriem només fins al coll de la Massana, gairebé una desena de quilòmetres, almenys, fins que acabéssim la pintura. Després ens vam desfer dels pots i de les brotxes per deixar-ho en un forat a terra, i vam baixar per la muntanya cap al poble. Encara era de nit i una mitja lluna donava claror per no anar a les fosques”. La ruta - explicava el Sendred- “va durar unes tres hores i, en aquest temps, van passar quatre cotxes. Quan els vàiem venir ens amagàvem a les cunetes i tornàvem a pintar un cop havien passat. No va haver-hi cap problema. És clar, no vam fer cap fotografia; no s’estilava, i cap a les deu del matí, ens van recollir com estava previst”.

Jo, assegut davant del Sendred, -un home d’uns 75 anys-, soc l’únic que conec ara aquesta feta, a part dels dos protagonistes anònims. Per això, acabats els cafès,

volia saber-ne més, però ell no va voler explicar més detalls, de manera que vam convenir que la història ja era prou rigorosa: “això és tot”, em va dir. Al cap d’uns segons jo encara vaig preguntar si eren d’algun grup social o polític i si es pensava continuar aquella campanya del **VOLEM PAU JUSTA**. Però tot això va quedar confús; em feia la impressió que no hi havia prou força per continuar-la. Feia la sensació que eren provinents de grups escoltes i que un dels caps en portava l’organització, però són suposicions meves. Ens vam dir adeu i vaig pensar que ho faria saber. Sí que em va dir que en aquell moment no en varen sentir a parlar més del fet: cap diari, és clar, se’n va fer-se ressò i no va sortir mai cap fotografia per donar fe documental del fet. Aquestes coses es fan i queden a l’anonimat més absolut, però si no ho explico, mai se sabrà. Per això suposo que va contactar amb mi, perquè sabia que ho faria públic. Doncs ho explico per deixar-ne constància. Forma part d’una petita mostra de la memòria històrica que guardem. I el que és més important: encara que no en tinguem constància documental, jo li dono tota la credibilitat històrica possible. Per què?, perquè en aquella època, aquestes accions eren de les poques que es podien realitzar amb un mínim de possibilitats de sortir bé. A més, no calia gaire organització, ni molta gent; el que era essencial, la voluntat de fer-ho, i això amb un parell de gent jove organitzats n’hi havia prou. Després, per casualitat vaig saber-ne els noms i ens vam trobar de nou en un viatge a Menorca. Nosaltres -em van dir-, anàvem en bicicleta i vam recórrer els trossos del camí de ronda de l’illa; va ser -deien- una experiència molt allisonadora, ja que l’illa era encara verge de turisme i d’urbanitzacions i hotels. Es van banyar - explicaven- a cala Galdana mentre repassàvem la història de Catalunya i la Guerra Civil en format de petits fragments. Finalment, van accedir a dir-me els noms: la veritat és que no els recordo bé, i és que les coses de la clandestinitat tenen aquest component de secret, és a dir de clandestí.

PARLEM DE LLIBRES QUE PARLEN DEL PIRINEU

# EL PIRINEU. Tradicions i llegendes de Joan Amades

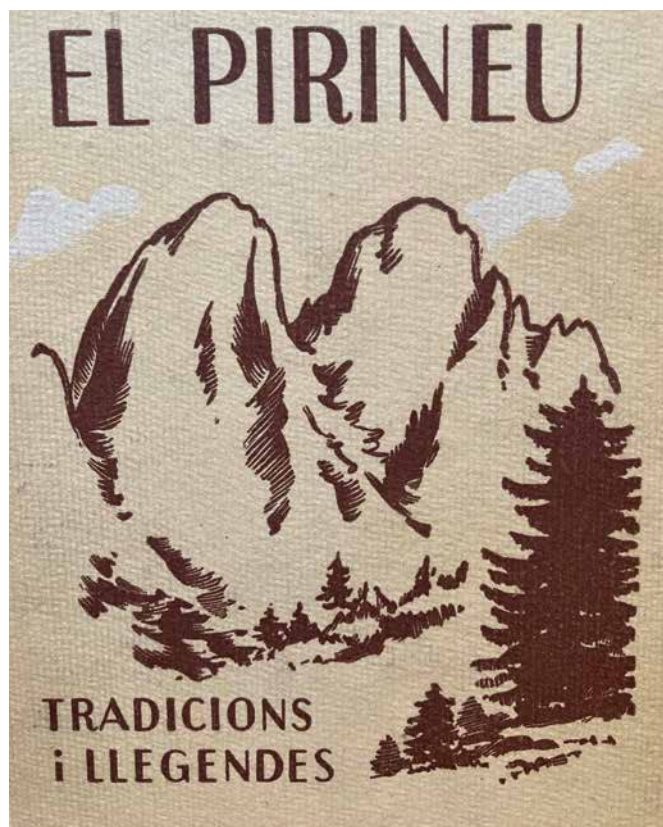
ALBERT DE MONTJUÏC

Aquest llibre de bibliòfil, titulat "EL PIRINEU", de Joan Amades va ser publicat el desembre de 1949, per Edicions La Llumenera de Barcelona, il·lustrat amb xilografies de E.-C. Ricart, acolorides per Manuel Barragán, i estampat en els obradors de la impremta Altés S.L., a cura de Pere Pujol Casademont. El llibre porta una justificació del tiratge dels 517 exemplars. Nosaltres hem treballat amb el número 398, en paper de tina fabricat especialment. El llibre consta de 168 pàgines, més 3 del pròleg. El llibre es divideix entre *les roques, les coves, els megàlits i els poblats, els monestirs i els castells.*

*Conten que Déu va crear el món completament pla, i després volgué fer-hi relleus. Amb un sac de rocs al coll corregué per la terra i deixà anar un roc acá, un altre allà i els rocs creixien, creixien, fins a esdevenir muntanyes. En passar pel Pirineu el sac se li esquinçà i tots li caigueren a terra. — Una altra tradició explica que hi havia un rei anomenat Túbal, que manava gairebé tota la terra. Tenia una filla bellíssima, anomenada Pirene, de la qual es va enamorar el gegant Hèrcules. La donzella es va morir i el gegant li volgué fer una gran tomba, com pertocava a una princesa. Acumulà damunt del seu cadàver muntanyes i més muntanyes, fins a formar la gran carena, que hom coneix avui per Pirineus.*

Unes mostres d'un text ens poden servir d'exemple de com Joan Amades reflexionava davant les llegendes i tradicions del Pirineu; així per descriure el Canigó hi diu:

*Segons ens conten les Sagrades Escripures, el Creador, després d'haver fet el món, va dedicar un dia a separar les aigües de la terra. La tradició catalana afegeix que se li va fer fosc quan es trobava al cim del «Canigó». I el Sublim Faedor va reposar durant la nit i esperà que tornés la claror per seguir la seva tasca creadora. Quan el sol va estendre els seus raigs per damunt de l'obra divina, el Creador es deixondí, va escampar la mirada pel seu voltant i restà*



*meravellat de tanta bellesa, i ple de goig, exclamà davant d'aquella magnificència: «Canigó», que en la parla de Déu equival a una manifestació d'admiració i de joia alhora. I els renets del pare Adam, obra també del Senyor, que molts milers d'anys més tard van anar a poblar aquesta magna muntanya, cregueren que cap altre nom no li esqueia més bé que la mateixa paraula divina, i la van anomenar com Déu: «Canigó»*

Aquest capítol conté totes les llegendes a l'entorn del Canigó, de les seves faules i de com es va explicar la creació del monestir de Sant Martí del Canigó, i de les virtuts de l'Arc de Sant Martí, que fou una bona invenció del sant i com la pagesia va fer-se seua la llegenda.

La presència de l'arc de sant Martí per damunt del Canigó és vista amb bons ulls per la pagesia rossellonesa, que la interpreta com una prova que el sant en-

cara vetlla per ella, com quan va fer amainar la temperatura per afavorir els conreus.

L'arc de sant Martí en aquella direcció és anunci de pluja;

L'arc de sant Martí al Canigó, pluja al Rosselló.

L'arc de sant Martí al Canigó, any d'abundor.

Boires al Canigó, pluja al Rosselló.

Conten també que el diable una vegada es volgué fer seves les ànimes dels pagesos rossellonesos. Va menar un gran ramat de porcs de l'infern, grassos i regalats com mai no se n'haguessin vistos de semblants, i els va donar a tots els pagesos que li'n van demanar. A tots els va dir que al cap d'un cert temps hi passaria per tal que li diguessin les nou veritats; que, si les hi sabien dir, el porc restava ben seu; altrament, els diria com ho havien de fer per pagar-l'hi, amb l'intent de demanar-los l'ànima.

Passada una temporada, el diable va presentar-se a casa del pagès més ric de la contrada per tal de saldar comptes. Sant Martí, que sabia prou bé les intencions del diable, es va amagar darrere de la porta i anà responent les nou preguntes que va fer en Banyeta al pagès. El sant i el diable van sostenir el diàleg següent:

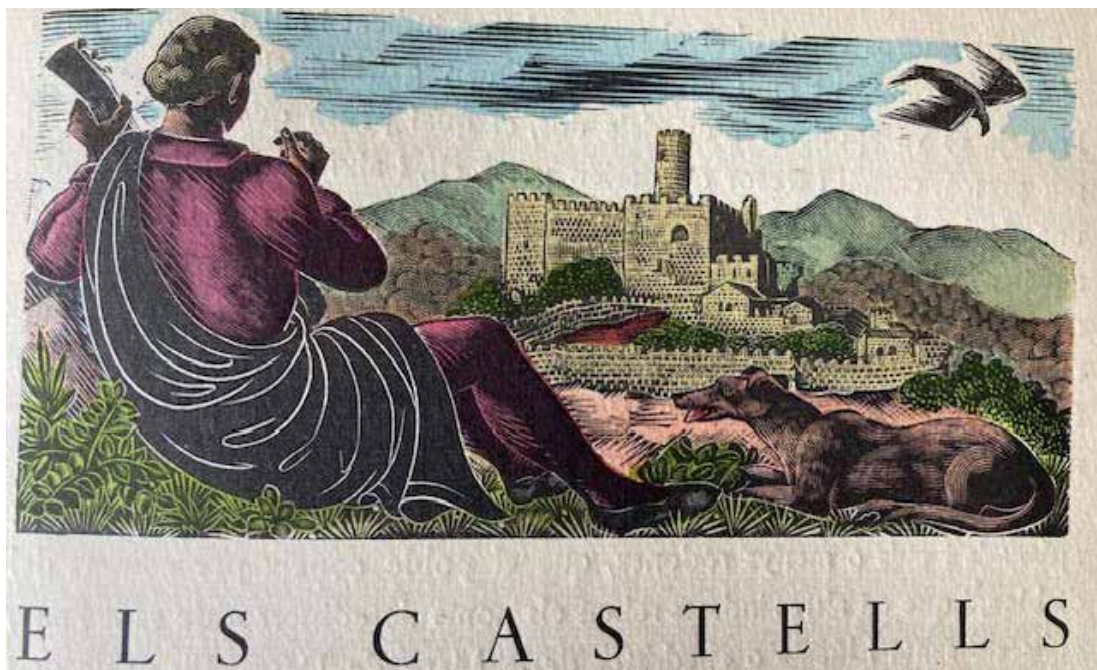
- Tu, bon pagès, digues-me'n una. —  
Més brillant és el sol que la lluna.  
—Tu, bon pagès, digues-me'n dos. —  
La casa on no hi ha pa no pot criar gos.—  
Tu, bon pagès, digues-me'n tres.  
—Bossa buida, no fa pes.  
—Tu, bon pagès, digues-me'n quatre. —  
Hom ha de segar abans de batre. —  
Tu, bon pagès, digues-me'n cinc. —  
Bossa buida no fa dring.  
—Tu, bon pagès, digues-me'n sis. —  
Més val menjar pa d'ordi que de panís.—  
Tu, bon pagès, digues-me'n set.  
—És més bon jugador el que guanya que el que perd.  
—Tu, bon pagès, digues-me'n vuit. —  
Fa de mal anar a missa  
amb el ventre buit.—  
Tu, bon pagès, digues-me'n nou.  
—Bon dia és el que plou si no pedrega.

El diable va restar amb la cua entre cames, puix que tenia per ben segur que, aquelles veritats, ningú més que ell no les sabia. Va endevinar que sant Martí havia volgut protegir al pagès. Mirà per l'esclotxa de la porta i, en veure el sant amagat darrere, exclamà tot fugint:  
Ah, Martí!, ah, Martí!, ja ho he comprès,  
que eres tu aquí.



Joan Amades descriu després la llegenda de Roland i la del famós comte Arnau, per anar a descriure els grans monestirs catalans del Pirineu, alguns encara alçats i plens de vida, com el de Santa Maria de Ripoll, on hi ha enterrats els antics comtes catalans; descriu també el vell monestir de Sant Pere de Roda, avui reconstruït i ple d'arrels i de majestuositat.

Queda encara en peu i ple de joia el monestir de Sant Miquel de Cuixà, reconstruït i lligat tradicionalment a Sant Romuald. I, finalment, descriu també el



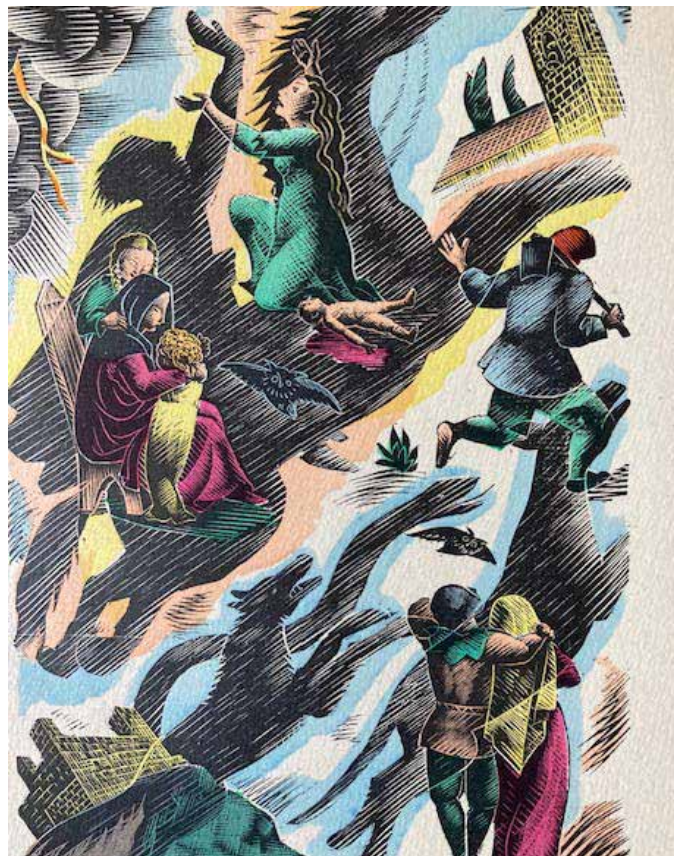
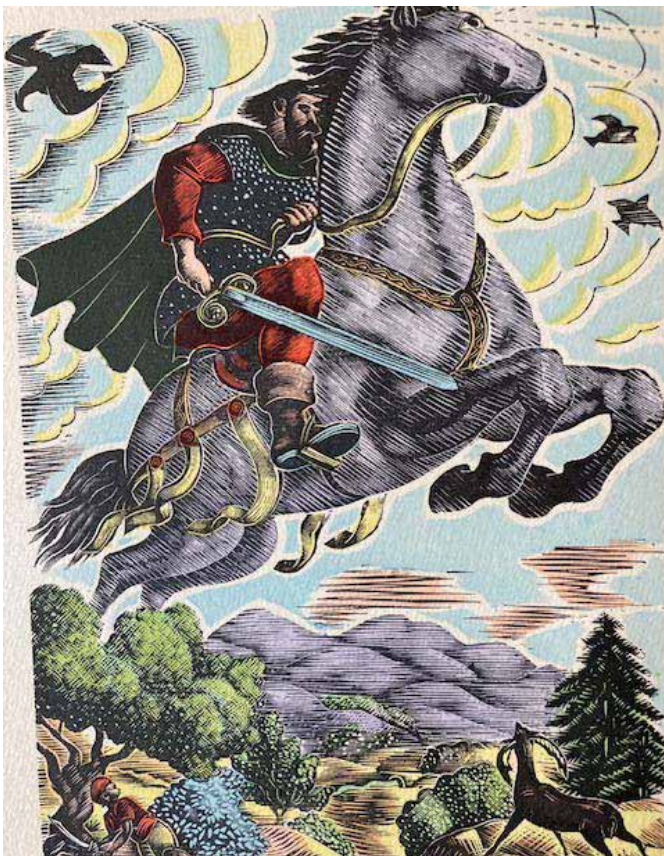
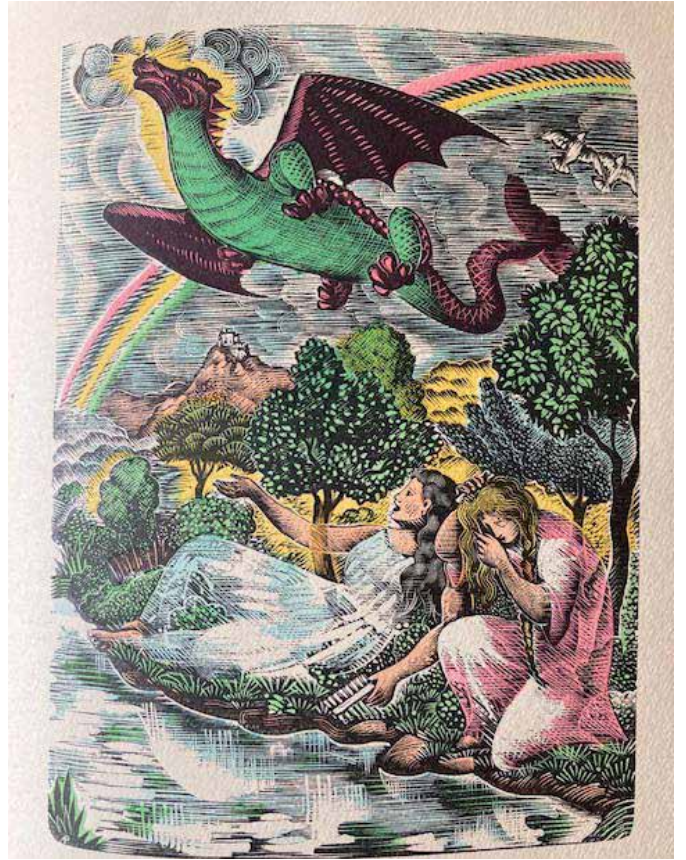
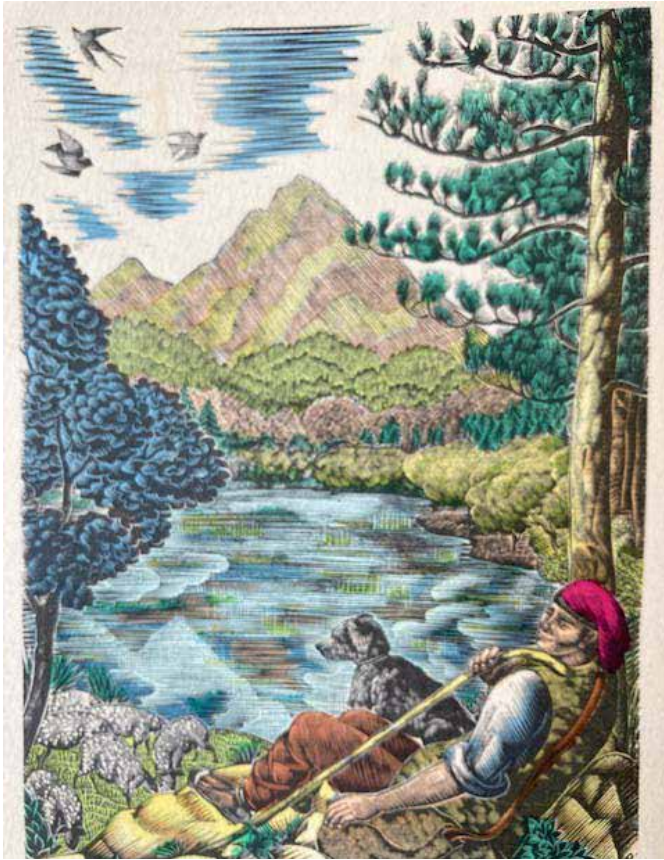
Santuari de Núria lligat a Sant Gil, on es venerava una imatge feta pel Sant en una capelleta construïda per ell; i la Mare de Déu de Núria, a la fi es va quedar a la vall, voltada de soledats. Diu Amades que la imatge és feta de cor de fusta de noguer. Perquè la paraula Núria, en català antic, vol dir noguer, i la corrandà ho diu ben clar:

La Mare de Déu de Núria  
 Feta de cor de noguer  
 Les nouetes eren bones  
 La Mare de Déu també.

Les darreres pàgines d'aquest llibre són dedicades als castells, com el de Cabrera, Besora, Finestres, de Serrallonga, de Rocabertí, de Folc, de Milany, Llivia,

Sales, etc. De tots aquests, a mi, personalment, m'atrau el Castell de Milany, a sobre de Vallfogona i a part d'explicar que el mossèn de Falgars, va ser-ne protector i fou enterrat a l'entrada de la porta de l'església.

Hi ha encara, però, una altra llegenda-conte que explicava el llatí i romanista Joan Bastardas, basant-se en una història, segurament inventada que obeïa a una referència entre el Castell de Milany i l'ermita de Bellmunt en el terme de Vidrà. Es conta que un parell de pastors-pagesos que caçaven cérvols als boscos de Milany, propietat del senyor de Vallfogona, els van empresonar i encadenar per haver robat conills al Castell. Per sort, pogueren escapar-se i de nit marxaren corrent amb les cadenes als peus vers l'ermita de Bellmunt, perseguits de prop pels soldats del castlà. En arribar a Bellmunt s'encomanaren a la Verge preguntant



que els alliberés de les cadenes que portaven encara als peus i que els podien delatar. Al moment, les cadenes es desenganxaren i els perseguits les col·locaren penjades a la paret, tornant-se'n camí avall vers a Vidrà. En passar al costat dels soldats i preguntar-los si havien

vist els pagesos encadenats, contestaren que les cadenes prou que les havien vist, doncs estaven penjades a la paret de l'ermita. Avui dia, aquestes cadenes encara hi són en una paret lateral de l'ermita.



# Històries sobre dues rodes

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS



Si alguna variant excursionista hi ha hagut per part d'aquells que han tingut bona traça de pujar cims i passar per valls muntanyenques, com a rutes i camins, han estat els excursionistes ciclistes, avui amb uns artefactes anomenats BTT. Volem aquí recordar-ne la memòria de Francesc Moragas i Barret, perquè a més de fer de ciclista durant la seva joventut, fou dels primers que en va escriure i relatar una bona i llarga excursió pels Pirineus. Després, es va dedicar a les pensions i l'estalvi fundant La Caixa de Pensions.

Un veí nostre, que vam conèixer ja fa uns anys, era en Joan Crispí i Arró, del poble de Ger i després de Bolvir, que feia de pagès, però també havia treballat a les obres del ferrocarril vers l'any 1920, i que a moments perduts es va brindar a segar l'herba del nostre jardí. Les seves excursions ciclistes van ser prou famoses perquè la premsa local el mencionés com a vencedor d'una etapa de la volta ciclista a Catalunya que terminava a Puigcerdà. Aquesta petita epopeia va

fer que l'afició de Cerdanya pel ciclisme augmentés considerablement. Joan Crispí anava cada dia de Ger a les obres dels transfronterers a treballar i d'aquesta manera n'era un bon coneixedor de les rutes del camí reial, fins a tal punt que va ser ell qui em va indicar on es trobaven les restes de l'anomenada capella de Sant Joan Rodó, que nosaltres feia temps que buscàvem. Però, per ara, aquest romànic sembla que ha estat ignorat i no hi ha voluntat per excavar-lo.

Més endavant, la figura ciclista de Miquel Casas Subirà va venir emmarcada, perquè va guanyar la Volta Ciclista de Catalunya, el 1944. El seu fill, Miquel Casas, és entusiasta del ciclisme i ha promocionat bicicletes de la seva botiga a molts residents de Cerdanya. I s'ha fet un nom pujant a la Tossa d'Alp múltiples vegades, com ho recordava al Regió 7, el 2016. A més a més, ha contribuït a propagar el seu ús. Jo recordo haver-li comprat 3 o 4 bicicletes pels meus fills.

Va haver-hi un temps, a finals del segle XIX, que



uns quants ciclistes van ser els pioners de revistes i de carreres en un moment que aquells artefactes de dues rodes eren encara molt rudimentaris. El coneixem perquè un d'ells va fundar i editar una de les primeres revistes sobre ciclisme dita LA VELOCIPÈDIA, que va aparèixer a Barcelona l'any 1892, amb voluntat de periodicitat quinzenal i de la qual sembla que es varen editar disset números. L'havia fundada en Francesc Moragas, que deu anys més tard va començar a difondre entre la burgesia catalana el nou concepte de pensions i assegurances, origen d'allò que uns anys després va ser la Caixa de Pensions. Un any després d'aparèixer la Velocipèdia, va ser absorbida per la revista EL CICLISTA (1893). A França també va aparèixer LA VELOCIPÈDE ILLUSTRÉ, (1869-1872), que era quinzenal.

El moviment ciclista va començar amb empena. Fins i tot jo i un amic meu vam recórrer amb bicicleta, el 1964, tota la ruta del camí de cavall de Menorca, com a mostra que amb bicicleta es pot fer tot.

El mateix Moragas va inaugurar una de les rutes poc conegudes que vam poder seguir través d'un quadern que va anar fent, ja que ell era soci fundador del Club Velocipèdic de Barcelona i animador constant amb les seves excursions ciclistes, tenint relació tant en l'àm-

bit català com en l'internacional. De la Velocipèdia, el primer número va sortir el 5 d'abril de 1892, amb la voluntat de ser caixa de ressonància perquè "*juzgamos que el desarrollo del velocipedismo es hoy de transcendencia inmensa, no solo para la cultura general de los pueblos sino hasta para la conservación de su independencia y de su personalidad jurídica*", fent referència al ciclisme militar, preconitzant la necessitat de dotar l'exèrcit de cossos de ciclistes entrenats com a mitjà per recórrer llargues distàncies i arribar a temps en els casos concrets. Moragas en el seu primer número esmenta que el 1890, l'exèrcit espanyol havia creat una secció de velocipedistes, tant a Madrid com a Carabanchel i a Leganés, talment com es fa a França; fins i tot, pretén publicar una enciclopèdia sobre el ciclisme i la bicicleta, explicant que els metges recomanen l'exercici amb bicicleta per desenvolupar la musculatura.

Potser per això va provar i seguir aquestes experiències de salut, i va preparar una llarga excursió amb bicicleta pel sud del Pirineu francès el 1892.

La ruta que va fer la podem seguir pas a pas, perquè la va anotar escrupolosament. La sortida de Barcelona la va fer el dia 22 de juliol, per fer nit a Perpinyà. És curiós que un detall interessant se li escapés, perquè

no va consignar de quina marca era la seva bicicleta.

Un article que en el seu moment vaig publicar a Informatiu-Caixa en el núm. 12, l'octubre de 1988, explicava com Moragas va anotar els horaris i el pas per les poblacions del Pirineu francès, sobretot, on hi hagués clubs i associacions dedicades a aquest esport.

Així doncs, *“la Veloce-Club-Roussillonais de Perpinyà a été hereux de recevoir Monsieur Francisco Moragas de passage dans notre ville et l'à chargé de transmettre ses plus vives sympathies aux freres de Club de Barcelone”*. El document va ser signat el 23 de juliol de 1892, a les vuit del vespre per J. Costa (vicepresident) i Esteve Tresserra.

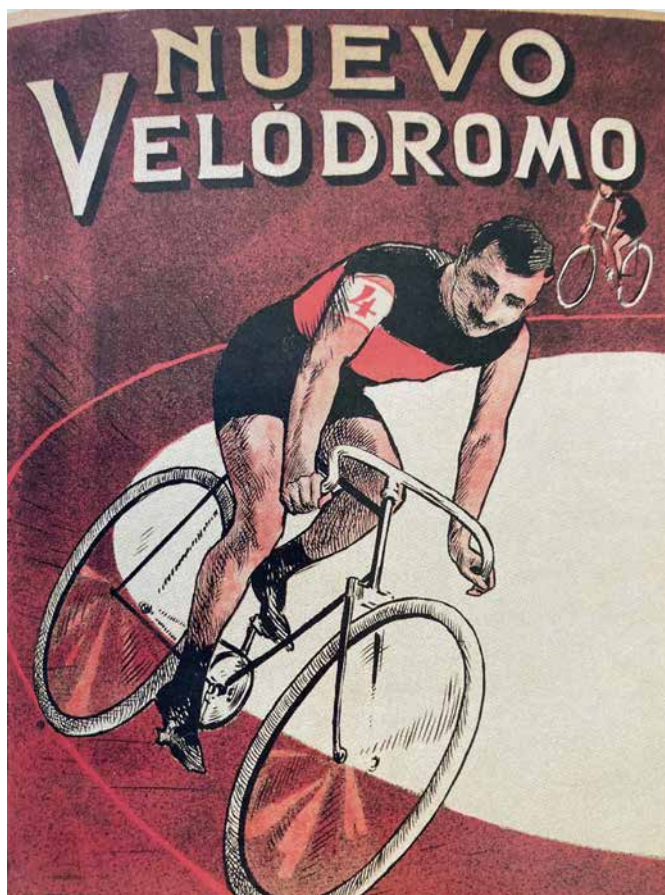
Després, Moragas es dirigí a Narbona, on el Cercle de la Pedale, li desitjà *“les meilleurs sentiments”*, i a continuació va anar a Lezignan (departament de l'Aude), per retrobar-se amb els socis del *Veloce Club Lezignanais*, i encara va tenir forces per arribar, ja fosc, a Carcassona, on el va rebre el president de la *Société Velocipèdique*. El rep amb entusiasme.

La següent etapam Moragas la fa vers Muret, després Lanamesan, Tarbes i finalment Pau, on va arribar el 27 de juliol, cap a les set de la tarda, segons va anotar *“le capitain”* del *Veloce Club Bearnais*, on li fan una rebuda clamorosa en el mateix velòdrom de la ciutat.

L'endemà, Moragas es dirigeix a Peyrehorade (Landes), arribant a Baiona a mitja tarda, del dia 28 de juliol de 1892. L'endemà traspasa la frontera i entra a San Sebastian on el rep el secretari del *Veloz Club Donostiarra*, que en fa una petita crònica al diari *El Imparcial* explicant que Moragas ha arribat al País Basc després de fer quatre jornades de 125, 103, 134 i 183 quilòmetres. Que sapiguem, és la primera vegada que es fa una travessa així, passant el més just possible per les carreteres que toquen al Pirineu francès. La Volta té moltes variants i s'ha fet famosa pels velocipedistes de l'època.

Després d'això, ja es va demanar la instal·lació d'un velòdrom, que es va fer a la Bonanova, i que va tenir molt d'èxit; el darrer és el velòdrom d'Horta, construït per donar empenta a la candidatura dels Jocs Olímpics de Barcelona, el 1992. Precisament, l'arquitecte de l'obra va ser Francesc Rius, de qui el Querol núm. 30 se'n va fer ressò.

De les voltes ciclistes se'n podria parlar molt. De les primeres voltes a Catalunya (1911 i següents), sobretot en les grimpades pels colls del Pirineu, o quan va arribar a Andorra el 1934; també de les voltes a la



Cerdanya (1971) fins al 1976, i que el ciclista Manel Pacheco va dir que *“la Volta a la Cerdanya era una de les millors curses que es feien a Catalunya per a ciclistes amateurs. A més, tenia l'al·licient de tenir un caràcter que en dèiem fronterer, a córrer-la venien ciclistes del Rosselló”*, ha deixat escrit Josep M. Cuenca Flores en el seu llibre *Grimpires sobre dues rodes*, publicat per Garsineu, que són *“històries i anècdotes ciclistes pel Pirineu català i andorrà (1928-1997), publicat el 1998”*. Un dels llibres de memòria ciclista més interessants.

Però també s'hi van fer unes curses que en deien Volta ciclista internacional dels Pirineus (1955, 1956).

Així, el ciclista Miquel Casas, molt conegut a Cerdanya per haver-s'hi instal·lat i obert una botiga de tota classe de bicicletes, va guanyar el 1944 la Volta Ciclista a Catalunya.

Així que, entre la Volta a Catalunya, la dels Pirineus i la de la Cerdanya, es va consolidar una munió de ciclistes que van obrir-se camí en aquells mons de l'esforç sobre dues rodes, incloent-hi el pas per Andorra, el 1934.

Quedava ben clar que de les voltes fetes per terrenys de muntanyes i colls, el pas per la collada de Toses fou el gran port del ciclisme català, amb arribada a Puigcerdà i també a la Seu d'Urgell. A voltes les dificultats dels ascensos a l'alta muntanya pirinenca eren, potser, exagerades. És el cas de 1979, quan una de les etapes la van fer arribar al llac de Sant Maurici, via port de la Bonaigua.

El ciclisme, com es pot veure, no era pas, ni ho és ara, un esport de minories ni d'elits. Crec que estaria bé tenir un recordatori en forma de monòlit per recordar els ciclistes cerdans en els passos (Toses, Pal, etc.) que hi van arribar sobre dues rodes.



# Còmic: L'Estrella, un gos trape-lla

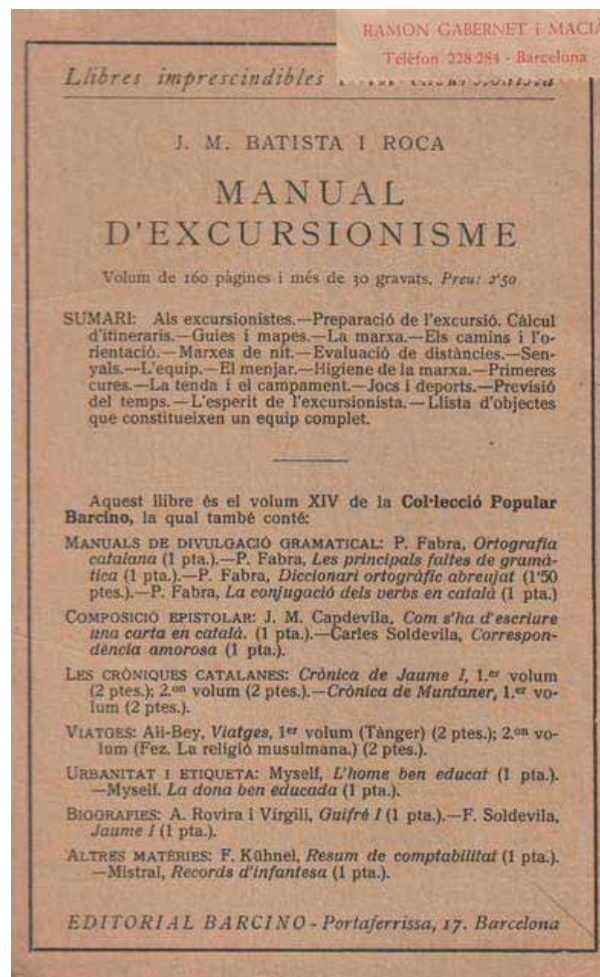
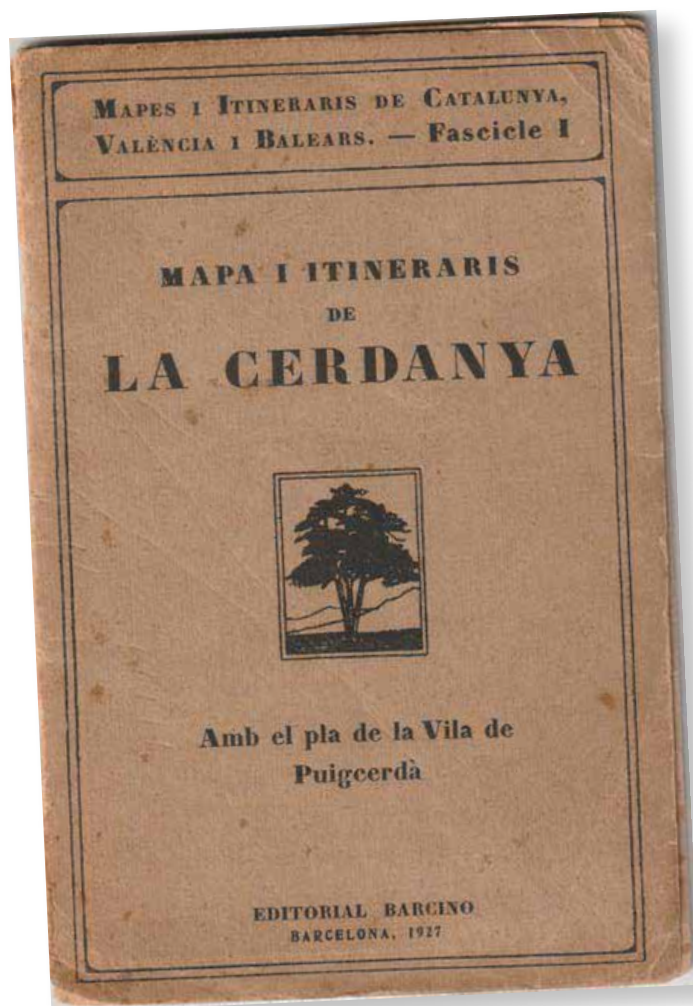
G. SENDRED / IGNASI BLANCH



# Conèixer la Cerdanya el 1927

## Una guia de fa cent anys per Pau Vila

ALBERT DE MONTJUÏC



Trobar un llibre dels itineraris de 1927 de la Cerdanya, i adjunt un mapa fet a mà, no deixa de ser una certa relíquia. El llibret de 18 pàgines amb un mapa de la Vila de Puigcerdà, fou publicat per l'Editorial Barcino, dins d'una col·lecció en què s'inaugurava amb aquest llibret sota la denominació general de *Mapes i itineraris de Catalunya, València i Balears*, com a fascicle núm. 1. El text és de Pau Vila.

El llibret és interessant, perquè descriu uns camins o 12 itineraris que ara no podríem pas fer-los, ja que alguns camins s'han esborrat i es pot fer el mateix, però per distints accessos. El llibret, en les seves portades, és ple de propostes per a altres excursions, com els llibres de viatges d'Ali-Bey, dient que *els llibres de*

*viatges són necessaris per a la formació del caràcter i de la cultura de l'excursionista*. Al darrere hi és consignat el *Manual d'excursionisme* de J. M. Batista i Roca, que és un volum de la Col·lecció Popular Barcino.

És interessant saber per on discorren els itineraris indicats, que avui dia quedarien fora de les rutes normals, i com deixa de passar per pobles que ara no ens deixaríem de visitar. Pau Vila s'expressa així explicant les rutes excursionistes: Com a mostra us adjuntem l'itinerari núm. 8, que va de Núria a Osseja, pujant al Puigmal; d'Osseja a Odelló, en el tren elèctric:

*Hom surt del santuari pel camí de la cova de Sant Gil, el qual és deixat després d'un quart d'hora de pujada. Hi ha*

*pals indicadors per anar a Fontalba.*

*0 h. 40. – Una creu en un tombant del camí, últim mirador sobre el santuari i la seva vall.*

*1 h. 10. – Collet del Roc de la Fita. Des d'aquí, planejant més o menys en els vessants, entre pasturatges, hom admira el tall profund del riu de Núria.*

*1h. 40.- Embrancament del camí que ve de Fontalba, les aigües de la qual hom veu a certa distància, com salten escumejants entre l'englevat. Val la pena d'arribar-s'hi. Hom puja per la jaça de la Coma de Fontalba, tocant a unes barraques de pastors mig ensorrades. S'acaben els herbeis, les tarteres cobreixen els vessants i en el bon temps, tot regala d'aigua de les neus foses. Per un ràpid i mig esborrat corriol, hom guanya la carena de la Serra del Borrut (2.450 m).*

*2 h. 15 – Aquesta serra és una derivació del Puigmal. A l'extrem d'ella, hom veu aixecar-se vers el N.- prop d'uns 500 m, la mola vermellenca d'aquell cim. El camí que va pel pas dels Lladres; tot seguit, es deixa a l'esquerra, i hom segueix amunt fins a enfilar-se pel tarter rodoladís per arribar a dalt després de feixuga escalada.*

*3 h.- Cim del Puigmal (2.909 m) digne parió del Carlit, que té al davant, a l'altra part de la depressió cerdana. El panorama és extensíssim; des d'ell podem dir que hom veu terres de tots els bisbats de la Catalunya estricta, i sobretot el muntanyam pirinenc del Canigó a la Maladeta. (...)*

*3 h. 50 minuts , arribem a la Tossa del Pas dels Lladres i deu minuts després als Pas dels Lladres (2.600 m). Pau Vila hi diu que “degut a l'altura i al mal camí solament l'utilitzaven els contrabandistes.” Amb quaranta minuts més, s'arriba al bosc de Vallsabollera, “que amb les tofes de nerets, a trossos sembla un parc”. Arribat a Vallsabollera, mostrant “l'èxode formidable que ha sofert”, el camí baixa fins a Osseja. Pau Vila troba que aquí “hi ha moltes cases i torres d'estiueig.” Esmenta que l'Església romànica està molt desfigurada.*

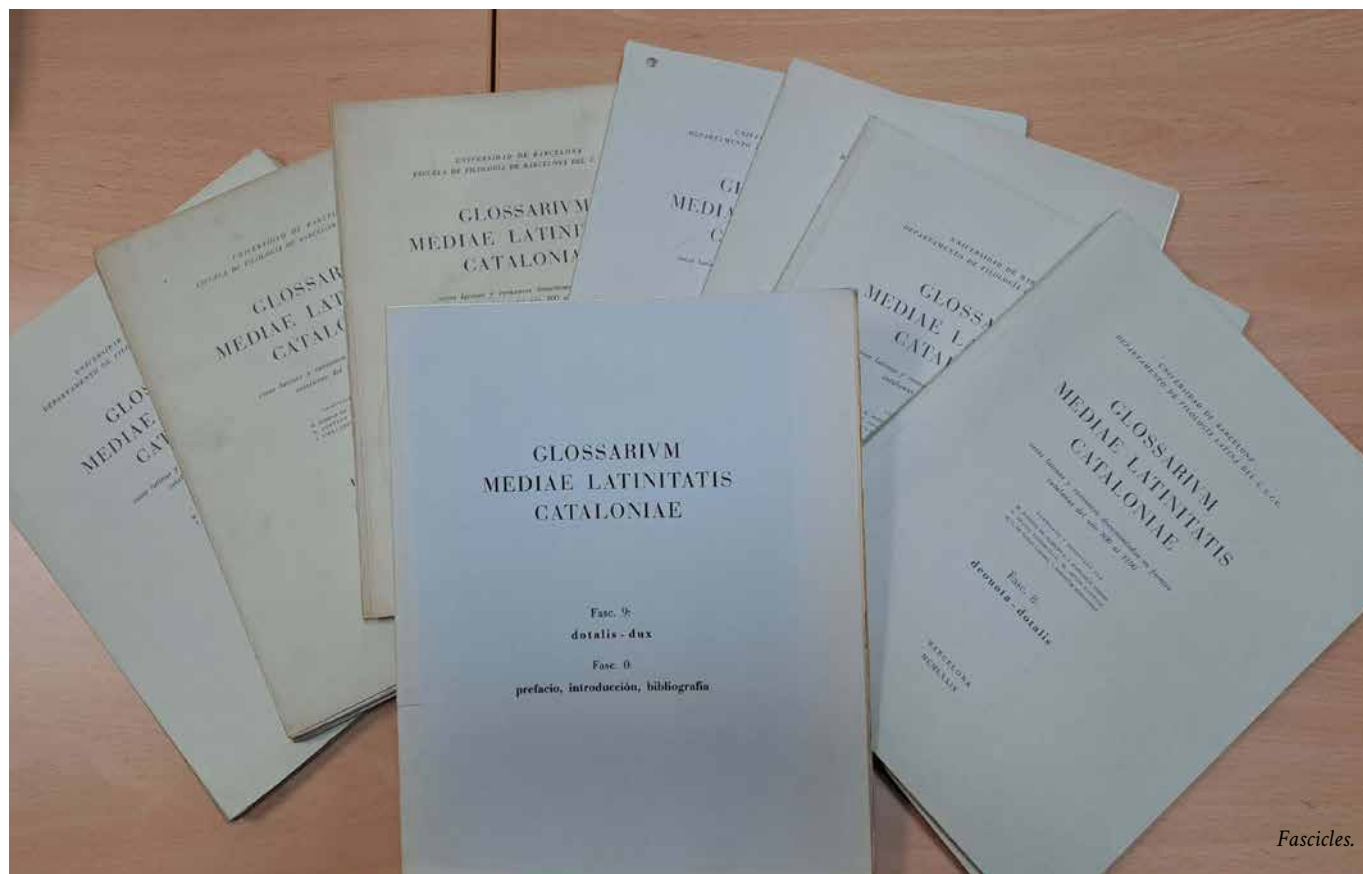
*Diu que l'estació del tren és als afores del poble, i que hi ha un tren a les 18,20 hores, i explicita “que la via serpenteja oferint bells i variats punts de vista sobre tota la Cerdanya”. Comenta que “aquest viatge és un vertader goig pels ulls. De primer, hom travessa les terres de paisatge sec i mediterrani de la plataforma terciària de Naüja i Santa Llocaia; després, la magnífica terrassa fluvial entre el riu Er i el Segre, els prats verds de Sallagosa, sota els terrenys terciaris escorxats, i, per l'aridesa de l'altiplà ondulat de la Perxa. Hem arribat, -assenyala-, a l'estació d'Odelló-Vià-Font-romeu, a les*

*19,17 hores. El poble és a un quilòmetre i Font-romeu a cinc. Bones fondes, església romànica.”*

*Aquest trajecte ferroviari és tota una excursió molt plaent que ajuda a comprendre com és la Cerdanya i com podria ser si el Tren Groc, que és al qual ens referim i que Pau Vila no utilitza encara, arribés a tota la Cerdanya, amb parades a Puigcerdà, Alp, fins i tot Bellver, i els indrets de la Solana, per tornar a la Tor de Querol. I aquesta excursió fou feta el 1926!*

# El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* i Cerdanya

PERE J. QUETGLAS (UB-IRCVM) MARIA REINA BASTARDAS RUFAT (UB-IRCVM) \*



Fascicles.

El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (GMLC) és el diccionari del llatí medieval de Catalunya, un projecte començat a endegar des dels anys 50 del segle passat. El llatí medieval és el llatí que s'escriu quan la parla espontània ja ha passat a ser una llengua romànica. Els estudiosos han discutit llargament sobre quina és aquesta data inicial, però, en la pràctica, el GMLC cobreix el període que va de l'any 800 fins al 1100, ja que no tenim documents escrits abans del segle IX a Catalunya. Tot i que en llatí medieval es produí una brillant literatura (també a Catalunya), la majoria dels documents que constitueixen el corpus del GMLC són de tipus notarial: testaments, vendes, donacions, dotacions, judicis, juraments de fidelitat, etc. Aleshores, quin és l'interès de l'estudi d'aquests documents? Tots els estudiosos de l'edat mitjana hi poden trobar aspectes d'interès: historiadors, historiadors del dret, arqueòlegs, etc., però per als filòlegs aquests docu-

ments tenen un interès especial, ja que ens informen de molts aspectes de la llengua de l'època. Els llatinistes hi podran observar les variacions morfològiques i sintàctiques de la llengua llatina medieval, i els romanistes, els qui estudien les llengües romàniques, hi podran pouar informacions de diversos camps: l'onomàstica (l'estudi de noms de lloc i de persona), l'etimologia (és prou sabut com n'és d'important disposar de formes antigues per a l'estudi de l'origen dels mots), la història de la llengua, etc.

Però, anem a pams; els romanistes s'han d'interessar també per textos escrits en llatí? La resposta és que sí; i això perquè hi ha un llarg període de temps on sabem amb tota seguretat que la llengua parlada ja era el català, però, tanmateix, no en tenim cap document escrit. Els límits cronològics del GMLC cauen ben bé dins d'aquest període. La llengua d'aquest període, la podem reconstruir amb mètodes purament





Calaixera.

lingüístics, però també amb la filologia, l'estudi dels textos: sota la capa del llatí hi podem entreveure, amb una feina de detectiu, la llengua catalana que parlaven els qui actuaven en aquests documents. Per exemple, quan el 1017 la vescomtessa Sança d'Urgell deixa en el seu testament a Richol "drapo .I. de lecto" [Baraut, *DocUrgell* 347 (Urgellia 4, p. 59)] o quan el 1021/1023 Vives, sacerdot, deixa en testament el seu "drapo .I. ex lecto" a Guitard i més endavant a Ermemir el seu "plumazio .I." [Baraut, *DocUrgell* 370 (Urgellia 4, p. 80-81)], en podem concloure que en el primer quart del segle XI a l'Urgell es deia *drap de llit* n.m. 'llençol' i *plomàs* n.m. 'coixí de plomes', tot i que en rigor no tinguem documentats aquests mots en català. Però també en podem concloure que un llençol i un coixí de plomes eren en aquell moment uns objectes prou valuosos per esmentar-los explícitament en un testament; els documents del llatí medieval són també interessants perquè ens informen d'aspectes de la vida material i quotidiana de l'alta edat mitjana. De pas, també sabem que l'escriptor Sunifred necessitava repassar l'ús de *de* i *ex* en llatí (perquè, en

llatí clàssic, "drapo ex lecto" vindria a significar en el millor dels casos alguna cosa com 'drap originari d'un llit' o 'provinent d'un llit', tot i que en el seu llatí *de* i *ex* eren equivalents), perquè, és clar, ell només utilitzava *de* en la seva llengua materna: el català. Fixem-nos en el significatiu subtítol del GMLC: *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae, voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100 / mots llatins i romànics documentats en fonts catalanes de l'any 800 al 1100* sobre el qual parlarem tot seguit.

### Història del GMLC

Que el llatí medieval tenia interès ja es va fer evident des del segle XVII, quan Charles du Fresne, senyor Du Cange (1610-1688), va publicar el seu *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis* el 1678, diccionari que va ser objecte de reedicions i ampliacions. En el nostre país, Josep Balari i Jovany (1844-1904) escorcollà arxius, com el de la Corona d'Aragó, a la recerca de la documentació que li permeté escriure la seva obra pionera *Orígenes històrics de Catalunya* (1899). Les seves fitxes manuscrites sobre topònims encara es guarden en les

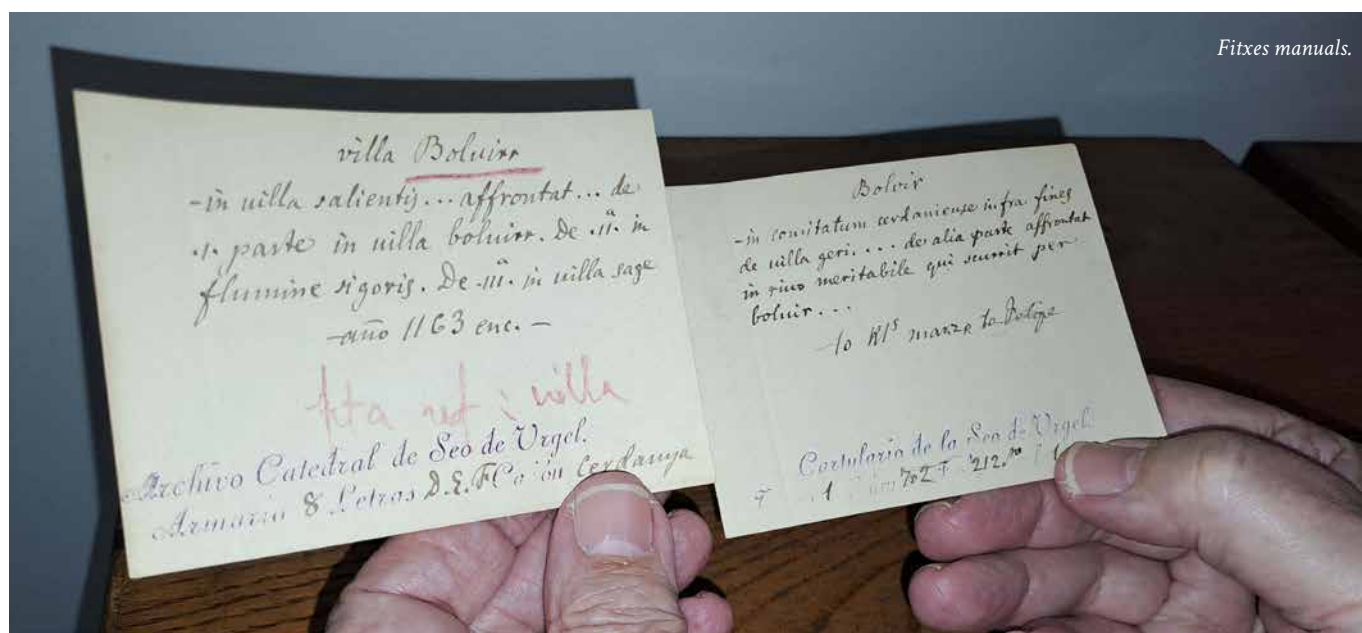
calaixeres de la seu del GMLC al CSIC, tal com es veu en la fotografia.

Ja en el segle XX es feia evident la necessitat d'endegar un projecte de diccionari de llatí medieval fet amb criteris científics moderns. Així, la Union Académique Internationale va impulsar, des de mitjans dels anys 20, el projecte de *Novum Glossarium Mediae Latinitatis*; es van constituir equips de treball en diversos països, però no fou fins als anys 50 que el projecte agafà embranzida. A Barcelona, durant el curs 1952-1953, al voltant de la càtedra de filologia llatina de Marià Bassols de Climent (1903-1973), es creà un grup d'investigadors que, en principi, havien d'aportar dades per al *Novum Glossarium*; però aviat es va fer palesa la necessitat de redactar un diccionari propi del llatí medieval català. Després de redactar alguns articles de prova, el primer fascicle, que comprenia les lletres A-ARAGALIUS, va ser publicat l'any 1960. Joan Bastardas i Parera (1919-2009), alumne de Bassols, assumí aviat la direcció efectiva de l'obra, tal com consta en el subtítol. El GMLC continuà la publicació en fascicles fins a completar el primer volum, A-D, l'any 1985. Fou en aquest moment, a inicis dels 90, que coincidiren un auge en la publicació de nova documentació, per exemple amb la tasca feta amb les publicacions de la Fundació Noguera, i la constatació ineludible que s'havia de disposar d'una base de dades lexicogràfica informatitzada per a poder treballar eficaçment i amb els mitjans moderns.

Així doncs, sota la direcció de Pere J. Quetglas (\*1952), el GMLC va començar a combinar la redac-

ció d'articles seguint el criteri alfabètic amb la redacció per camps conceptuals i, alhora, emprengué la tasca d'informatitzar tota la documentació. Al llarg dels anys s'ha constituït una important base de dades lexicogràfica on actualment (gener de 2024) s'han buidat vers 25.000 documents que, un cop lematitzats, contindrien uns 6.200 lemes del lèxic propi del llatí medieval (Gómez Rabal 2019, 34). En un pas ulterior, la base de dades es posà en accés obert a disposició del públic a través del portal CODOLCAT (*Corpus Documentale Latinum Cataloniae*), del qual es va fer la presentació el 2012 i que ha estat actualitzat en successives versions. Aquesta base de dades s'emmarca, a més, en un conjunt de projectes similars a la península Ibèrica (per Galícia, Lleó, València) que, tots junts, es poden consultar a partir del lloc web del CODOLHISP (*Corpus Documentale Latinum Hispaniarum*); ara mateix, aquest projecte està en fase d'ampliació a altres territoris, com Aragó o Navarra.

La tasca de redacció d'articles també s'ha reorientat de manera profunda. La llarga història del GMLC havia fet que els primers articles publicats s'haguessin d'actualitzar. Els més antics, escrits en plena dictadura, eren escrits en castellà; altres, més moderns, ho eren en català. Però no es tractava només d'actualitzar i eventualment traduir la primera part del diccionari. Un diccionari publicat en paper, avui en dia, envelleix malament. Com assenyala Pere J. Quetglas (2021, 370-371), si pensem en el DECAt, la gran obra del diccionari etimològic català de Joan Coromines: a partir d'un determinat moment ja no s'hi tenen en compte



dades recentment publicades, fins i tot dades publicades encara en vida de Coromines i durant la redacció del diccionari. Però no només això, sinó que una simple errada mecànica no hi pot ser corregida; i també sembla més que dubtós que cap editorial en vulgui emprendre una reedició un cop exhaurit. En aquest sentit, doncs, el que s'imposava era la plena redacció del diccionari en línia. Així doncs, en aquesta segona línia de treball s'està redactant el diccionari en línia i en versió trilingüe (català, castellà, anglès). El nombre d'articles i el seu desenvolupament de moment és encara limitat, però el treball de redacció progressa en consonància amb la base de dades.

### Ús del CODOLCAT i del GMLC

Espigolem aquí alguns consells per a la recerca en el CODOLCAT i alguns resultats, obrint algun article del GMLC, gairebé a l'atzar.

Cal tenir en compte que el CODOLCAT és una base de dades lexicogràfica on els materials no estan lematitzats. Vegem-ne les conseqüències pràctiques per a les cerques que hi vulgui fer un usuari. Si cerquem l'article "abella" al GMLC en línia, hi trobarem tres documents on apareixen les grafies *abellas*, *abelles* i *abilias*. Però si cerquem "abella" en el CODOLCAT no apareixerà cap d'aquestes formes, encara que sí diverses ocurrencies del nom de lloc Abella. Per cercar en el CODOLCAT cal fer prèviament la tasca de pensar en totes les possibles grafies, més o menys llatinitzades, i sobretot utilitzar els caràcters de truncament i cercar, per exemple, "abel\*" o "abil\*", "apil\*", "apel\*", etc. evitant, però, que una cerca massa genèrica doni massa resultats no desitjats (per exemple, en la primera surten resultats del nom de persona Abellonia, del nom de lloc Abellerols, i encara altres).

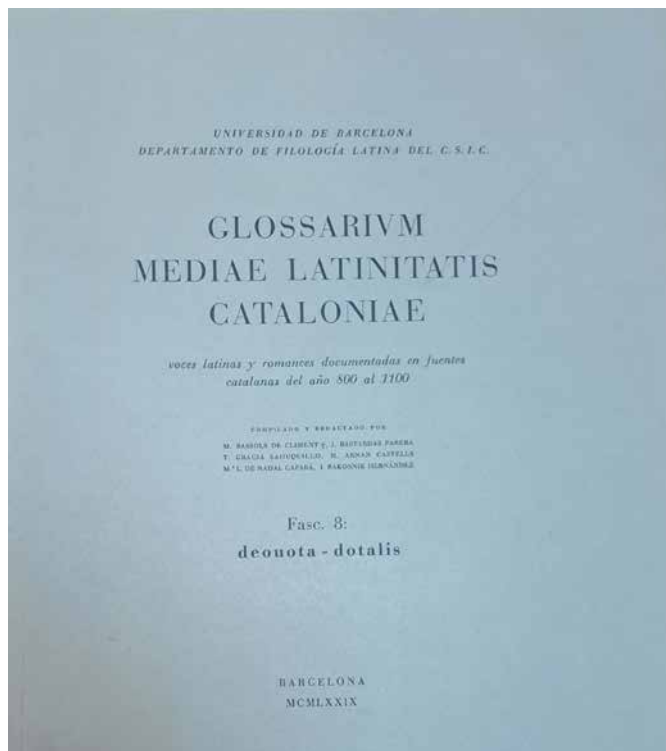
La consulta de gairebé qualsevol article dels publicats pel GMLC ens portarà alguna informació interessant o curiosa, ja sigui des del punt de vista lingüístic o cultural. En aquest mateix article que esmentàvem, hi trobem el mot *abella*, però en la locució *vexel .i. de abellas*, és a dir, un *vaixell d'abelles* que el 23 de gener de 1058 Adelaida deixa en testament al sacerdot Company [Baraut, *DocUrgell* 703 (Urgellia 6, p. 80)]. *Vaixell d'abelles*, preciosa expressió per a designar un rusc, on veiem un exemple que en català antic *vaixell* n.m. designa diversos tipus de recipients, el més sovint, però no únicament com es pot comprovar en el



Fonts documentals.

nostre exemple, botes o barrils de vi; aquest darrer sentit també el tenim registrat en el CODOLCAT des de 1034 "Et de ipsos vexellos quod habeo in Miralles, barrila maiore concedo ad filia mea". Si el mot *vaixell* amb el sentit de 'bota de vi' està enregistrat pel DECat a partir de 1098 (una seixantena d'anys més tard que el CODOLCAT), la locució *vaixell d'abelles* no apareix ni en el DECat ni en el DCVB. El CODOLCAT i el GMLC ens donen, doncs, una antiga i preciosa documentació d'una locució catalana i en una grafia no gaire llatinitzada.

Encara, sense anar més lluny, el mateix article "abella" ens dona la locució "tuo de abilias", és a dir *tou d'abelles*, el 1097. Aquest mot, *tou*, amb el sentit originari de 'buit', per tant 'tronc buit on es pot allotjar un eixam; rusc', el trobem en el DCVB des de 1380, tot i que el DECat diu que el sentit en aquest document no és clar. En tot cas, els "sex touos de abilias" que Ramon, sacerdot, deixa a Sant Andreu de Trespunts [Baraut, *DocUrgell* 1149 (Urgellia 8, p. 78)] ens venen a mostrar que aquest mot té una llarga història ben a tocar de Cerdanya, perquè el mot encara és viu en les enquestes de l'ALDC, concretament al mapa 1515 "El rusc; matèria amb què es fa": en les localitats 88 Ordino, 92 Santa Coloma d'Andorra, 95 Sort, 96 Bescaran, i 97 Arfa hi trobem la resposta *tou*. També el DCVB enregistra el mot i el localitza coincidentment a "Andorra, Alt Pallars, Organyà".



## El GMLC i Cerdanya

Com és ben sabut, tot Catalunya, particularment la Catalunya Vella, compta amb un gran nombre de documents conservats, particularment si ho posem en relació amb l'extensió, no tan gran, del país. Pel que sembla, a l'alta edat mitjana aquí es tenia especial cura de consignar les coses per escrit i guardar curosament aquests documents. Però cal tenir en compte una particularitat per Cerdanya, tant l'actual comarca com l'antic comtat de Cerdanya, que ocupava una extensió més gran per sota la Serra del Cadí. Comparat amb altres zones, Cerdanya no disposa de tanta documentació per la raó que no hi ha fundacions monàstiques: els grans monestirs i catedrals de la zona (la Seu d'Urgell, Santa Maria de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Sant Miquel de Cuixà, etc.) són els grans emissors i conservadors de documents, però no són a Cerdanya; ni tan sols tenint en compte l'extensió de l'antic comtat i no les actuals comarques. Significativament, un capítol de la tesi de Xavier Costa sobre el monacat alt-medieval als comtats catalans es titula "La Cerdanya, una vall sense monestirs?" (Costa 2019, 422-430). El monestir més gran del comtat de Cerdanya és el de Sant Llorenç prop Bagà, la documentació del qual va ser editada per Jordi Bolòs i Masclans. A l'actual comarca de Cerdanya, la canònica de Santa Maria de Talló és un nucli important, però no genera documentació pròpia.

Tanmateix, nombrosos noms de lloc, tant topònims majors com menors, i de persona cerdans es troben ja documentats en el segle X.

Prenem per exemple l'acta de consagració i dotació de Sant Llorenç prop Bagà de 983 (Bolòs / Pagès 1986, 195-197; núm. 41). S'hi confirmen les propietats que el monestir tenia en diferents comtats, entre ells Cerdanya:

Et in comitatu Cerritaniense, in appendicio de Bagazano casas, terras et vineas, cum illorum afrontaciones. Et in Garexer casas, terras et vineas, cum afrontaciones illorum. Et in ipsa Faia casas et terras et vineas, cum afrontaciones illorum. Et in Tollone ipsam ecclesiam Sancti Thome et casas et terras et vineas. Et in ipsa villa de Tollone maso I cum terras et vineas et illorum affrontaciones. Et in villa que nuncupant Sancta Maria masos II cum terras [et vine]as et illorum afrontaciones. Et in villa Bederrs maso I cum terras et vineas et illorum afrontaciones. Et in Beliz casas et terras et vineas. Et in Prads maso I cum terras et vineas. Et in Penidol casas et terras et molendinos. Et in Venzilles casas et terras et vineas. Et in villa Herula casas et terras. Et in valle Albi casas et terras et vineas et illorum afrontaciones. Et in Estol pecias II de terras. Et in Egils casa I cum orto et terras, cum illorum afrontaciones. Et ad ipsa Torr casa cum terras. Et in Villa Lubent casas cum terras. Et in villa que vocant Adaz casas et terras et vineas. Et in Avida casas et terras et molendinos. Et in Baridano ecclesiam Sancti Vincencii et casas et terras et vineas et molendino. Et in Hirlli casas et terras et vineas. Et in Vilag casa cum orto et terras et vineas. Et in Cerconeda terras et vineas, cum illorum affrontaciones. Et in Garexer casas et terras. Et in Pino manso I.

S'hi identifiquen els llocs de

Bagazano = Bagà (OnCat 2,303); Garexer = Gréixer (a Ger; OnCat 4,380-381); ipsa Faia = la Faia (Gisclareny); Tollone = Talló (OnCat 7,218-219), ipsam ecclesiam Sancti Thome = Sant Tomàs de Talló; villa que nuncupant Sancta Maria = Santa Maria de Talló; villa Bederrs = Beders (OnCat 2,387-388); Beliz = Beliu (Ilogaret antic, prop de Baltarga; OnCat 2,404); Prads = Prats (OnCat 6,275); in Penidol = topònim sense continuïtat, és el mateix que es documenta com a *Penitulo* a Das el 981, situat a l'actual coma de Sant Vicenç, al sud de Savanastre; in Venzilles = Vencilles (antic terme a Das; OnCat 7,458-459); villa Herula = topònim de difícil localització; valle Albi = Alp; Estol = Estoll, Egils = Guils, ipsa Torr = La Tor de Querol;

# GLOSSARIUM MEDIAE LATINITATIS CATALONIAE

AB ANNO DCCC VSQVE AD ANNVM MC

abella X Buscar

A B C D E F G H I K L M N O P Q S T U X Y Z

 Català  Español  English

**abella, abilia, pl. abelles**

Del llati apicula.

1 — abella

 1058 Baraut, *DocUrgell* 703 (Urgellia 6, p. 80): et ad Compan sacer uexel I de abellias, ad lozfret similiter et ad Sinfret Ricolf similiter.

 1097 (original) Baraut, *DocUrgell* 1149 (Urgellia 8, p. 78): ad sanctum Andream monasterium ipsa mea mula ut cantet domnus abba missa pro anima mea et medietate de ll uachas que habeo in Cunarbaz et VI touos de abiliias et duos trapos de lectulo.

 1139 (Organyà) Mirret, *Aplech* (Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona VI, p. 392): hec autem omnia sunt case cum casalibus et orti cum ortalibus ... et columbario ... molendina ... et linars et cannamars et abelles ... et faciatis receptum per unumquenque annum.

Villa Lubent = Vilallobent (OnCat 8,27); Adaz = Das (OnCat 2,13-14); Avida = Vià (Odelló; OnCat 2,285); Baridano = Baridà (OnCat 2,339); ecclesiam Sancti Vincencii = Sant Vicenç de Pinsent (Estamariu, Baridà; OnCat 6,219, 4,148); Hirlli = topònim que no hem pogut identificar; Vilag = Vilec; Cerconeda = Cerconeda (masia enrunada a Guardiola de Berguedà); Pino = Pi (OnCat 6,218).

Les formes antigues ens ajuden a interpretar l'origen dels noms de lloc; per exemple, *Egils* per l'actual Guils ens referma la idea de l'origen d'aquest nom de lloc en el llatí EQUILE "lloc o estables on hi ha cavalls". La forma *Prads* ens mostra que en aquesta època la *-t* de l'actual nom comú *prat* encara es pronunciava sonora (*prad*) després d'haver-se sonoritzat la *-T-* intervocàlica llatina de PRATU i abans de tornar-se a ensordir perquè quedava en posició final.

Una trentena d'anys abans, el 950, quan el comte Sunifred de Cerdanya dona un alou a Vià amb onze peces de terra al monestir de Sant Llorenç, trobem en el document un munt de noms de persona i noms de lloc menors que ens permeten imaginar-nos el paisatge onomàstic de la zona a mitjan segle X (Bolòs / Pagès 1986, 182-183; núm. 9).

terras cultas vel incultas, qui sunt in comitatu Cerdaniense, in pago Liviense, et in villa Avizano, vel in eius terminis. Et est ipsa pecia de terra ubi vocant Pozo; afrontat de I latus in terra Mocono, de II in terra Evone, de III in terra de filiis Ato-  
ne, qui est quondam. Et alia pecia de terra, qui est in Campo

Longo, afrontat de I latus in via qui pergit, de II in terra [*Gem*]inello, de III in terra *Olibano*. Et alia pecia de terra, qui est a Puio Muro, afrontat de I parte in terra *Ermectrute*, de II in via, de III in stirpe. Et alia pecia de terra, qui est a Fogarellias, afrontat de I parte in terra *Eldesinde*, et de II in via, de III in terra *Delane*. Et alia pecia de terra, qui est ad ipsa Foce, afrontat de I latus in terra *Godregelle*, de II in terra *Gemene-llo*, de III in via qui pergit. Et alia pecia de terra qui est ad Campo Maiore afrontat de I parte in terra *Olibane*, de II in terra *Asenario*, de III in terra *Deilane*. Et alia pecia de terra, qui est ad Chero Maiore, afrontat de I latus in terra *Ermenesclo*, de II in terra *Eldebone*, qui est condam, de III in rivo. Et alia pecia de terra, qui est subtus ipsa villa, afrontat de I latus in terra Sancta Columba, de II in terra *Delane*, de III in terra *Gemenelle*. Et alia pecia de terra, qui est ad ipsas Kallas, afrontat de I latus in terra *Suniario*, de II in terra Sancta Columba, de III in terra de *Wifredo*. Et alia pecia de terra, qui est ad Padulacos, afrontat de I latus in terra de *Eldebone*, de II in via, de III in stirpe. Et alia pecia de terra, qui est ad ipsa Foze, afrontat de I latus in terra *Guisadone*, de II in via qui pergit, de III in terra *Gibillinio*.

Així, mirant els noms de lloc (marcats aquí amb subratllat), sabem que en el terme de Vià hi havia un lloc anomenat Pou, un altre lloc anomenat Camp Llong, i també Puig Mur, Foguerelles, la Fou, Camp Major, Quer Major, Santa Coloma, les Caldes (?), Pa(d)ulacs (?). Alguns, com veiem, fàcils d'interpretar (com Camp Llong), altres més obscurs. Precisament en l'OnCat (VI, 174a53) es proposa interpretar *Padulacos* > *Paulacs* a partir de PADULES LATOS "aiguamolls

vastos” (i aleshores caldria veure si el manuscrit té una -c- o una -t-, de lectura fàcilment confosa).

Igualment amb els noms de persona (marcats aquí amb cursiva). Les terres es descriuen amb els seus límits amb els quals afronten (*affrontationes*) i aquests són camins, vies, rius, terres sense conrear (*stirpe*) o sovint la terra d'un propietari a qui s'anomena pel nom. Així sabem que a Vià hi havia, entre altres, les terres de Guifré, de Sunyer, d'Asner, de Delà, dels fills d'At (o Ató), que havia mort, d'Oliba, de Godregild, de Guisand, d'Eldebó, també ja mort, d'Eldesinda o d'Ermetruit (aquestes dues darreres són dones). Tot un repertori de la varietat de noms de persona a l'alta edat mitjana.

El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* ens permet acostar-nos a la vida quotidiana i la llengua dels homes i dones que poblaren la Catalunya d'abans del segle XII; fins i tot per zones on la documentació no és tan abundant, com és el cas de Cerdanya, espigolant en la documentació podem donar una ullada a la vida dels nostres avantpassats i comprendre millor l'evolució històrica del territori.

## Bibliografia i webgrafia

- ALDC = Veny, Joan / Pons i Griera, Lúcia (2001–2018): *Atles lingüístic del domini català*, 9 vol., Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [consultable en línia: <https://aldc.espais.iec.cat/>]
- Baraut, Cebrià (1981), “Els documents, dels anys 1010-1035, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia* 4, pp. 7-186 (doc. 315-489).
- Baraut, Cebrià (1983), “Els documents, dels anys 1051-1075, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia* 6, pp. 7-243 (doc. 638-897).
- Baraut, Cebrià (1986-1987), “Els documents, dels anys 1093-1100, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell” (doc. 1101-1189 et ap. 1-28), *Urgellia* 8 (1986-1987), pp. 7-149.
- Bolòs i Masclans, Jordi / Pagès, Montserrat (1986), *El monestir de Sant Llorenç prop Bagà*. Barcelona: Artestudi.
- CODOLCAT = *Corpus Documentale Latinum Cataloniae* [base de dades en línia: <https://gmlc.imf.csic.es/glossarium/codolcat/>]
- CODOLHISP = *Corpus Documentale Latinum Hispaniarum* [base de dades en línia: <http://codolhisp.imf.csic.es/codolhisp/>]

Costa Badia, Xavier (2019): *Paisatges monàstics. El monacat alt-medieval als comtats catalans (s. IX-X)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. [consultable en línia: <https://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/146690>]

DECat = Coromines, Joan (1980–2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona: Curial / La Caixa.

DCVB = Alcover, Antoni Maria / Moll, Francesc de Borja (1950–1968<sup>2</sup> [1930/19351 (vol. 1/2)]): *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca: Miramar. [consultable en línia: <https://dcvb.iec.cat/>]

GMLC = *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae* : ab anno DCCC usque ad annum MC (1960--), Barcelona : Universitat de Barcelona : Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Institución Milá y Fontanals. [en línia: <https://gmlc.imf.csic.es/glossarium/gmlc/>]

Gómez Rabal, Ana (2008): “La realització d'un projecte lexicogràfic: el *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae*; la seva història, el seu present, les seves perspectives”, *Estudis Romànics* 30, 215-221.

Gómez Rabal, Ana (2019): “Conceptualización lexicográfica en tiempos digitales: la integración entre diccionario y corpus”, dins Mercè Puig Rodríguez-Escalona (ed.), *Proyecciones de la lexicografía llatina medieval a Catalunya*, Roma, Viella, 13-36.

OnCat = Coromines, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, Barcelona: Curial / La Caixa [en línia: <https://oncat.iec.cat/>]

Quetglas, Pere J. (2021): “El *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae*: la conversió d'un diccionari artesà en un diccionari de l'era digital”, *Estudis Romànics* 43, 367-375.

\* Pere J. Quetglas i Nicolau és catedràtic emèrit de Filologia Llatina a la Universitat de Barcelona. Especialitzat en lingüística llatina i filologia llatina medieval, ha continuat la tasca de Joan Bastardas en la direcció del GMLC.

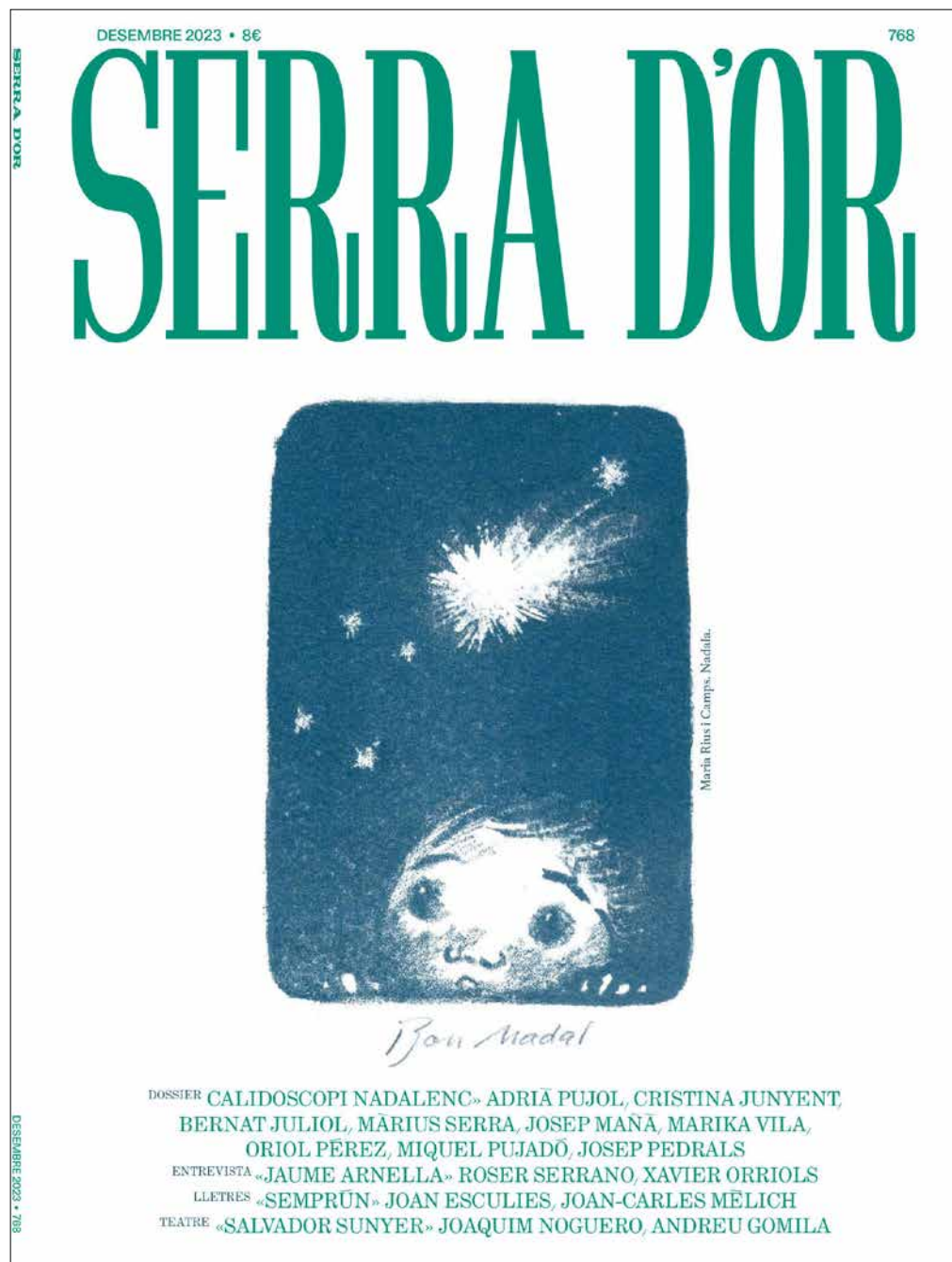
\* Maria Reina Bastardas i Rufat és professora titular de Lingüística Romànica a la Universitat de Barcelona. La seva recerca s'ha centrat en la lingüística històrica romànica, particularment en el lèxic (toponímia i antroponímia, etimologia, etc.).

\* els autors agraeixen l'ajuda d'Ana Gómez Rabal (GMLC) i de Mar Batlle i Joan Anton Rabella (Oficina d'Onomàstica de l'IEC)

# Una il·lustració de Maria Rius, a la portada de Serra d'Or

REDACCIÓ

La revista *Serra d'Or*, degana de les publicacions catalanes (1959), ha dedicat al Nadal el número de desembre de 2023, amb una coberta molt bonica de la nostra col·laboradora **Maria Rius i Camps**. La degana de les revistes culturals del nostre país surt al carrer, doncs, de la mà de la degana de les il·lustradores de Catalunya, amb la imatge d'una nena que s'aboca a la finestra per mirar l'estel de Nadal creuant el cel. És una imatge tendríssima i senzilla, un gravat a la pedra que la il·lustradora va fer fa anys per felicitar per Nadal als amics i que ara arriba amb la mateixa intenció a tots els lectors de *Serra d'Or*. El nou responsable de la revista considera un honor que la veterana il·lustradora protagonitzi una de les millors cobertes de la nova etapa encetada l'abril passat, dins un número que és tant un reconeixement a la cultura tradicional com també a l'escola catalana d'il·lustració que tan bé representa i tant va reivindicar Maria Rius. La seva trajectòria professional es va iniciar, si fa no fa, els mateixos anys que la revista, fa més de mig segle, i la història de la cultura catalana passa tant per l'una com



per l'altra. Des de *Querol* ens afegim al sentit homenatge que se li ha fet *Serra d'Or* amb aquesta coberta nadalenca. Blanca, amb l'esquitx blau de la nadala al mig, aquest número de revista arriba al lector

amb l'elegància càlida que sempre ha caracteritzat la nostra il·lustradora (fa anys que té casa a Bolvir). Al número, la Maria obre un dossier ple de grans noms: Màrius Serra, Adrià Pujol, Marika Vila, Cristina Junyent, Josep

Pedrals, Josep Mañà... És l'amfitriona de la festa. I un regal d'Or.

# La Contrabandista

LOURDES CAZORLA PUIG



Era l'hivern de 1957. De bon matí, sortia de la casa. Cada dia feia el mateix recorregut. Coneixia fil per randa el paisatge, els camps colgats de neu. Entomava malament aquell fred vent que se li escolava fins al moll dels ossos. Ni els mocadors ni les bufandes, ni els mitjons de llana la protegien prou. Se li clivellaven els llavis i els penellons feien acte de presència des del mateix començament de l'hivern, provocant-li una forta gratilla, que no la deixava viure fins a la primavera.

Les siluetes de les verdes i gruixudes capes s'endevinaven de lluny. Les botes, fosques i brillants, els protegien de les gelades. El tricorni refulgia quan un raig de sol gosava tocar-lo. Palplantats, esperaven els treballadors, que anaven a feinejar a França. Sempre estaven allà, de dia i de nit. Els llargs torns als quals estaven sotmesos no rebaixava el seu posat vigilant. Sempre al peu del canó, sempre amb autoritat, sempre amb mirada intimidant.

Quan la noia va passar pel seu davant, va ensenyar-los la documentació per poder accedir a França. Si un tenia els papers, no hi havia problemes quan es baixava a *Bourg-Madame*.

Aquell dia, la jove va decidir que de tornada provaria d'amagar-se un paquet de cafè. Moltes famílies de la Vila feien aquest tràfec de cafè francès que provenia de les colònies i que era molt apreciat a ciutat. La noia era conscient que fer el contraban era una pràctica que s'havia estès com la pólvora entre les noies joves, i no tan joves. No li feia por, però les contrabandistes, quan en parlaven, ho feien amb la boca petita. Una paraula de més i es podien trobar al "*cuartelillo*".

Mentre ella feinejava, valorava com passaria aquell

paquet de cafè, amb què guanyaria cinc pessetes, si el podia vendre.

Va recordar que el dissabte anterior, a costura, quan va anar a penjar l'abric, va caure el de l'Antònia i en recollir-lo del terra i tornar-lo al penjador, va descobrir a banda i banda de l'interior de l'abric de la mateixa roba del forro, cosides dues butxaques de la mida d'un paquet de cafè. No va dir res a la companya de fil i agulla, destapar el seu secret era neguitejar-la innecessàriament. Quan ella sabés cosir prou bé, també estamparia un parell de butxaques en el seu abric. Era una idea fantàstica! Avui amagaria el paquet a l'entre-cuix. L'ajustaria bé amb la lligacama. N'estava segura que podria passar-lo!

Eren al voltant de les sis de la tarda quan va entrar als Magatzems Catalans. La *Lolita*. La dependenta de tota la vida la va rebre somrient. La noia va comprar el paquet de cafè acabat de torrar i d'empaquetar aquell matí. Va demanar poder anar al lavabo, que estava darrere l'edifici. Allà es va ajustar bé la lligacama, va inspirar llargament i va tornar a la botiga. La mirada de la venedora la va envalentir. En sortir, ja era ben fosc.

Els gendarmes la coneixien, feia fred i no es van moure de dins la *Gendarmerie*. La van saludar amb el cap. La jove va creuar el pont. La remor del riu Raür feia basarda, un ronc presagi. En arribar al primer control, va coincidir amb la Maria, que conversava amb els dos guàrdies. Parlar del fred i de la neu era el recurs cordial dels habitants de Cerdanya per establir conversa curta d'educació. Dins la caseta de fusta, els carrabiners tenien encesa una estufa de llenya. No les



van escorcollar i van poder enfilem la recta fins a la duana. Les dones compartiren un somriure còmplice, es coneixien de feia temps. La Maria era gran i va rebre forts sotrats després de la guerra civil. Era una dona solidària i treballadora que buscava guanyar-se el pa, fins i tot sota les pedres. En passar per davant del Bar Iris, varen endevinar les dues siluetes retallades en la penombra, però fins que no van ser a prop dels guàrdia civils, sota el fanalet escàs de llum, no el veieren.

—*El Sevillanu!* —xiuxieuja la Maria.— Avui sí que hem llepat.

El recordava bé. *El Sevillanu* era un guàrdia civil jove, alt i ceapat. En el rostre, destacava un mostatxo prim, retallat i ben perfilat. El gest adust. Es mostrava engallardit i fatxenda. Es revestia d'autoritat i la feia sentir als vilatans quan tornaven de França de guanyar-se el jornal i es dirigien a la Vila. Era un caçador pacient, no tenia mai pressa. El protocol, sempre el mateix.

—*¿Algo que declarar?*— interrogava amb to reticent.

La resposta de les contrabandistes, sempre negativa... Després venia l'escorcoll. El guàrdia civil va obrir la bossa de la Maria i remenà el contingut de dins, no hi arriplegà res. Obrí el cabàs de la noia i tampoc hi trobà allò que buscava.

A la jove, les cames li feien figa: «Avui és el meu primer dia de contraban i m'enxamparan! He begut oli», pensà. Una angoixa li pujà fins a la gola i un calfred li va recórrer l'esquena.

*El Sevillanu* estava convençut que la Maria portava contraban. Pensà que li confiscaria. Remenà amb deteniment el senatxo de la dona. La seva mirada era inquisitiva, però ella no s'arronsà.

—*Usted —l'assenyalà— Pase a dentro de la aduana con la matrona.- va dir amb autoritat.*

—*Usted* —dirigint-se a la jove també amb to prepotent:

—*Continúe su trayecto.*

«Pobra! La té ben enfilada a la Maria» pensà la jove. Mentre la dona gran es dirigia a les oficines, la noia la mirava de cua d'ull amb les ninetes curulles de por, les cames li trontollaven, i les mans tremolaven. No es girà ni es deturà. Continuà avançant amb pas lleuger pel voral de la carretera. Quan va estar un tros amunt, encara sentia la pressió dels ulls del *Sevillanu* clavats en el clatell i es posà a córrer. Cames ajudeu-me!

Un cop dins, la corpulenta matrona va ordenar a la

Maria posar els braços en creu, li va fer obrir les cames i li començà a palpar els laterals del cos, les cuixes i l'entreuix. No hi trobà res. Després la va fer descalçar. Era la primera vegada que li feien treure les sabates. Això la va sorprendre. «Què busquen?» Es preguntà.

Quan va sortir de la duana, "*el Sevillanu*" la mirà amb acritud. Ell sabia que aquella tarda la dona portava contraban. Havia ensumat l'aroma del cafè torrat del matí. Ell i la matrona no li havien pogut trobar. Potser era la noia jove qui feia el contraban... «Un altre cop caureu», pensà el guàrdia civil.

La Maria enfilà la carretera. Un cop més se n'havia sortit. Ja a la pujada, lluny de qualsevol mirada inquisidora, la noia l'estava esperant amb el cor en un puny. Les dues dones es varen estrènyer fortament les mans. A la noia li saltaven les llàgrimes.

—No pateixis. No m'han trobat res! "*El Sevillanu*" avui no ha estat prou curós! Anem a casa de «la vella», allà ens compraran el cafè, li va dir la Maria.

Aquells grans negres els hi cremaven els dits. Quan entraren al portal, la noia es va treure el paquet de l'entreuix. La Maria abocà a terra totes les galindaines i foteses que portava dins el senatxo. Un doble fons ben dissenyat amagava l'olorós tresor.

La vella les va fer entrar a una petita habitació, en la qual els paquets arribaven fins dalt el sostre.

—Oh! Se li va escapar innocentment a la jove. —Potrà vendre tot aquest cafè?

—Ja està venut i el teu també. Els ferroviaris el portaran a Barcelona. Tot el cafè que em portis te'l compraré- li va respondre amb seguretat.

Les dues dones grans es van mirar, sabien que malgrat aquell bateig de foc de la jove, hi tornaria.

No va ser la darrera vegada que la Maria i la noia van anar amb els seus senatxos a casa de la vella. No va ser la darrera vegada que varen compartir el camí de la frontera. No va ser la darrera vegada que les va aturar "*el Sevillanu*". N'hi hauria d'altres, "*el Malagueñu*", *el Madriles*... Ells sempre van continuar amb la mateixa cantarella:

—*¿Algo que declarar?*

# La conquesta de l'espai

JOAN GANYET I SOLÉ\*

La història de la humanitat és un trist reguitzell de guerres i dominacions, la majoria d'elles causades per l'avarícia i la set de poder. Només cal repassar amb ulls atents (i esbatanats!) el que ha passat a Europa en els darrers 500 anys. O el que passa ara mateix al món: dotzenes de cruels guerres simultànies de les quals sempre en surten malparats els mateixos: els més humils i més febles de la societat. Ens hauria d'afectar íntimament la consideració de com dirigents polítics i militars, des de la seva confortable seguretat, decreten una guerra essent sabedors de la ingent quantitat de joves que envien a la mort quan encara no han conegut la vida.

“L'home és un llop per a l'home” ens adverteix Plaute. L'home, massa sovint és un animal egoista, rapaç, mantes vegades desprietat. La seva agressivitat no només s'adreça als altres membres de l'espècie humana, sinó també a la resta de les espècies animals i al conjunt de la natura.

L'afany de domini i d'enriquiment atempta directament contra el que fa possible la vida a la Terra, els ecosistemes bàsics. Cal reconèixer, a més, que la manca de sensibilitat i d'escrúpols no només té a veure amb els individus, sinó, també, amb les institucions que regulen i administren la societat: els estats, les regions, els municipis. I no cal dir amb les corporacions econòmiques, que cerquen el guany immediat a qual-sevol preu.

El gran pensador italià *Luigi Ferrajoli* afirma que a la vora dels *drets fonamentals* hi ha els *béns fonamentals*: l'aigua, l'aire, les masses forestals, els glacials, etc., que cal respectar per assegurar la supervivència de les espècies. El visionari filòsof defensa la necessitat d'una

Constitució de la Terra, per damunt de les Constitucions dels diversos Estats. I no va errat. Cal mirar lluny, davant l'accelerat i generalitzat procés de destrucció en marxa.

Hem contemplat, amb enorme preocupació, com a mesura que avança la desaparició de la superfície glaçada de l'Àrtic, els països que l'envolten han encetat una aferrissada competició per a posicionar-se per a l'extracció en benefici propi dels recursos que atesora, en lloc d'enfortir els acords conduents a la seva protecció integral. Però l'afany depredador dels humans no es limita al globus terraquí. Fa pocs dies la premsa informava que l'Índia ha guanyat la cursa entre diversos

països (els EUA, el Japó, Israel, Rússia) per arribar primer que els altres al pol sud de la Lluna. L'objectiu sembla ser comprovar si hi ha aigua que permeti iniciar l'explotació dels minerals del nostre satèl·lit. El mateix model de depredació de la Terra exportat



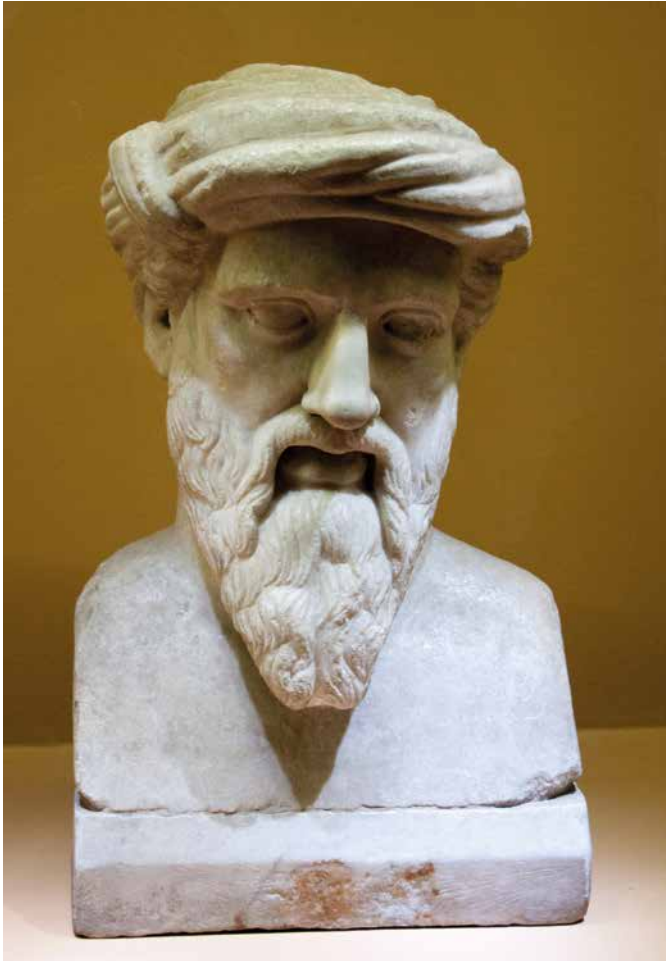
sense miraments a l'espai, on de moment no hi ha cap regulació. Com al salvatge Oest, el primer que arribi prendrà possessió del màxim que pugui abastar, en perjudici de la resta.

És aquest un camí desitjable? No seria hora de plantejar seriosament –cívicament, humanament, moralment– un gran acord del conjunt de països del món per a una exploració pacífica i cooperativa de l'espai? No és hora de començar a pensar, en línia amb *Luigi Ferrajoli*, en una Constitució de l'Espai?

\*Arquitecte

# Pitàgores

JOAN GANYET I SOLÉ\*



De l'estirp dels grans homes de l'antiguitat, *Pitàgores* fou alhora filòsof i matemàtic. Per les poques notícies que ens han pervingut, sabem que va néixer a l'illa de Samos, vers el 580 aC, que fugint de la invasió persa va establir-se a Crotona –la Magna Grècia – cap al 530 aC, i que va morir a la veïna Metapont al voltant del 487 aC.

Va fundar una comunitat a Crotona dedicada a l'estudi de les matemàtiques, una escola caracteritzada pel secretisme, que va derivar en l'anomenat pitagorisme, corrent científicofilosòfic amb arrels místiques molt actiu en els segles posteriors. *Pitàgores* va formular la teoria de la immortalitat i la transmigració de les ànimes després de la mort; defensava que els esdeveniments són sotmesos a repeticions cícliques i, per tant, “res no és mai del tot nou en la història”; i considerava les matemàtiques com la clau de volta de la resolució dels enigmes de l'univers, teoria d'una clamorosa

actualitat vista la deriva del món contemporani. Va introduir les taules de multiplicar, els nombres racionals i, fins i tot, va establir que els principals intervals musicals poden expressar-se amb relacions entre els quatre primers nombres enters: una octava= 2:1; una quinta= 3:2; una quarta=4:3. Però ell anava més enllà, mirava molt més amunt: va llançar la lluminosa idea de l'harmonia de les esferes, una música essencial que els humans no podem percebre.

S'ha fet famós, però, pel teorema que porta el seu nom i la cèlebre fórmula aplicada al triangle: la suma del quadrat dels catets és igual al quadrat de la hipotenusa ( $h^2=a^2+b^2$ ). Les seves reflexions filosoficomorals ens poden il·lustrar sobre la grandesa del seu pensament:

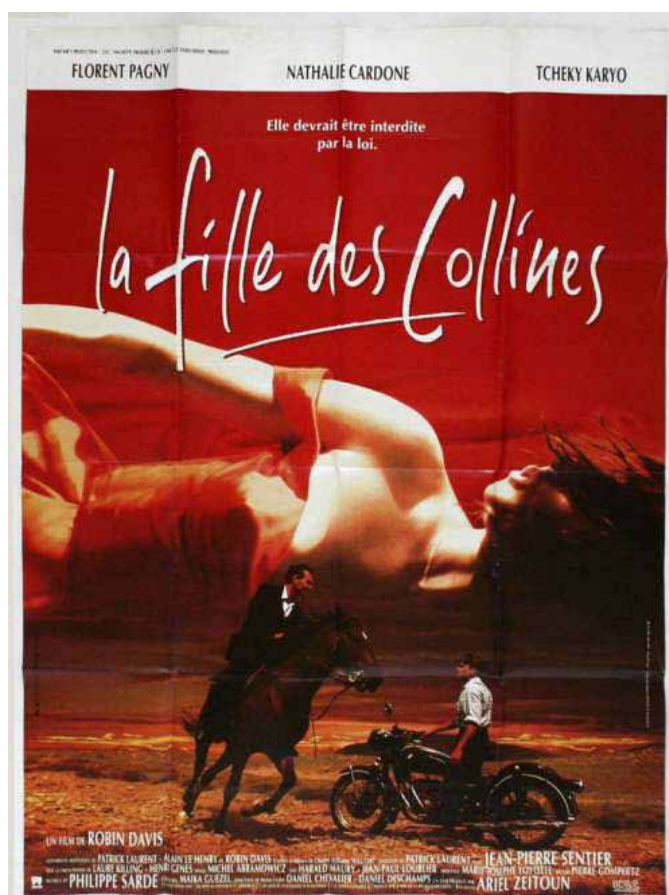
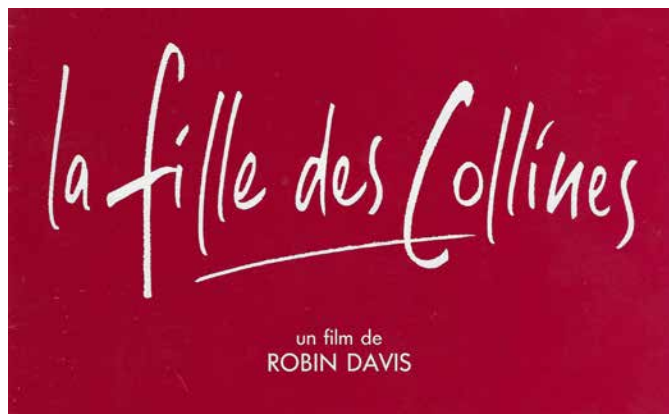
- “No et tornis enemic de l'home del qual deixes de ser amic”.
- “No alcis la destrall davant l'arbre plantat pel teu pare”.
- “És tal l'imperi de la rutina, que familiaritza l'home amb el mateix esclavatge”.
- “No facis del teu cos la tomba de la teva ànima”.
- “És millor ser l'últim entre les àguiles que el primer entre els corbs”.
- “Siguis al mateix temps el teu amo i el teu servent; però no ho siguis de ningú més”.
- “No duguis mai vestits fets a la mida d'un altre home”.
- “No et creguis més savi que un altre; això provaria que ho ets menys”.
- “No desesperis de l'espècie humana. No et desanimis. Amb el temps, el fang es converteix en marbre”.

Ell va ser el primer a emprar la paraula “filosofia”...

# Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya...

TEXT: MARTÍ SOLÉ I IRLA. IMATGES: FONS MARTÍ SOLÉ.

## LA FILLE DES COLLINES

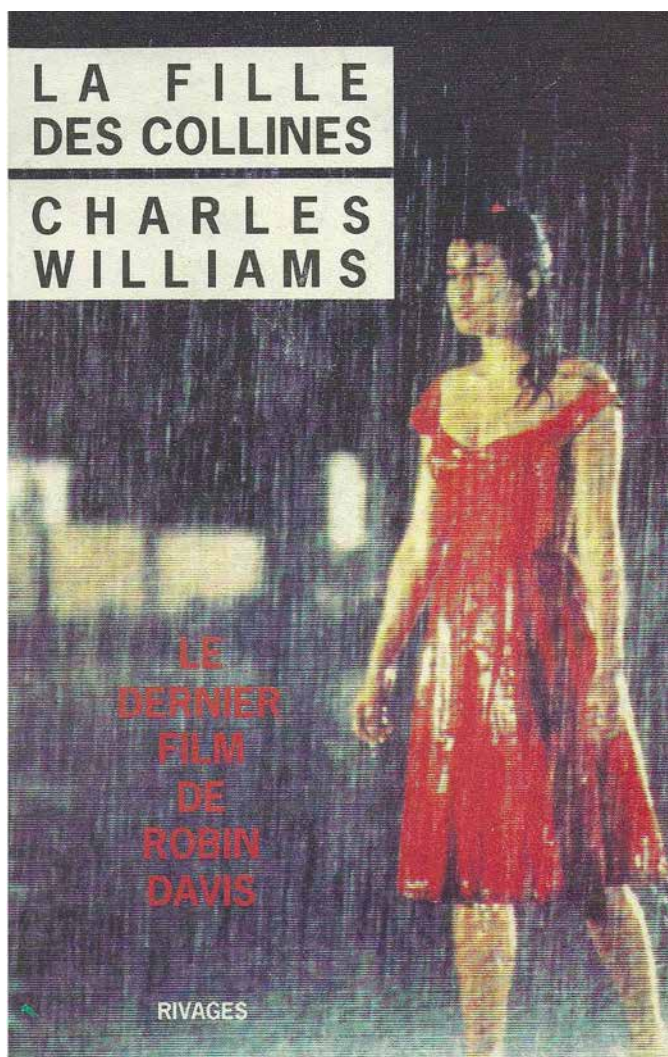


Cartell promocional.

El film fou dirigit pel director francès Robin Davis (Marsella, 1943). De gènere dramàtic, bona part de l'argument transcorre en uns decorats pirinencs.

L'estiu de 1958, després de passar tres anys a la guerra d'Algèria, en Tom torna al seu poble situat als Pirineus. Allà es retroba amb el seu germà Vincent, a qui el pare d'ambdós va fer hereu quan va morir. En Tom decideix instal·lar-se a la casa del seu avi. En Vincent és un home aficionat al joc i a la beguda. Somia comprar un estany a la muntanya per construir una urbanització: La Venècia dels Pirineus. Està casat amb la Lisa, però d'amagat manté una relació amb l'Angeline, filla de l'Augustin, un pagès de la contrada molt malhumorat i autoritari amb la seva filla. Un bon dia, l'Augustin descobreix l'Angeline i en Vincent junts. Acaba disparant un tret al Vincent amb l'escopeta de caça i el fereix en una cama. En Vincent, atemorit, s'escapa i aconsegueix arribar a refugiar-se a casa d'en Tom. Aquest, per tal de protegir el seu germà, explica a l'Augustin que era ell qui era amb l'Angeline i s'ofereix a casar-se amb la noia. L'Augustin hi consent. El casament té lloc tot seguit a l'ajuntament. En Vincent, molt disgustat i carregat de gelosia, no arriba a temps d'oposar-s'hi. Un cop casats, en Tom acompanya l'Angeline a l'estació, per enviar-la a París, però la noia vol anar a veure el mar. Tot d'una, apareix a l'estació en Vincent. Els dos germans s'engresquen en una violenta discussió. En Vincent els amenaça de mort. La parella ha acabat anant a la vora del mar. Un vespre, sota una intensa pluja, l'Angeline intenta ofegar-se llançant-se al mar, però és salvada per en Tom. Finalment, l'Angeline l'abandona i torna amb en Vincent. Als jardins de la propietat familiar té lloc una altra discussió entre els dos germans. Tots dos, de caràcters ben diferents, es disputen l'amor de la mateixa dona. En Vincent acaba amenaçant l'Angeline amb una pistola. A l'última escena de la pel·lícula es veu en Vincent que desapareix galopant amb el seu cavall.

Adaptació cinematogràfica de la novel·la *Hill Girl* escrita l'any 1951 per l'estatunidenc Charles Williams (San Àngelo, Texas, 1909 – Los Angeles, Califòrnia, 1975). La novel·la va ser publicada a París, l'any 1986, per Edicions Rivages amb el títol *La fille des collines*.



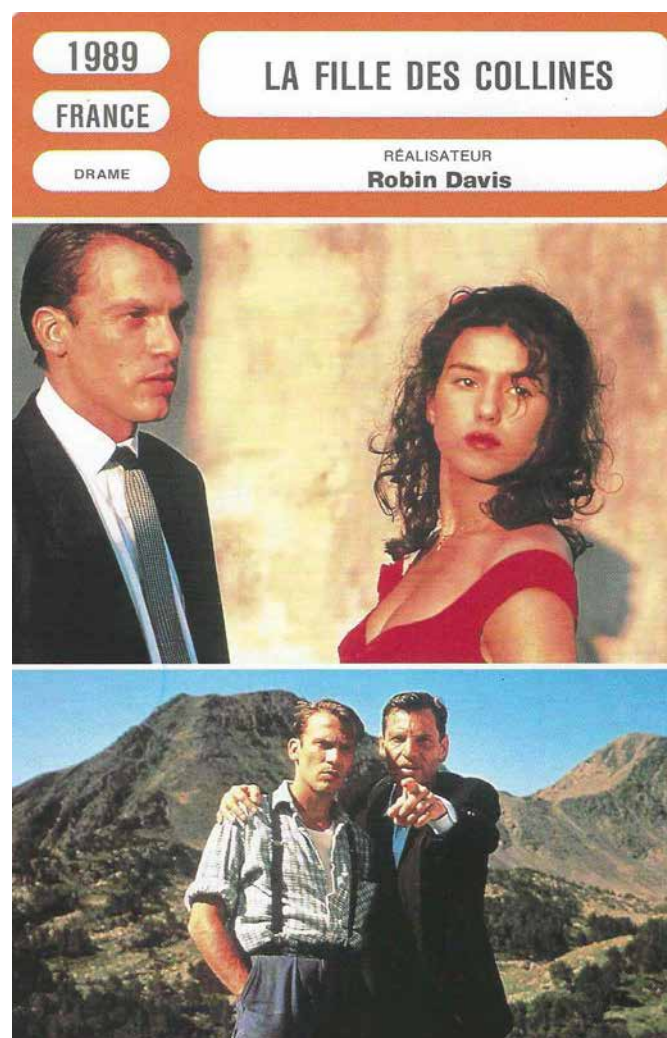
Coberta de la novel·la.

De la part que es va filmar a la Cerdanya, en destaca la curta, però curiosa escena a la plaça de Sant Pere d'Osseja, ambientada en un dia de mercat. Mentre una cobla interpreta una sardana, un petit grup de veïns la balla. Diverses escenes són enregistrades al mas Patiràs, situat a l'alta vall del Segre, a Llo, convertit, en la ficció, en la casa pairal de *La fille des collines*. També hi podem veure el Roc del Vidre i el refugi de la Culasassa. A Puigcerdà es van filmar unes escenes al jardí i a l'interior de la Vila San Antonio, situada aquesta a la plaça Dionís Puig, al començament del camí d'Ur i del passeig de Rigolisa. A l'andana de l'estació internacional del ferrocarril Transpirinec, situada a la Tor de Querol i Enveig, hi té lloc una forta discussió entre els tres protagonistes principals. Per acabar, cal recordar, també, les imatges gravades als estanys de Camporells, arrecerats sota els pics Peric, a la veïna comarca del Capcir.

Les actrius i els actors que van participar en el rodatge del film són: el cantant Florent Pagny (Tom), Nathalie Cardone (Angeline), Tchéky Karyo (Vin-

cent), Jean-Pierre Sentier (Augustin), Laure Killing (Lisa), Henri Genès (l'alcalde), Mathé Souverbie (la venedora), Sylvain Lahoz (l'empleat de l'alberg), Michel Capron (l'amo de l'hotel), Daniel Capelle (Barnabe), Nòelle Veriac (madame Duteuil), Fatia Barkerm (la germana d'Angéline), a més a més, Gyslaine Dubois i Magdalena Gluck.

Tenim constància que nombrosos veïns de la Cerdanya van actuar de figurants. A l'escena rodada a la plaça d'Osseja, a les de l'interior i l'exterior de la Vila San Antonio, o bé la filmada a l'estació de la Tor de Querol – Enveig, no hem sabut localitzar-ne cap de la comarca.



Fitxa Monsieur Cinema.

**La fitxa tècnica del llargmetratge és:**

Títol: *La fille des collines*

Any: 1990

País: França

Director: Robin Davis

Guió: Patrick Laurent, Alain le Henry, Robin Davis

Argument: Patrick Laurent, Alain le Henry, Robin

Davis

Director de fotografia: Michel Abramowicz

Música: Philippe Sarde

So: Harald Maury

Muntatge: Marie-Josèphe Yoyotte

Càsting: Patrick Singard, Romain Bremond

Decorats: Pierre Gompertz

Efectes especials: Jean-Marc Mouligne

Dobles: Patrick Medioni, Patrick Cauderlier, Lionel Vitrant

Vestuari: Maïka Guezel

Productora: Partner's Production, UGC, Hachette  
Première et Vie, Ciné Cinq, Nickelodeon Productions

Produïda per: Ariel Zeïtoun

Gènere: drama

35 mil·límetres, color

Durada: 101 minuts

Estrena: a París, el 14 de març 1990. Cal recordar que es va fer una projecció gratuïta de la pel·lícula, al cinema Puigmal d'Osseja, per als veïns de la Cerdanya.

A França, el cartell promocional és una composició de fotografies de Pascal Boissiere. Editat per Sonis S.A. de Les Ulis, les seves mides són 117 x 157 cm. El film es va distribuir a Hongria amb el títol *Dombok lánya*. Mentre que a Portugal el títol escollit fou *A Rapariga das Colinas*.

#### BIBLIOGRAFIA:

BERLIC, Frédérique. "L'ours Shadow dans les Gorges du Sègre". *L'Independent*. 19 de setembre 2013. p. 31

D. R. – B. "La fille des collines". *La revue du cinéma*. Paris: Ozalide SARL. Hors sèrieXXXVII. 1990 p. 47

GRANDO, Jean-Noël. *100 ans de cinéma en Pyrénées-Orientales*. Perpinyà: Éditions Mare Nostrum, 2010. 200p.

"La fille des collines". Paris: Atelier Alpha Bleue, 1990. [16] p.

"La fille des collines". [VHS]. Gaillon: Fil à film, 1991

"La fille des collines". Mâcon: Images et Loisirs, [s.a.]. 2 p. (Les Fiches de Monsieur Cinéma; 220/14)

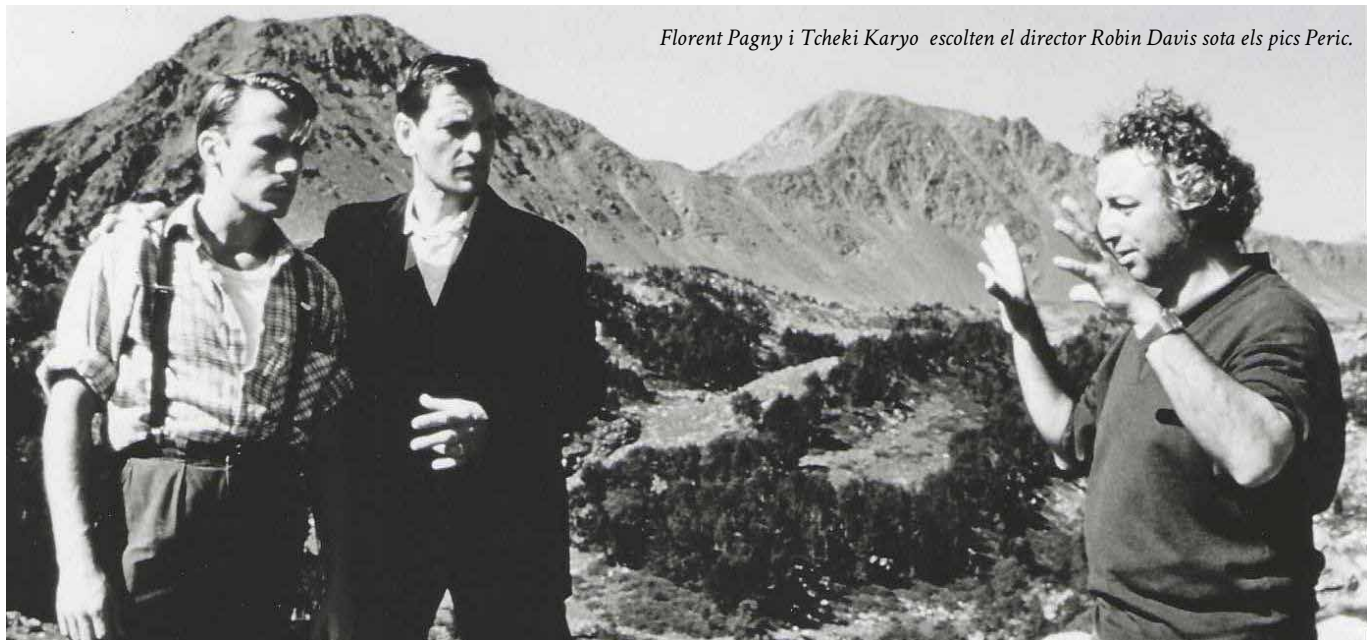
"La fille des collines". *Les films français*. Paris: Unifrance International Film, 1991. p. 17

M.C., "La fille des collines". Positif: *La revue du cinéma*. Paris: Positif. Núm. 351 (1990). p. 77

SOLÉ i IRLA, Martí. "Operación silencio", "La fille des collines", "Ficcio". Puigcerdà: Impremta Boixader, 2023. 32 p. (Misserpí; 7)

ROTH-BETTONI, Didier. "La fille des collines". *La revue du cinéma*. Paris: Ligue française de l'enseignement et de l'éducation permanente. Núm. 460 (1990) p. 31

WILLIAMS, Charles. *La fille des collines*. Paris: Rivages, 1990. 262 p.



*Florent Pagny i Tcheki Karyo escolten el director Robin Davis sota els pics Peric.*



*Florent Pagny.*



*Nathalie Cardone.*







Une histoire d'été inspirée par la loi.  
*la fille des collines*



Une histoire d'été inspirée par la loi.  
*la fille des collines*



Elle devrait être interdite  
par la loi.

# la fille des Collines

UN FILM DE ROBIN DAVIS



Imp. G. DARMON Paris





# L'himne cerdà

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



Foto antiga d'un carro guarnit, origen de les actuals carrosses (F: Fons Fotogràfic de l'Arxiu Comarcal de Cerdanya).

Gairebé tots els països tenen himne. Amb lletra i música. Bé, el d'Espanya no té lletra, però són coses que passen. Així doncs, les regions, àdhuc algunes ciutats, també en solen tenir.

A Catalunya no és gaire comú que una comarca tingui un himne reconegut, tret potser de la Vall d'Aran, però la Cerdanya és una excepció. I el té des del 4 d'agost del 1890.

L'himne cerdà va ser compost pel mestre P. Sánchez Gabanyach i la lletra, va ser escrita per en Francesc Matheu, membre de la Unió Catalanista, president de l'Orfeó Català (1914) i l'Ateneu Barcelonès (1920). Tenia una bona relació amb Josep Maria Martí, Miquel Salvadó i Joan Puigbò, tres prohoms amb una gran ascendència sobre la Cerdanya. L'himne va ser escrit per ell, entorn l'any 1887, com ho anuncia *La Voz del Pirineo*.

P. Sánchez Gabanyach era un altre estiuejant il·lustre de la Cerdanya i professor del Conservatori

del Liceu. Se li encomanà la música de l'himne, que va ser creat a imatge de la Marsellesa i de la Marcha Real espanyola.

En aquest article, analitzarem la lletra i la posarem en relació amb els temps en què va ser escrita (finals



Foto antiga dels focs d'artifici a la festa de l'Estany (F: Fons Fotogràfic de l'Arxiu Comarcal de Cerdanya)



del segle XIX) i en el lloc (el Puigcerdà i la Cerdanya finiseculars), en el marc de la colònia d'estiu puigcerdanesa, en una mena de *belle époque* pirinenca que es va acabar d'esvaïr amb la Guerra Civil i que no ha tornat mai més.

Estrenat el 4 d'agost de 1890, pocs dies després, tornaria a ser interpretat en el marc de la Festa de l'Estany i així des de llavors, ja que és de les poques ocasions en què cerdans i forans podem sentir el nostre himne en algun esdeveniment important.

Analitzarem la lletra de l'himne, en la seva versió original, no normalitzada al català estàndard, llevat d'alguna correcció ortogràfica. Per exemple, a la tornada diu: "meitat de França.." i en la versió original posava: "meytat de França". Això sí que ho hem corregit. Comencem, doncs.

*Som los hereus de la muntanya,  
som los pubills del Pirineu;*

Es comença per establir un claríssim lligam geogràfic i de pertinença entre la Cerdanya i els cerdans, car no només som els "habitants" de la Cerdanya, sinó els seus hereus legítims. A nosaltres ens pertany per herència històrica i generacional.

*fills de la França o de l'Espanya,  
tots som germans a Font-romeu.*

Hi ha una clara intencionalitat d'expressar la unitat de la Cerdanya, com una sola cosa, que pertany a dues nacions iguals i germanes: França i Espanya. El fet de fer servir el terme "germans" ja deixa clares les intencions. Aquesta simetria Espanya-França es repetirà en altres ocasions al llarg de l'himne. No queda gaire clar on resta el concepte de "Catalunya", que no s'esmenta ni un sol cop en tota la lletra.

*Aquí tenim bressol i llosa,  
que és nostra pàtria natural*

Novament, la Cerdanya és el lloc on naixem (bressol) i també on morim (llosa) i és la nostra pàtria natural. El concepte de pàtria petita s'anirà repetint també al llarg de l'himne.

*des del Carlit fins a la Tosa,  
des del Cadí fins al Puigmal.*

Es fan servir les referències geogràfiques de les muntanyes que envolten la vall, no només els pics (Carlit, Tosa i Puigmal), sinó una serralada tan característica a la vista com és el Cadí. És una mena de cant als punts cardinals de la comarca.

I llavors la tornada:

*Meitat de França, meitat d'Espanya,  
no hi ha altra terra com la Cerdanya.*

Novament, la simetria agermanada francoespanyola i l'exaltació segons la qual no hi ha res al món com la Cerdanya, que també veurem, novament, més endavant.

Per cert, que en temps de l'alcalde de Puigcerdà, en Francesc Rosell, als anys noranta, es va intentar canviar la tonada per aquesta altra:

*Meitat de plana, meitat de muntanya,  
No hi ha altra terra com la Cerdanya catalana.*

Que no va reeixir en absolut, perquè es va veure com un intent de polititzar l'himne, tot i que l'himne ja ho és força, de polític.

Passem a la següent estrofa:

*Aquí l'hivern sa neu ens dona  
i en fa les fites del país:*

Comencem destacant la neu, que llavors ni s'albirava com el futur de la Cerdanya. L'esquí encara no havia tret el cap, però els hiverns de llavors eren duríssims i aquí la neu té un paper més geogràfic que no pas econòmic. Resulta significatiu que és de les primeres coses que es diu de la Cerdanya.

*són la muralla i la corona  
d'aquest trosset de paradís.*

Primera referència al fet que la Cerdanya és una vall envoltada d'altres muntanyes. I nova referència per indicar que la Cerdanya és un paradís.

*Besa l'estiu les serralades,  
juga amb la neu la llum del sol,*

Ara passem de l'hivern a l'estiu, i el sol és el centre dels versos. La llum juga amb el paisatge, com bé ho sabien els pintors i els poetes que estiuejaven a la comarca, llavors. La Cerdanya té una il·luminació especial pel fet de ser una fossa tectònica d'orientació est-oest, única al Pirineu, que li confereix una gran quantitat d'hores de sol.

*i van les aigües regalades  
cap al Raiür, Segre i Querol.*

Ara, l'element és l'aigua dels rius. Nova enumeració cardinal, en aquest cas dels principals rius i afluent propers a Puigcerdà. Fixeu-vos en la importància que se li dona a la geografia, al món físic de la comarca, que la defineix tan bé i que és causa del seu atractiu turístic i artístic.

L'himne posa molt d'èmfasi en la natura com a element definitori de la Cerdanya, més que no pas de la història o d'altres fets. Encara, avui dia, continua essent així. Altrament, la natura la compartim tant els habitants de l'Alta com de la Baixa Cerdanya, mentre que altres elements com la llengua o la història moderna, no.

*Aquí la gent és feinadora,  
aquí el terrer no és pas ingrat,*

Ara, una floreta a la gent del país, a qui es titlla de "treballadors". Però a més, la terra correspon les feines amoroses dels pagesos, ja que el "terreny no és pas ingrat". No és un infern, vaja. Les terres cerdanes són fèrtils, regades pel Segre i per una bona xarxa de séquies.

*tenim una horta que enamora,  
voltat de verns tenim lo prat.*

I de què viu el cerdà? Doncs de l'horta, dels cultius i dels prats de dall, que eren relativament recents, ja que el bestiar que pastura a la vall, especialment, el fons de la vall, va ser introduït per aquella època, més o menys.

Un altre ítem és el costum que tenen els cerdans de delimitar les seves propietats al camp, fent servir verns i altres arbres de fulla caduca.

*Què hi ha com nostres eugassades  
ni com la fruita del país?*

El cavall s'ha introduït recentment, també. No sé si ja es podia parlar d'hispanobretó, però van ser els predecessors. I pel que fa a la fruita, hem de recordar la coneguda pera de Puigcerdà, que compraven fins i tot



*Pera de Puigcerdà (F: Gastroteca).*

els tsars de Rússia, i que va ser l'origen del mur de Can Pedraza (a l'actual passeig de la Séquia, a Puigcerdà) per protegir els perers del fred de la Tor de Querol.

*Bé prou ho saben les gentades  
de Barcelona i de París.*

Nova simetria francoespanyola. Els turistes, a qui al·ludeix amb el terme “gentades”, indica ja una certa massificació i venen de Barcelona i de França. Potser de París o de Tolosa.

*Com una roda de sardana  
los pobles tots ens dem la mà,*

Fa servir la metàfora de la roda de sardana per descriure els pobles de la plana cerdana, que formen una rotllana i pressuposa una certa unitat. També podria haver-hi una referència al fet que corria la teoria que la dansa de la sardana va néixer a la Cerdanya, i d'aquí el nom.

*voltant al cor d'aquesta plana  
l'enturonada Puigcerdà:*

Es fa èmfasi en la centralitat de Puigcerdà, com a centre de la comarca i com a puig, com a lloc elevat. “Enturonada” també es podria fer servir com a metàfora de Puigcerdà. Així, si parlem de l'enturonada, ens referiríem a Puigcerdà, però el cert, és que aquest paper l'ha assumit més aviat el terme “Vila”. Quan es parla de la “Vila”, ens referim a Puigcerdà, malgrat que no és l'única vila de la Cerdanya.

*sembla una fada en sa cadira,  
Ceres que vetlla el nostre afany;*

*sembla una fada que sospira  
quan ve la Festa de l'Estany.*

Aquí entrem de ple en la referència a la Festa de l'Estany, la festa grossa de la colònia d'estiuejants, promotors de l'himne cerdà.

Les fades, que no faltin, coprotagonistes de la llegenda de la Vella de l'Estany, a qui no s'al·ludeix de manera directa, però es parla “d'una fada en sa cadira”, com la fada més important. Les fades en qüestió provenien del fons de l'estany del Lanós, on tenien el seu palau màgic.

També se cita a Ceres, cosa molt representativa en l'imaginari de l'època. Ceres és la deessa romana de l'agricultura. En temps antics, en època romana, possiblement hauria pintat poc, ja que la Cerdanya no tenia l'aspecte de camps de cereals i de prats de dall que té ara, sinó que devia ser més aviat una superfície plena de boscúries.

Però quan s'escriu l'himne, és natural atribuir a aquesta deessa, la de l'agricultura, l'activitat dominant a la Cerdanya llavors, la seva preeminència.

Per cert, sembla que als jardins del doctor Andreu, un dels prohoms de la colònia, hi havia una estàtua de Ceres, que actualment encara es conserva al jardí de l'hotel del Lago.

Tanmateix, la deessa Ceres solia sortir a les carrosses de la Festa de l'Estany cada any.

*És nostra vall, vall d'alegria  
franca i oberta al foraster,  
bona a tothom, sia d'on sia,  
al terrassà i a l'estranger.*

Naturalment, la Cerdanya és terra d'acollida, com no podia ser menys des del punt de vista dels turistes. Aquest lema encara es ven avui dia per promocionar el turisme.

*La gent del pla i la ciutadana*

Aquí diferencia la gent més rural de la plana, que viu de l'agricultura i la ramaderia, de la “ciutadana” de Puigcerdà, més urbanita, que comença a viure també del comerç i del que ara anomenaríem “sector serveis”.



Vista de la plana cerdana (F: Francesc Esteban).

*beu en ses aigües la salut,  
que en trepitjant terra cerdana  
se'n tornen plens de joventut.*

Aquests versos ens mostren el centre del turisme de la Cerdanya: un lloc salutífer, on anar a prendre les aigües sulfuroses i guarir-se de certes malalties (Les Escaldes-Dorres i Senillés) i un clima sec, bo per les malalties respiratòries. La Cerdanya i el seu turisme formen part del turisme de salut, que a la costa, estarà representat pels banys de mar i a la muntanya, pels de balneari.

Penseu que aquesta serà durant força temps la clau del turisme cerdà. Avui en diríem aigües termals, banys de bosc i productes gastronòmics quilòmetre zero. L'esquí, ni s'intuïa.

*La nostra vall és la ditada  
que deixà Déu al crear els mons;*

Aquí passem ja a paraules majors, amb una hipèrbole ben destacada, per afalagar els cerdans.

*la nostra vall és l'abraçada,  
que es donen dues grans nacions.*

Novament, la dualitat França-Espanya.

*La nostra vall, fresca i florida,  
és nostra fe i és nostre amor*

Novament, l'exaltació de les virtuts cerdanes, lligades a la natura.

*la nació ens pren la sang, la vida...,  
mes la Cerdanya ens pren lo cor.*

Nova referència a la pàtria gran (Espanya i França) per la qual cal morir, si s'escau i la pàtria petita, per la qual cal viure.

Cronològicament parlant, les estrofes no són totes de la mateixa tacada. Així, l'estrofa que parla de Ceres i de la Festa de l'Estany es va afegir l'any 1890.

Pel que fa a la música, no li va agradar a tothom. Així, Eugeni d'Ors va fer una crítica força desprietada





*Vella de l'Estany.*

de la peça, tot parlant d'una "ridícula y cursi polca de salón".

Així i tot, música i lletra es van acabar imposant i són les que ens han arribat fins avui.

Per ser un himne d'una comarca, és força llarg. Molt laudatori, un pèl llepa i clarament redactat des del punt de vista de la colònia d'estiuejants, que veuen la Cerdanya com un petit paradís terrenal on passar els seus dies de lleure i recuperar la salut perduda de la seva vida a les ciutats.

La Cerdanya, potser no tan idealitzada, perquè en bona part en aquella època devia ser força com la descriuen, on encara no havien arribat les massificacions, les superedificacions de la plana, la contaminació lumínica i on encara la natura, sense ser gens ni mica verge, estava molt a prop de tothom.

Des del punt de vista polític, ni rastre de Catalunya i sí una repetició, potser excessiva, dels termes Espanya i França, que es posen en posició d'igualtat i de germanor. Es nota que feia temps que ambdós països no havien estat en guerra.

Coses que es troben a faltar: l'esquí, que encara no existia, o manifestacions culturals com el romànic,

que estaven a punt de posar-se de moda però que encara no ho havien fet quan es va escriure l'himne. El tren tampoc havia arribat a la Cerdanya.

I sobretot, la imatge d'una Cerdanya romàntica, una mica innocent, oberta a tothom, on la vida era meravellosa, però on no es considerava com havia de ser de dura la vida durant el llarg hivern o com havia de ser poc salubre i fins i tot un xic miserable, la vida del pagès mitjà, que no podia gaudir de les comoditats de les classes acomodades.

És, doncs, un himne escrit pels de fora i per als de fora, tot i que idealitza força els cerdans, a qui tampoc s'esmenta gaire. És un himne d'estiu, d'alegria, de festa i de pau, allunyat de les dificultats de la vida a la muntanya en aquella època.



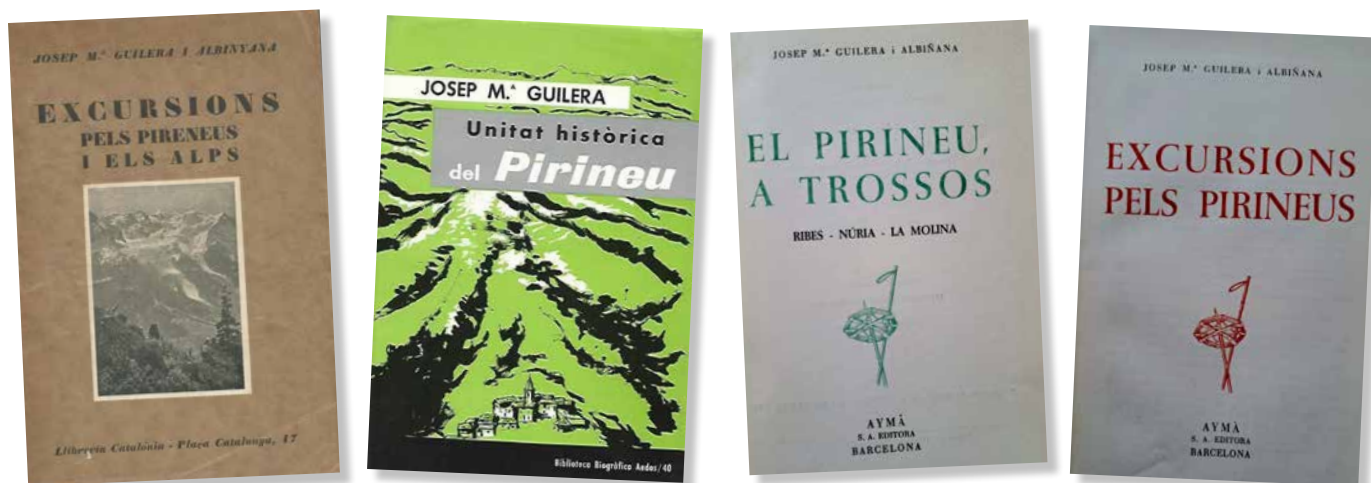
*Sanatori Les Escaldes: Sanatori d'aigües sulfuroses a Les Escaldes, actualment tancat (F: Josep Roig).*



*Trobada de les autoritats al pont internacional.*

# Rellegint Josep M. Guilera, pioner de l'esquí, l'alpinisme i la literatura de muntanya

MONTSERRAT JORBA VALERO\*



La Diputació de Girona que edita la col·lecció Quaderns de la Revista de Girona em va encarregar el llibre sobre el municipi d'Alp.

Buscant documentació sobre l'estació d'esquí de La Molina, vaig trobar un parell de llibres a la biblioteca familiar que em van recordar la veneració que tenia el meu pare per aquests llibres i, sobretot, pel seu autor. Em refereixo a *El Pirineu a trossos* i *Excursions pels Pirineus*, editats per Aymà el 1958, enquadernats amb tela i escrits per Josep Maria Guilera.

La descoberta em va portar a molts records d'infantesa, de quan començava a practicar l'esport de l'esquí i anàvem tan sovint com podíem a l'Hotel Tèrminus de Puigcerdà que ens acollia a un grup nodrit de famílies amb canalla, entestats a aprendre a esquiar com ja ho feien els nostres pares.

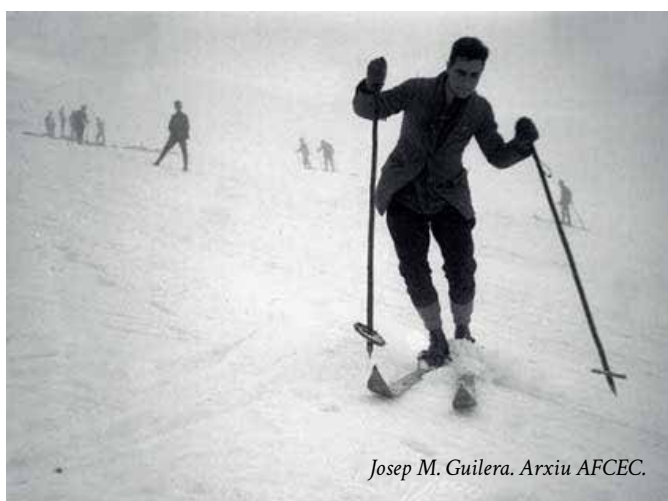
Vaig recordar la fascinació que tenia el pare per aquests llibres i pels articles que el seu autor publicava sovint a la revista Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya i que el pare feia enquadernar en tela quan ja en tenia el gruix suficient. Per sort meva, s'han conservat intactes a casa dels pares i els he pogut rellegir juntament amb els llibres ja citats.

La seva lectura m'ha permès redescobrir la figura de Josep Maria Guilera que, com he comentat, el pare admirava. Les seves gestes, acompanyat per altres

membres del CEC, tant als Pirineus com als Alps, al decurs dels anys 20 del segle passat, eren motiu de conversa entre la seva colla d'amics del Centre Excursionista de Terrassa que a la dècada dels 40, tot just acabada la guerra civil, es delien per poder fer aquelles excursions mítiques per tots ells.

En Josep Maria Guilera i Albiñana, Barcelona, 5 de desembre de 1899 – 18 d'abril de 1970, va iniciar la seva relació amb el món de la muntanya a través de l'esquí quan a la seva infantesa va presenciar, a Ribes de Freser on la seva família tenia una casa, les difícils evolucions d'uns esquiadors primerencs i els descensos dels trineus que participaven en la I Setmana d'Esports d'Hivern, organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya (CEC) a principis del 1911. El 1915 va poder lliscar en un trineu que li van prestar, però va trigar fins al 1919 a estrenar els seus primers esquís quan ja portava dos anys com a soci del CEC.

Amb aquests esquís, el primer de gener de 1920, acompanyat pels consocis Cirera, Jiménez i Lluís Estasen, van fer la travessia Núria-Puigmal-La Molina que avui en dia encara se celebra. Aquest tipus d'excursionisme d'hivern, de seguida va tenir molts adeptes i Guilera el practicaria sovint portant-lo a destacar en competicions d'esquí de fons.



Josep M. Guilera. Arxiu AFCEC.

El francès Henri Beraldi (1849 - 1931), introductor del concepte "Pirineisme", en el context de la seva obra *Cent Ans aux Pyrénées* (1898-1904), obra monumental en set volums, manifesta que un pirineista no només sap escalar, sinó que a més sap sentir i escriure.

De fet, aquest és el cas de Josep M. Guilera, que va ser un dels muntanyencs, juntament amb Josep M. Soler, Ignasi Canals i Albert Oliveras, entre d'altres, del grup que es va formar a la secció d'Esports de Muntanya del CEC, durant el primer quart del segle passat al voltant del pioner Lluís Estasen i Pla (1890 - 1947).

Guilera era periodista de professió, autor de nombrosos articles, on divulgà la pràctica excursionista, i de mitja dotzena de llibres, entre els quals destaquen:

*Excursions pels Pirineus i els Alps* (1927), *Carnet d'un esquiador* (1930), o els ja citats, *Excursions pels Pirineus* (1958) i *El Pirineu a trossos* (1958) deixant constància de les impressions rebudes en contacte amb la muntanya, sense oblidar les interessants aportacions sobre les ascensions, competicions d'esquí, o travessies hivernals. Així mateix, col·laborà amb la revista *Muntanya*, del CEC i formà part de la Comissió de Publicacions de l'entitat. Alhora, escrivia articles en diverses publicacions periòdiques com: *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *Sport*, *La Gaceta Deportiva* o *El Matí*. Va rebre un seguit de premis literaris i en destaquem el Ciutat de Barcelona d'Assaig, el 1967, per *Jurg Jenatsch, patriota dels Grisons*.

En el context de l'excursionisme i muntanyisme, durant les dècades de 1920 i 1930, podem citar les escalades al massís de la Maladeta el 1920 acompanyat per Canals, Feliu, Jiménez, Cernic, Herzog i els germans Estasen. El 1921 va obrir una via inèdita al Pollegó inferior, al massís del Pedraforca, i el 1930 va assolir la segona ascensió de la paret nord de la gran muralla del mateix massís amb Lluís Estasen i Albert Oliveras.

Cal destacar les ascensions a diversos cims dels Alps francesos i les Dolomites durant els estius de 1925 i 1926 que va plasmar al llibre, ja mencionat, *Excursions pels Pirineus i els Alps* el 1927. Del 1930 destaca l'ascensió a l'Aneto per l'aresta sud amb Rovira i Brunet. Aquest mateix any va participar en el IV Congrés de la Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme, celebrat a Cortina d'Ampezzo.

Fou delegat d'excursionisme de la Lliga d'Entitats Esportives de Catalunya i president de la Secció d'Esports de Muntanya del CEC. La Federació Espanyola de Muntanyisme el va distingir amb la medalla de plata el 1945 i 1970, respectivament.

Pel que fa a l'esquí, destacà en l'esquí de fons, guanyant la medalla de plata a la Copa Puigmal el 1921, o el Primer Campionat de Catalunya el 1924, repetint el 1927 i 1928. El 1929 va guanyar la Copa Rei Alfons XIII als Campionats d'Espanya. Entre el 1941 i el 1946 presidí la Federació Catalana d'Esquí precedent de la Federació Catalana d'Esports d'Hivern.

El 1942, en plena II Guerra Mundial, va participar amb Alfons Segalàs, Jordi Monjo i altres esquiadors de la resta de l'estat espanyol a un curs d'esquí alpí a Val d'Isère, organitzat per la Federació Francesa d'Esquí



*Equip català del CEC a la prova nacional de 1924 a La Molina. Col. Fam. Guilera.*

(FFS). Aquesta iniciativa va ser l'embrió de l'Escola d'Esquí de La Molina el 1944, impulsada pel CEC i dirigida per Alfons Segalàs. Més endavant fou delegat d'esquí del Comitè Olímpic Espanyol.

De la relectura dels seus llibres recomano especialment el capítol V del *Pirineu a trossos* on amb el títol "Les tres descobertes de La Molina", fa una deliciosa i acurada descripció dels inicis de la pràctica de l'esquí als indrets que més endavant donarien pas al naixement de l'estació d'esquí de La Molina, d'imprescindible lectura pels afeccionats a aquest esport.

No m'estendré en reproduir-ho per animar-vos a llegir-lo i a experimentar les sensacions que m'han portat a fer aquest homenatge al Josep. M. Guilera, però sí que avanço que descriu els difícils i emocionants inicis de l'esquí a la zona, alhora que dona un testimoni detallat de com eren les comunicacions a l'època, la connexió de la construcció de la línia del ferrocarril Transpirinenc amb l'esquí, o la localització del que més endavant serien les pistes de Font Canaleta a La Molina.

Una altra gesta fou la descoberta amb un grup de quinze esquiadors, el 1924, del porxo del Sitjar que al cap d'uns mesos esdevingué el Xalet de la Molina facilitant l'allotjament als esquiadors i donant un gran

impuls a la pràctica de l'esquí.

En la biografia de Guilera, cal destacar especialment la iniciativa que va portar a la construcció i inauguració del primer remuntador mecànic de l'estat espanyol entre el 1942 i el 1943. M'estic referint al teleesquí de Font Canaleta, impulsat pel mateix Guilera i per Ignasi Folch amb la col·laboració entusiasta de l'enginyer suís, Carlos Weise, i d'un grapat de persones que amb les seves particulars aportacions van fer possible que el projecte arribés a bon port.

A aquest primer remuntador en seguiren d'altres, com el telecadira del Turó de la Perdiu o el telecabina del Niu d'Àliga, que van contribuir al desenvolupament i projecció internacional de l'estació d'esquí de La Molina tal com Guilera explica en el llibre.

La seva prosa, rica en matisos descriptius, ens endinsa en una lectura plàcida, alhora que apassionant, que no deixa indiferent i que us convida a llegir per descobrir com van ser els inicis de l'excursionisme, de l'esport de l'esquí i molts aspectes de la vida d'aleshores que convé conèixer per valorar el que tenim avui dia. Els llibres, a més, estan il·lustrats amb magnífiques fotografies, la majoria obres de l'autor, però també dels seus companys de cordades i excursions com Albert Oliveras, Lluís Estasen o Ignasi Canals, entre d'altres.

## Bibliografia

BARBERÀ I SUQUÉ, Josep, *Excursionistes records*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, pàgs. 72-74.

BOFILL I COROMINAS, Montse, *Historia de los Deportes de Nieve en España*, SpainSnow, Om editorial, Ripoll, 2021.

CARDONA I ROMEU, Margarida; DUPRÉ I CUYÀS, Lluí, *Esports de neu a Catalunya*, Editorial: Editorial Montblanc Martin, Barcelona, 1985, pàgs:153-157; 181-185.

FERRÁNDEZ, JAUME, *Diccionari de l'excursionisme català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2001, pàg. 139.

GUILERA I ALBIÑANA, Josep M. *El Pirineu a trossos*, Editorial Aymà, Barcelona, 1958

GUILERA ALBIÑANA, Josep M. *Excursions pels Pirineus*, Editorial Aymà, Barcelona, 1959.

OLIVERAS I FOLCH, Albert, "In memoriam. Josep M. Guilera i Albiñana", *Muntanya* (Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona), n.º 649 (juny de 1970), pàgs. 63-65

ZORRILLA, Juan José, *Enciclopedia de la Montaña*, Madrid, Ediciones Desnivel, 2000, pàg. 275.

## Webs

<https://dbe.rah.es/biografias/99322/josep-maria-guilera-i-albinyana>



Telesquí de Font Canaleta inaugurat el 1943. Autor Albert Oliveras Col. Fam. Guilera.



# I què fem si no hi ha neu?

ALFONS MILLS



*Tossa d'Alp pelada de neu. Font: Wikiloc (Erill).*

A la Cerdanya estem bolcats al turisme, amb la particularitat de la gran oferta propera d'estacions d'esquí que provoca que classes benestants, per proximitat a les seves residències habituals, adquireixin un habitatge a la comarca, fent augmentar el preu, per les lleis de l'oferta i la demanda i destinin, més o menys temps a pujar, esquiant, comprant, sopant a fora, etc.

Entre que el canvi climàtic està fent minvar la presència de l'anomenat or blanc a les muntanyes i que hi ha temporades -sempre n'hi ha hagut- en les quals la neu no arriba, ens trobem en moments en què la gent no sap ben bé com ocupar el temps en una zona tan turística. I això es tradueix en el fet que si es fa alguna activitat -que se'n fan- col·lapsa igual que la carretera o el supermercat, no dimensionats per a la gran afluència d'usuaris.

Arribat a aquest punt, les activitats alternatives ben promocionades triomfen. Siguin empreses privades que ofereixen alternatives a l'esquí o iniciatives públiques i associatives pensades pel pic de màxima presència. Mercats, concerts, cavalcades, quines, parcs de Nadal...

El visitant necessita ocupar el temps i fer activitats fora de casa per justificar el seu període d'oci. En contra de la creença del personal autòcton, no li agrada fer cua a la carretera ni al forn, però intenta, amb el coneixement que té, assolir el seu objectiu de garantir una bona experiència per a ell i els seus. I si coneix la carretera alternativa a l'entrada de Puigcerdà, l'agafa, com fan els locals, i si sap d'un restaurant que no és tan

conegut, però bo, doncs hi truca. El sol surt cada dia per a tothom i després de fer l'intent d'anar a esquiar amb neu escassa i comprovar que és possible lliscar, però que els límits són evidents, s'ha d'ocupar el temps d'una altra forma. Passejar és una alternativa econòmica i agradable, sobretot, si fa bo. Però el dia és curt i voltar per la capital implica arribar-hi i aparcar. Però si s'ha de fer, es fa. M'explicaven que els carrers del poble estaven plens, però poca gent comprant. Potser hi ha menys diners, potser les prioritats són unes altres i segurament, també tenim una oferta molt enfocada a un turisme que està canviant hàbits de consum a marxes forçades amb el domini de la compra online.

Suposo que algú ho haurà pensat, però potser si entenem el perfil de qui ens visita, atendrem millor les seves necessitats i farem més negoci. No entrem a discutir l'argument que cal diversificar, evitar concentrar tots els ous en el cistell del turisme i buscar la forma de canviar el model econòmic. Això tan bucòlic, però tan difícil de fer. Però molt necessari d'anar reenfocant des de tots els estaments.

Actuem amb intel·ligència, preparem-nos per la presència massiva de visitants, però anem fent passes cap a diversificar i oferir més fora de la temporada d'esquí, cada cop més inestable. Ajudem i fomentem iniciatives que volen explorar altres sectors i activitats. Tenim avantatges competitiu respecte a altres indrets i un capital humà que ens marxa per falta d'oportunitats, des de l'habitatge fins a la feina. No badem més i deixem de mirar-nos al melic. Ens hem



enriquit amb la venda de terrenys per fer cases buides i per oferir serveis relacionats amb tot això. Construcció, jardineria o manteniment. Les cases no marxaran i segurament se'n voldran fer més. Però, i tot el que està desocupat, abandonat o deixat? Busquem la forma de fer-ho atractiu i que els propietaris estiguin motivats per rehabilitar-ho. I si es pogués, que suposo que per llei de protecció de dades és difícil, saber els habitatges on realment es viu i on no, fomentar que es posin al mercat amb incentius fiscals o directament fent intermediació i donant seguretat a propietaris que, segurament, no els fa falta. I premiant iniciatives en les quals els propietaris no es regeixen per les lleis salvatges del mercat. Com la que vaig llegir fa uns dies a la premsa en què uns propietaris posaven al mercat de lloguer habitatges per sota de preu de mercat, però a canvi que fossin professionals que treballessin a la comarca (serveis sanitaris o educadors), si no recordo malament, al nucli de Gréixer.

I per no parlar del parc d'habitatges fora del mercat reglat, que a casa nostra encara és un percentatge elevat del total. No cal anar a denunciar els propietaris, però si a ajudar-los a legalitzar-los, canviar de nom o allò que necessitin, perquè tot sigui correcte i ajustat a la legalitat.

Conec un tenidor d'habitatges, fora de Cerdanya, que adquireix habitatges i els posa al mercat a un preu per sota del de mercat. S'assegura que el llogater no tingui problemes per pagar i l'únic que busca és una rendibilitat per sobre de la de mercat de la seva inversió. Economia pura, però sense voler matar la gallina dels ous d'or per voler escanyar el llogater al màxim. Em consta que el negoci li va molt bé i té llista d'espera de llogaters, que coneixen la seva política. Aquí, a la Cerdanya, això seria impossible. No es troben habitatges a preu d'inversor i segurament qui els pot adquirir, si en pot guanyar 300 € més al mes, ho prefereix.

Fem una agenda conjunta de la comarca en què es pugui diversificar l'oferta quan convingui o concentrar-la en algun moment donat quan interessi. Quantes vegades s'encavalquen actes en què el públic interessat és el mateix i cap de les dues coses omple per aquest motiu? Hem de ser més llestos i actuar de forma conjunta i no individualment, encara que sigui una utopia demanar això, un cop més.

En un moment en què perilla la gratuïtat del túnel del Cadí pels residents, podria encarir-se el desplaça-

ment fora de la comarca i, amb més raó, hem de cuidar les iniciatives que tenim a dins. Alguns actes, com el del Trinxat, encara que no ho entengui personalment, segueixen amb bona salut i són esdeveniments en els quals els locals s'ho arreglen per ser-hi. L'endemà, la quina dels bombers, en el mateix emplaçament, un altre èxit de convocatòria. Hem de diversificar l'oferta per fer actes realment atractius als veïns i altres més específics que seran per a un públic objectiu més reduït. I trobar espais on els autòctons comparteixin moments i facin front comú. La darrera revolta pagesa crec que pot haver acostat un sector que tradicionalment manté distàncies relatives entre els uns i els altres i que la lluita comuna pot ajudar al treball conjunt necessari. Els pagesos s'uneixen i demostren el seu múscul davant d'un maltractament continu per part d'una administració que cada dia els fa fer més feina que els tocava a ells i, a més, pateixen costos de producció en creixement i preus de venda que els escanyen més. Una situació límit que els ha fet reaccionar. Doncs aquest exemple podria donar-se si acabem traient el descompte del túnel o si els joves no tenen habitatge per viure a casa seva. No tenen tractors, però la desesperació aguditza l'enginy.

Tothom vol el millor per a ell i per als seus. I un cop complert això, la resta ja és més relativa. Entre setmana, la rutina laboral i familiar no deixa gaire marge per competir amb dispositius mòbils i xarxes socials. Però en els dies d'oci, la cosa canvia. A Puigcerdà, el dilluns és festa pels comerciants i tothom aprofitar el dia de lliure disposició a la seva manera.

Els cerdans tenim més responsabilitat d'allò que creiem en canviar tot el que ens envolta. Només hem de treballar plegats i sense mirar què fa el del costat de reüll. Ens agrada molt criticar què fa el polític de torn, però som incapaços d'arromangar-nos nosaltres per incidir d'alguna manera? Preferim queixar-nos per si s'han apujat el sou els que prenen les decisions, però a nosaltres que ens posin el plat a taula. Vinga va! Aixequem el cul de la cadira que la vida són quatre dies i en el millor dels casos, no ens n'adonarem i ja serem al cementiri.

# Immortalitzant el moment

ALFONS MILLS



Selfi. Font: Socialpubli.

Estem obsessionats a capturar cada instant que vivim, per poder mostrar als altres a través de les xarxes socials allò tan singular que hem presenciat.

Tenim una necessitat malaltissa d'emmagatzemar al nostre dispositiu cada instant per, amb sort, poder-lo recuperar en un vídeo d'aniversari d'aquí a molts anys. La quantitat de material és ingent i a més ni ens molestem a eliminar-lo. Milers i milers de fotografies i vídeos pels quals hauríem de viure una altra vida per repassar.

Com que, fins ara, la capacitat és infinita i acumulem desenes de milers de fotos als nostres dispositius mòbils, no importa massa. Però tenim de la mateixa instantània 10 fotos de prova i material descartable que ens hem quedat igualment, per si un cas.

Des que naixem, ja volem immortalitzar cada instant que vivim. Que es vegi com érem d'infants, els primers passos, la primera comunicació verbal, la festa de primavera, l'actuació musical de Nadal... Una pressió afegida de l'objectiu de la potent càmera dels telèfons que enfoquen els pares des de molts angles

diferents i amb la qual les noves generacions ja s'han integrat plenament.

No vull dir que abans era millor, amb reproduccions en pintura, dibuixos i des de fa un segle alguna fotografia puntual per recordar un dia assenyalat o un fet singular. L'escassetat de fotos i per descomptat, de vídeos feia molt més exclusiu i elitista el material existent.

Ara no: anem amb màquina de capturar experiències a la mà i ho documentem absolutament tot. Un concert a l'aire lliure on només veus mans aixecades i quasi és més fàcil seguir què passa a l'escenari mirant les pantalles alçades. Postes de sol que veiem en els perfils dels altres mentre caminem i ens perdem la que estem vivint nosaltres. Per llogar-hi cadires.

Com primer addicte als dispositius electrònics que soc, em prenc la llicència de demanar que reflexionem un moment sobre tot el relat i actuem en conseqüència. Capturem els moments al nostre cap. Al cap i a la fi, per a qui és important és només per a nosaltres. Mai tindrem ni ganes ni energia per



repassar moltes coses acumulades. Vivim en un món on la fi sovint ens sorprèn mentre estem capficats en com arribar a final de mes, tirant una família endavant o jubilats, però estressats, ajudant a la conciliació familiar o massa ocupats mirant què ens ofereix la televisió. Així que temps per mirar fotos antigues cada cop en tindrem menys.

Recordo de petit com activitat de diumenge tarda, a casa, obrien una capsula metàl·lica plena de petites fotografies. Així, es recordava a qui ja no eren entre nosaltres o el primer vehicle que s'havia tingut al poble. El dia del bateig del tiet o la indumentària que s'imposava fa 50 anys. També acabava sortint una altra capsula plena de recordatoris d'aquell que et donen quan vas a un enterrament. Tot i els obituàries digitals, encara és una tradició ben curiosa la d'oferir al públic assistent una estampeta com abans. Doncs aquesta col·lecció macabra, a casa meua, s'acumulava i de tant en tant es revisava amb el comentari de ja fa 10 anys que tal persona va traspasar, o si aquell altre s'havia mort abans que la seva parella. Actualment, no hi ha temps per aquests passatemps. Abans s'imposen altres inputs a l'abast. Esdeveniments esportius, campanyes comercials, actes culturals, sèries de televisió o què sé jo més interessant.

Em ve al cap una conversa amb un gran viatger cerdà, en Dani, que m'argumentava, i en aquell

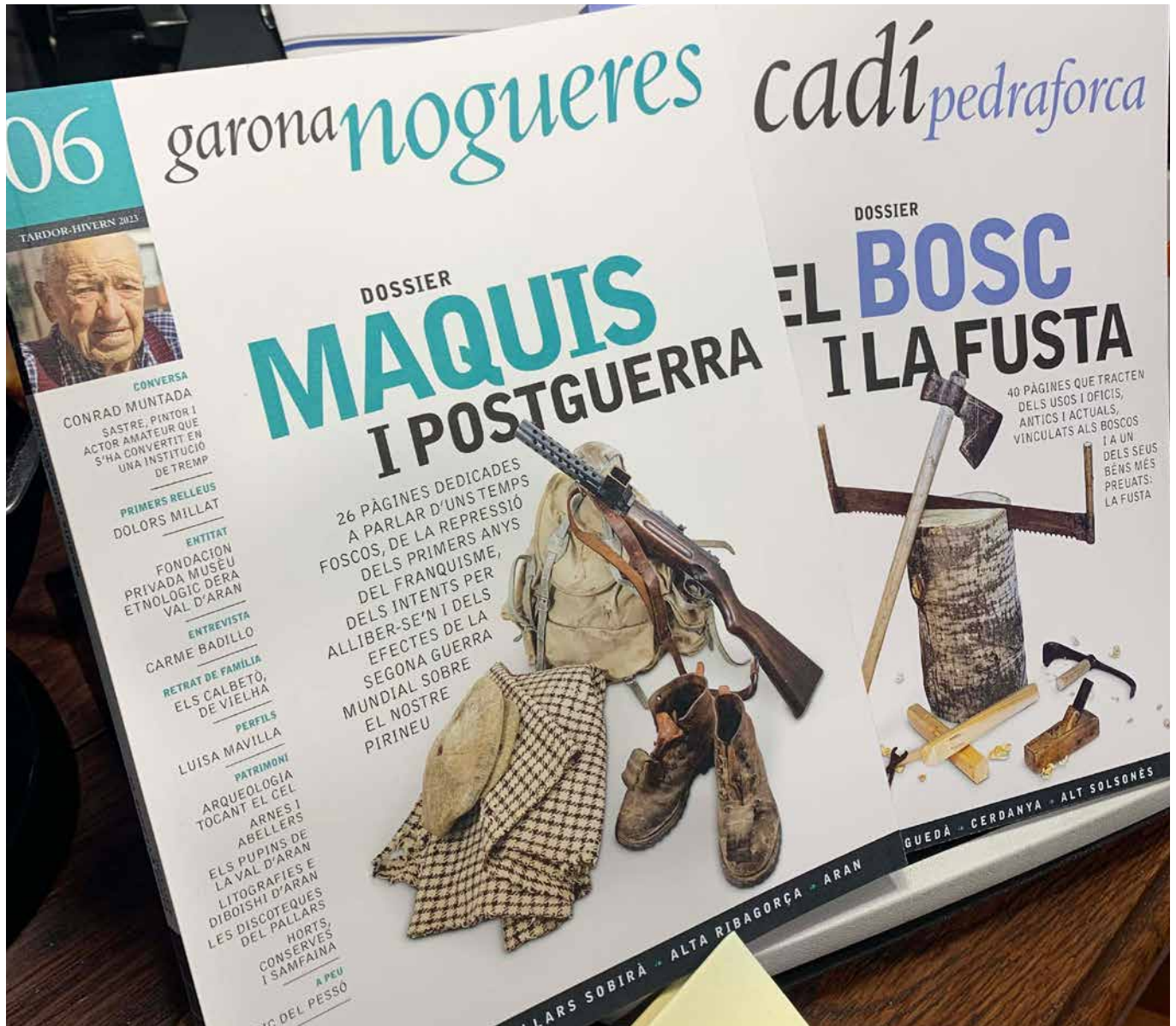
moment no ho entenia, que no feia cap foto dels seus innumerables i exòtics viatges: "les fotos del viatge les porto al cap" -em deia- "no puc perdre el temps en fer les fotos i no gaudir del moment". Sembla una tonteria, però no ho és gens. Potser algun record puntual ara l'agrairia, però entenc perfectament la reflexió que, si t'atures per buscar la foto ideal, es perd la màgia la major part dels casos.

Ens hem d'adonar que el valor del moment viscut, que per nosaltres és elevat, pels nostres hereus ja serà mínim i pels següents, anecdòtic. Així que si ens concentrem en viure més i registrar menys, nosaltres serem els primers que ho agraïrem.

# Quan fou mort, el combregaren

El gust i les ganes de tirar endavant revistes culturals al Pirineu

GUILLEM LLUCH TORRES



Després de col·laborar-hi des de gairebé els inicis, l'any 2016 vaig tenir l'honor d'assumir la direcció de la revista Cadí Pedraforca, una publicació semestral, editada pel Grup Gavarres, i dedicada a preservar i valorar el patrimoni material i immaterial de Cerdanya, l'Alt Urgell, el Berguedà i la vall de Lord. Cinc anys més tard, el 2021, de la mà de la mateixa editorial, vam decidir impulsar una revista germana, Garona Nogueres, en aquest cas centrada en els Pallars, la Ribagorça i l'Aran i que, des d'aleshores, es publica de forma conjunta amb Cadí Pedraforca, de

forma capicuada.

Cadí Pedraforca i Garona Nogueres, així com les altres revistes germanes del grup, Gavarres, les Garrotxes i Alberes, han aconseguit, amb els anys, guanyar-se la confiança i la fidelitat d'un bon nombre de lectors, que hi han trobat uns continguts de qualitat, cuits a foc lent, que parlen del que viuen o han viscut i de la gent amb qui conviuen o han conviscut. Una feina feta gràcies a l'existència d'una imprescindible xarxa de col·laboradors i a la tenacitat d'una editorial i de les persones que en formen part, que han cregut en

un projecte gens rendible econòmicament, però molt necessari com a país. Una feina que, sense anar més lluny, ha estat reconeguda enguany amb el Premi Nacional de Comunicació a les publicacions de proximitat.

Tot i els reconeixements rebuts al llarg dels anys –amb la cirereta del Premi Nacional de Comunicació– i els ànims que insuflen les bones crítiques rebudes de forma majoritària, impulsar aquestes publicacions té alguns aspectes altament frustrants. És ben sabut que la cultura i el patrimoni no són temàtiques que ajudin a vendre revistes de forma massiva. Si bé, especialment en el cas de Cadí-Pedraforca, el suport dels subscriptors i les vendes als quioscos i llibreries no són gens menyspreables, això no és, ni de bon tros, suficient per sufragar el que val fer aquestes publicacions.

La publicitat, en unes publicacions semestrals i a mig camí entre la revista i el llibre (per tant, poc atractives des del punt de vista comercial) és, lògicament, escassa, i el mecenatge és una fórmula amb molt poca tradició en aquestes contrades. Fer viable aquestes publicacions, doncs, acaba descansant –a banda d'en les vendes a quiosc i per subscripció– en el suport institucional, és a dir, en si hi ha un gruix suficient d'institucions del territori que creuen que és important i necessari que existeixin revistes com Cadí Pedraforca o Garona Nogueres. I és en aquest punt on intervé aquest factor frustrant.

Cal dir que, tant Cadí Pedraforca com Garona Nogueres, han comptat des del primer dia amb fidels companys de viatge en l'àmbit institucional: ajuntaments, consells comarcals, diputacions i altres institucions públiques que han cregut que el que fan aquestes revistes és d'interès públic i que, per tant, cal que rebin suport públic. És important deixar clar que, en el cas dels ajuntaments i els consells comarcals, el suport econòmic que s'ha demanat històricament és molt ajustat i consistent, en el cas dels consistoris, simplement en demanar que adquireixin exemplars de les nostres revistes i les distribueixin pels seus municipis, ajudant-nos, d'una banda, a vendre més exemplars i, de l'altra, a difondre més la revista.

Com deia, moltes institucions van creure en el projecte des del primer moment i han anat reeditant periòdicament el seu suport. En alguns casos, potser han hagut de fer alguns reajustaments a la baixa, però s'han mantingut fidels en el fet de donar-nos suport,

cosa que personalment he agraït i agraeixo molt. Molts d'ells són ajuntaments petits, amb pressupostos minúsculs. Altres són consistoris més grans, amb més múscul econòmic. Hi ha, però, mancances flagrants que són les que contribueixen més a la desmoralització.

Quan parlo d'aquestes mancances flagrants no em refereixo a ajuntaments petits on hom pot entendre que els pocs recursos que tenen els vulguin destinar a cobrir altres necessitats més urgents (tot i que estem parlant de gastar-se 50 euros l'any en comprar-nos revistes). Estem parlant d'ajuntaments amb elevades partides per a la contractació de publicitat i per a la difusió d'accions culturals; d'ajuntaments que organitzen importants –i valuosos– esdeveniments que fan valdre el patrimoni i la cultura, amb alcaldes i alcaldesses que pronuncien discursos remarcant la importància d'apostar per aquest àmbit, però que cap dels cops que els ho hem demanat (en alguns casos, han estat bastants) han considerat pertinent destinar 100 o 200 euros l'any a comprar uns pocs exemplars d'una revista cultural que parla del seu municipi i repartir-los per la biblioteca, la sala d'espera del CAP, l'escola o el cafè del poble. Estem parlant també d'algun consell comarcal –per sort, només ens ha passat en un cas– que en cinc anys encara no ha trobat el moment de respondre la nostra (modesta) proposta de col·laboració econòmica.

En el cas de Cadí Pedraforca, la consolidació més gran del projecte (la revista va camí dels 20 anys de vida), un gruix de lectors destacable i un coixí de suports institucionals notable –tot i les mancances flagrants abans esmentades– fan que la seva pervivència no sigui tan complicada –sense que mai arribi a ser fàcil.

Garona Nogueres, però, és una altra història, amb una bossa molt menor de possibles compradors –per una qüestió purament demogràfica, en unes comarques molt poc poblades–, amb unes baixes, o baixíssimes, vendes en alguns territoris de la revista importants demogràficament, com l'Aran; i amb un suport institucional irregular (molt fidel en alguns casos; en altres, present al principi, però que ha desaparegut a la primera de canvi; i inexistent, malgrat la insistència, en molts altres). Una situació, en definitiva, que fa molt complicat mantenir un projecte d'aquestes característiques, per més moral que s'hi vulgui posar. Quan fou mort, el combregaren, diuen. Tant de bo no hàgim de cantar les absoltes.

# 2024, Any Estellés

MIQUEL LLIMONA



## Cent d'Estellés 1924-2024

Vicent Andrés Estellés morí a València l'any 1993, a l'edat de seixanta-nou anys; va morir el mateix any que la seva muller i companya de tota una vida, Isabel Lorente, a qui dedicà una infinitat de poemes. Molts d'ells a compte dels regals que la seva precària economia no li permetia fer. L'any 1978 va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i a tall de felicitació, el diari "Las Provincias" en què treballava des de feia més de vint anys i del qual havia estat redactor en cap, l'acomiadà. El van tirar al carrer, com ell mateix explicava. Va escriure moltíssima poesia i juntament amb altres intel·lectuals edificà el renaixement de la cultura valenciana en l'idioma comú de tots els territoris de parla catalana. El País, el País Valencià, amb les seves gents i la seva sensualitat, la seva llum vibrant, l'horta, els seus pobles de parets argiloses i tènueament envermellides, es reflecteix enterament en els seus poemes com el cel en l'aigua. Ho va haver de pagar molt car. Va sofrir molt i alhora va ser molt feliç amb la seva vida. Aconseguí un reconeixement agraït per la seva obra: arreu del País, en les vesprades d'estiu clares i llargues dels pobles, se celebren els sopars en el seu honor i es llegeixen les seves poesies; però també alçà odis i incomprendiments per part d'aquells que no perdonen encara avui que pugui existir un sentiment de poble i un arrelament a la llengua.

Aquest any, que en farà cent del seu naixement, s'hauria de celebrar l'any Estellés. De fa anys que vaig comprar la seva obra completa editada per Eliseu Climent i l'he anat llegint, deixant-me portar per la cadència i pels sen-

timents de les seves poesies, però mai no vaig tenir l'oportunitat de conèixer el personatge. Per tal d'atansar-me a la seva persona he estat repassant les entrevistes televisives que li van fer Montserrat Roig i Josep Maria Espinàs en aquella incipient televisió de Catalunya. Suposo que l'art de fer entrevistes en directe ha hagut de canviar molt des d'aquells temps. Els espais són ara lluminosos, engegadors, la càmera corre vertiginosament per arrencar els plans de l'entrevistat, com si es tractés d'una revista musical. En aquells anys, la càmera es mantenia humil, sempre o quasi sempre en el mateix pla i l'entrevistador o entrevistadora no gesticulava gaire ni tractava de robar protagonisme a l'entrevistat. Però ara em sembla que aquells antics programes dibuixaven millor el personatge. L'enfocaven quasi sempre de cara i no li permetien amagar gests ni enganyar la seva pròpia imatge, com si li volguessin extraure la veritat. Les entrevistes a Estellés són llargues. Tant Montserrat Roig com Espinàs eren periodistes d'àmplia cultura i de molts coneixements que solien dur les converses per senders interessants i ben documentats. Estellés parla baixet, massa en algunes ocasions; com si s'avergonyís una mica del que diu o li semblés poc rellevant en una persona modesta com em sembla que era. Explica la seva vida i el seu parer i les seves opinions sobre un munt de coses, sense fer frases massa solemnes ni dictar jurisprudència. Ho diu tot fluixet per qui ho vulgui escoltar, talment com si estigués en una conversa de cafè. El poeta apareix davant la càmera amb el seu rostre rodó, calb, els ulls profunds emmarcats en

unes ulleres passades de moda, fins i tot per l'època del programa, i aquell somriure que s'expandia per tot el seu rostre com un halo de tristesa, més que com una expressió d'alegria. Intercala, sense amagar-se'n, gests de dolor pel mal que sempre li feien les cames i pel qual el van operar tres o quatre vegades.

Crec que el seu rostre de llavors ja en la maduresa parlava molt clarament de la seva personalitat marcada a parts iguals per un sentiment de dol i de tristesa i una profunda alegria de viure, que estranyament en la persona de Vicent Andrés Estellés no són contradictòries sinó complementàries i que sempre planen com una fina boirina en tota la seva obra. Una joventut de postguerra, viscuda per qui voldria transformar el món en una cosa lluminosa i alegre, però que li toca viure els anys grisos de la postguerra, els anys arruïnats, els anys que ofegaven els vençuts, sense cap pietat. Una vida humil, viscuda en la pobresa i la privació i malgrat tot, una obra gegantina dedicada a sublimar precisament aquells temps sòrdids i gastats, amb poemes que tenen el do de transmutar les coses més grises i tristament quotidianes en la millor poesia.

En l'obra d'Estellés hi ha un enaltiment de la tristesa i la quotidianitat que conté en parts iguals els desencants i els anhels dels homes. Els seus poemes tenen la capacitat de sublimar el gris viure de cada dia i dur-lo a l'èxtasi, fer-lo vibrar. Com en l'amor en les tardes clares als terrats, de dues persones que duen tota una vida junts i que per l'art de poesia encarnen el cant tan conegut "no hi havia en tota València dos amants com nosaltres...".

Crec sincerament que Estellés és un dels poetes més populars que ha escrit en els darrers temps en català. No es tracta d'un populisme folklòric en absolut, sinó d'un profund arrelament en una terra i l'ànima d'uns homes i d'unes dones. Com poques persones, Estellés ha sabut copsar els anhels i les esperances, les tristeses i les alegries, el desig i la sensualitat de la seva gent. Dels que com ell es van fer joves i adolescents en una postguerra sòrdida, en la qual, com diu el cantautor Raimon "tots havíem perdut", van descobrir l'amor i el sexe com una cosa amagada i pecaminosa i van comprendre que, malgrat les prohibicions i els càstigs, s'havia de reconstruir el sentiment de poble i la identitat; cadascú des del seu indret. Però no és només que en ell i en els seus poemes els valencians s'hi poden sentir reflectits, sinó

que també els indrets, els carrers, els terrats, les vores del riu, el paisatge de l'horta pren vida pròpia i recorda i explica què ha passat. Les penes i les alegries que han quedat en aquests llocs gravats per sempre.

*Un entre tants,  
en un lloc de la terra.  
És el meu lloc i és el lloc on els meus  
Trellen,  
lluïten, esperen i blasmen  
Fan els seus fills, descabdellen, cabdellen (...)*

En qualsevol indret, per gris i sòrdid que sigui, Estellés hi descobreix aquella espurna meravellosa que és capaç de convertir-lo en un lloc sublim, en un indret on els sentiments s'arrapen, com les pobres herbes a la paret. Tinc per mi que aquesta manera de fer poesia és també una forma de repartir alegria entre els seus semblants; de dir-los: mira, aquests records de la teva vida que sempre t'han semblat reprovables, reflexos d'una època trista, t'han modelat i t'han fet tal com ets i la vertadera grandesa rau a reconvertir-los en alguna cosa meravellosa. Com ho fa el mateix Estellés.

*El teu nom i el meu nom, escrits en la paret (...)  
Mentre s'agonitzava de l'amor de la pena;  
En aquella paret de la fosca escaleta,  
Entre paraules tendres i paraules obscenes (...)*

Estellés no sembla un home que se senti superior als altres, malgrat els premis i els reconeixements. Explica en l'entrevista amb Espinàs que no té cap estudi, que tot el que sap ho ha après ell sol. Encara més, penso que molta gent senzilla, modesta, tímida, es poden perfectament reconèixer en el rostre d'Estellés enfocat per les càmeres de televisió. Probablement, no s'estima més important, sinó un igual, amb les mateixes flaqueses i covardies i desesperacions de tots els mortals. Crec que aquesta posició de la qual em sembla que molts escriptors actuals haurien de prendre exemple, respon precisament a aquesta sensibilitat popular d'Estellés.

I a aquesta il·lusió per viure malgrat tots els inconvenients i totes les penúries del temps pel qual el va tocar de transitar. En el poeta hi ha un amor desmesurat per totes aquelles coses tan bàsiques sense les quals no es podria viure; l'amor. L'amor sensual que es recrea

en el desig i també en els actes dits impurs, la por, el dolor i la malaltia i la mort tan presents en l'obra d'Estellés, que perd una filla al cap de tres mesos de néixer. El sentiment d'arrelament a una llengua i a un poble. La lluita quotidiana per ser millors a pesar de tot. En els seus versos tots aquests sentiments hi flueixen com l'aigua de primavera. Trobant sempre el seu lloc entre les paraules. Crec que és en l'entrevista amb Montserrat Roig on diu que no li faria res que li amputessin algun membre, mentre pogués continuar viu, gaudint de la vida que tant va estimar.

No estarien complertes aquestes línies sense fer esment a la persona de la seva dona, Isabel Lorente, companya de vida, essencial i amb qui va compartir il·lusions, anhels i desigs durant tota una vida.

*Molt, Isabel, molt et dec, fillameua  
Tu m'has permès amb gran munificència,  
Perseverar, amant, el meu combat,  
Amuntegant papers i més papers,  
Edificant voluntat i tempesta,  
Aclariments de necessari origen.*

Enguany hauria de ser l'any Estellés, celebrant els cent anys del seu naixement, però les Corts Valencianes han refusat amb els vots del Partit Popular i de Vox, aquest homenatge al poeta. Ressonen les paraules del representant de Vox argüint que un tal homenatge significaria "blanquejar l'esquerra separatista que continua treballant contra els valencians". I ressona el vergonyós silenci del Partit Popular que admet, a canvi de continuar manant, que la ultradreta li dicti la política cultural, si és que així es pot anomenar l'exaltament del folklore castís que practica l'actual govern valencià.

Imagino el rostre de Vicent Andrés Estellés, arrodonit, bondadós, tènueament recorregut per un somriure més aviat trist, tal com l'he estat observant en les entrevistes televisives; l'imagino somrient davant l'estultícia de la maldat dels qui el prohibeixen. Potser somrient per no plorar davant la vexació que la cultura en majúscules sofreix en mans dels ignorants.

En fi, demano perdó pel rampell. Al cap i a la fi, la figura d'Estellés està tant per damunt dels qui ara i abans li neguen i li han negat el pa i la sal, que ni tan sols aconseguen fregar-lo amb la punta dels dits. Per molt que s'hi escarrassin, 2024 serà l'any Estellés



en tants i tants pobles del País Valencià i els seus poemes es continuaran llegint i encara inspiraran a la gent i la seva lectura remourà les penes i les alegries dels homes i les dones, donant-los matèria per somniar. I per la resta, com diu el proverbi àrab "els gossos lladren, la caravana passa."





# Puigcerdà, el poble tensat

BERNAT POUS



*Puigcerdà. Wikipedia.*

El juny de l'any passat, la Generalitat va publicar la llista de municipis on, d'ençà d'aquest març, s'hi limitaria el preu del lloguer. Per sorpresa d'alguns, entre els quals m'incloc, Puigcerdà formava part dels 140 municipis declarats "zones tenses". Aquesta decisió enceta una etapa que serà fascinant per a un economista i molt preocupant per a qualsevol persona que tingui la intenció de viure de lloguer a la Cerdanya.

El criteri utilitzat per definir les zones tenses fou dual: o bé que el cost mitjà del lloguer o de la hipoteca superés el 30% dels ingressos mitjans de la llar, o bé que el preu de lloguer o de compra de l'habitatge dugués un creixement acumulat un 3% superior a la mitjana de Catalunya durant els darrers 5 anys.

Aquesta nova llei de l'habitatge limita l'actualització anual que es pot fer dels contractes de lloguer. Això vol dir que serà il·legal, per exemple, indexar el preu d'un contracte de lloguer a la inflació –i en comptes, s'haurà d'actualitzar amb un índex elaborat per l'Institut Nacional d'Estadística i que serà, necessàriament,

inferior a la inflació. D'aquesta manera, any rere any, el preu del lloguer anirà caient en termes reals (ja que la inflació serà sempre superior a l'augment de preu del lloguer).

Els propietaris tindrien una única escletxa per evitar aquest efecte: quan el preu del lloguer quedi massa baix, podrien rescindir el contracte en vigor i fer-ne un altre a un preu adient. A les zones tenses, però, això queda prohibit per la llei –i el preu d'un nou contracte de lloguer quedaria limitat al preu del contracte anterior, aplicant-hi l'índex d'actualització de l'INE.

Aquesta mesura, que té l'objectiu de disminuir el cost mitjà del lloguer, tindria sentit si el mercat del lloguer fos un monopoli o un oligopoli –és a dir, que un o pocs agents controlin l'oferta i la retenguin per tal d'incrementar el preu del mercat. L'objectiu de la regulació seria que, eliminant l'incentiu d'elevartificialment el preu del lloguer, aquests oligopolistes alliberessin tots els habitatges disponibles i acabés augmentant l'oferta i disminuint el preu.



El mercat de l'habitatge, no obstant això, no és un oligopoli – de fet s'assembla bastant a un mercat de competència perfecta, on hi ha una multitud d'oferts i una multitud de demandants. En aquest cas, que el preu de mercat sigui elevat significa que hi ha una manca d'oferta, però no existeix l'incentiu de retenir l'oferta (com en el cas anterior), ja que el mercat és massa gran perquè resulti beneficiós pel propietari.

Aleshores, el que podem esperar que passi és que es redueixi l'oferta d'habitatge de lloguer. Hi haurà propietaris que no estaran disposats a arrendar els seus pisos al preu màxim que estableix la llei i que decidiran retirar-los del mercat. De fet, això ja va passar a Catalunya l'any 2022, quan es va aprovar el control dels lloguers posteriorment declarat inconstitucional. El Centre de Política Econòmica d'ESADE va publicar una investigació empírica on apuntava una reducció del preu mitjà del lloguer del 5% a Catalunya, però alhora una reducció del 10% de l'oferta.

Els propietaris tindran un fort incentiu a destinar els seus habitatges a lloguers de temporada, ja sigui a 11 mesos (límit màxim per què un contracte de lloguer es pugui considerar temporal), o en casos com la Cerdanya, a lloguers turístics o de temporada. Deixo només una dada: a un dels principals portals immobi-

liaris del país, hi apareixen només 14 pisos de lloguer al municipi de Puigcerdà. D'aquests, tan sols 2 es troben per sota dels 650 € mensuals, que és aproximadament el preu màxim al qual estaria permès fer un contracte de lloguer. Tota la resta, lloguers temporals o de temporada.

Així, aquesta regulació, que ja és d'entrada problemàtica, ho és encara més a la Cerdanya, donat que el parc d'habitatge disponible és gairebé exclusivament dedicat a turisme i segona residència. És incomprendible que l'aplicació d'aquesta llei no s'hagi delegat a l'àmbit municipal. Si viviu de lloguer o teniu pensat fer-ho en els pròxims anys, prepareu-vos: trobar una llar es convertirà en *Els Jocs de la Fam*.



# Toc-toc, Cerdanya, puc passar?

PAU BOMBARDÓ CAMPILLO



*Peatge del túnel del Cadí (F: Wikipedia).*

Suposo que la vida als 21 anys és plena de frustracions. Plena d'expectatives incompletes, de més realitats que fantasies i de començar a adonar-se que la vida no serà un camí de flors i violes. A la facultat, són molts els companys i futurs periodistes que manifesten la seva inquietud envers la inserció laboral. Tots sabem que ho tenim fotut, i ja se n'encarreguen els mateixos professors de recordar-nos-ho: “No us enganyaré, ser periodista vol dir patir per arribar a final de mes”. Ho assumeixo. Amb frustració, però ho assumeixo.

Així i tot, crec que el meu cas és particularment diferent. Quan vaig marxar a estudiar a Barcelona, el meu jo de 18 anys va prometre innocentment que tornaria a la Cerdanya un cop tingués els coneixements adquirits. Però, ara què? Què faig ara que soc més conscient que no hi podré tornar?

Francament, ens trobem davant d'un problema de molt difícil solució i que, alhora, representa un dels principals reptes per a la supervivència del Pirineu: la

fugida dels joves. Dic “fugida” perquè aquest concepte fa referència a “allunyar-se ràpidament per tal d'evitar un dany o un perill”. Potser semblarà catastrofista, però ara mateix no se m'acudeix cap altra paraula per definir la situació. Perquè si volem viure dignament i treballar d'allò pel qual ens hem preparat durant una bona pila d'anys, ho hem de fer lluny de la nostra terra.

Així doncs, davant del que considero un dels grans problemes de la nostra comarca, observo amb preocupació la passivitat de les administracions públiques que haurien de treballar per a la seva resolució. Com a jove cerdà, em fa la sensació que les probabilitats que acabi treballant a la Cerdanya disminueixen a marxes forçades, i no sembla haver-hi remei que ho pugui impedir. I això em dol profundament.

Què hem de fer? Oferir subvencions als estudiants perquè puguin tornar? Reservar places en determinats organismes públics per a joves cerdans? Facilitar el lloguer d'un habitatge digne a aquells que vulguin

tornar? Ni tan sols sé si aquestes solucions són factibles o si hi ha voluntat per dur-les a terme, però del que sí que estic segur és que podem fer tots plegats alguna cosa més per revertir la situació.

Si això no es produeix, ens exposem a una creixent temporalitat en la població de segona residència, a un envelliment de l'estructura poblacional i a un desarrelament de la cultura i la identitat de la Cerdanya. De veritat, volem això?

És trist que els joves que marxin a estudiar fora no vulguin tornar perquè se senten més a gust a la ciutat o perquè senzillament no els aporta res viure a la Cerdanya, però més trist és que aquells que vulguin tornar, no puguin fer-ho perquè la comarca s'està convertint en un indret per a turistes i segons residents. Més trist és saber que cada nova construcció acabarà en mans de gent que, ben segur, no s'estima la comarca tant com tu i farà servir l'habitatge com a segona residència o, senzillament, com a eina d'especulació.

Potser aquesta cabòria serà una més de les pròpies a la meva edat, no ho sé, però el que sí que sé del cert és que d'aquí ben poc ja tindrè un títol universitari sota el braç i, malgrat desitjar-ho amb totes les ganes, hauré d'esperar si la Cerdanya m'obre la porta o me l'hauré de mirar, com molts d'altres, només els cap de setmana.



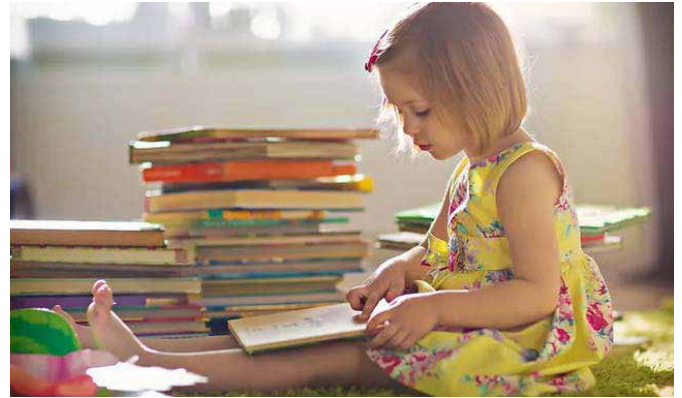
# La coeducació

ANNA EXPOSITO

Els humans som éssers socials per naturalesa, necessitem formar part de la societat en què hem nascut o buscar el nostre lloc en una altra cultura on ens sentim acollits. Tant els homes com les dones sempre han tingut uns rols establerts en cada societat, i ningú es qüestionava, almenys en veu alta, si aquests rols es podien intercanviar o si es podien compartir. Generalment, el paper de la dona en les diferents cultures ha estat de submissió envers l'home i aquest ha gaudit sempre de millors condicions i avantatges. És cert que en molts casos realitza les feines que requereixen més força física, però en la majoria dels casos es veu recompensat, ja que després, les dones són les que s'encarreguen dels fills, de l'alimentació, de les feines de la llar, etc. I, en alguns casos més extrems, com el d'algunes tribus africanes, l'home fins i tot té privilegis com el de poder tenir tantes dones com pugui mantenir, mentre que la dona només es pot casar amb un sol home.

Els rols i la cultura estan estretament lligats, i per aquest motiu és tan difícil canviar-los. La cultura és el que sempre ens ha identificat i encara ens identifica, com a poble, com a col·lectiu, i ens dona una identitat. Si els rols femenins i els rols masculins canvien, per força també ho ha de fer la societat en la qual estan immersos i una bona part d'aquesta no està disposada a renunciar a la seva identitat, perquè és allà on estan els seus orígens i les seves creences, però, sobretot, i el que és més rellevant, no estan disposats a canviar els rols de gènere per por. Por a sentir-se perduts, perdre el que els identifica, perdre el sentiment de pertinença.

Des que som petits hem après que, si assumim el nostre rol com a home o com a dona, ens recompensaran en forma d'elogis, de recompenses, d'aprovació social; d'aquesta manera anem creixent discernint el que està bé, segons la societat a la qual pertanyem, i el que està malament. Hi ha accions que com a dones ens toca fer i altres que estan mal vistes i seran reprovades, igualment a la inversa. Si ens allunyem de les "bones pràctiques" en la realització dels rols que ens pertocquen, ens sentirem fora de lloc, jutjats i discriminats.



Font: Shutterstock.

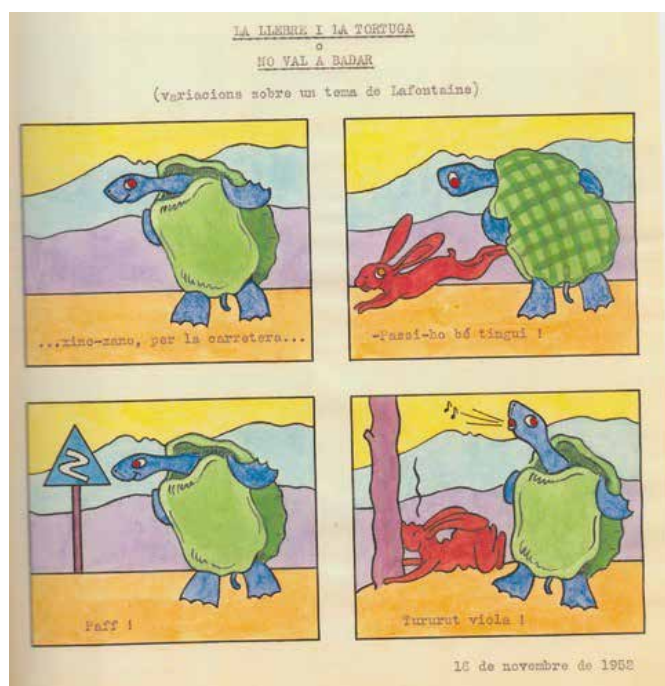
Aquesta concepció, afortunadament, comença a canviar, però capgirar segles i segles de perspectiva de gènere no és una empresa fàcil. Som éssers de costums, i a vegades és més senzill acceptar el que tenim, encara que no hi estiguem del tot d'acord, que no pas posar-nos a capgirar el món, sabent que el camí serà llarg i que probablement tindrem les de perdre.

Ja alguns autors en les seves teories de l'aprenentatge afirmaven que homes i dones són biològicament diferents, però que els rols de gènere són apresos i no innats. Per aquest motiu és tan important el paper dels referents, perquè pels infants els adults són models a imitar. Els progenitors, les persones de l'entorn i els educadors tenen un paper clau en el seu desenvolupament i aprenentatge a l'hora de transmetre'ls aquests conductes i valors.

Està a les nostres mans i és la nostra responsabilitat educar-los en la igualtat d'oportunitats, el tracte equitatiu, la llibertat i l'autonomia, perquè siguin els infants mateixos qui, mentre vagin creixent, puguin escollir quines conductes, comportaments o preferències són les que volen adoptar i amb quines se senten més identificats, independentment del seu sexe, i motivats per la seva manera de ser i de pensar.

# La llebre i la tortuga, o una faula elegant i tranquil·la

GUILLEM SENDRED



No voldríem deixar passar els setanta anys i escaig de la revista que van editar la família Bastardes-Parera que formaven la Colla Cargol (1952-1961), els quals van treure una revista que es deia *EL CARGOLÍ*.

Dins dels papers autoeditats i semiamagats pel gran públic i tan sols dedicats a la família Bastardes-Parera, volem recordar un seguit de còmics, potser poc clàssics, però prou elegants per fer-ne menció aquí, per separat, ja que són una mostra de la iniciativa en un moment on els papers editats en català calia que fossin clandestins, o eren prohibits. La llengua catalana era perseguida fins i tot quan es feia per a infants.

Aquesta història tipus còmic era la revista *EL CARGOLÍ* i com tots els papers produïts per la Colla Cargol (1952-1961), es reproduïen en set còpies fetes a mà, i portaven el subtítol de *Fulls pels infants més o menys petits de la Colla Cargol*, i es qualificaven de *Setgermanari*, és a dir, una per a cada germà. El total de pàgines "editades" per La COLLA CARGOL quasi són 1.200 exemplars, tots fets a mà. *EL CARGOLÍ*, que volem avui comentar, porta data del 16 de novembre de 1952. Faltaven encara deu anys perquè sortís el *Ca-vall Fort*, aquesta protegida per les diòcesis catalanes. El full que comentem és el número 9, basat en la faula de Lafontaine sobre la llebre i la tortuga. La faula prou

coneguda i explotada és encantadora, perquè conté el pensament que no per córrer més, s'arriba abans. La faula fou dibuixada i pintada per Rafel Bastardes Parera, i expressa una variant divertida d'aquesta faula. El dibuix net i polit, senzill i acolorit amb quatre franques de colors com a fons, és prou elemental perquè el pugui entendre tothom, perquè d'entrada la tortuga pressuposa que la llebre no serà capaç de mantenir el ritme d'una cursa a causa de la seva fatxenderia; per això, el dibuix expressa sota el títol de *La llebre i la tortuga o no val a badar*, una realitat que desfà el mite i pren partit com en la mateixa faula per la senzillesa de tracte amb la modèstia i encant d'una passejada tranquil·la i una altra d'esbojarrada.

La fauna de Lafontaine és avui dia una fotografia de la realitat mateixa, en un món on les presses i les absurdes ocurrencies no són alternatives d'un passeig tranquil, i seriós on la natura té un paper de tranquil·litat, serenor i salut.



# Jordi Romeu Carol guanya el III Premi de Narrativa Ciutat de Reus

ENRIC QUÍLEZ



El nostre col·laborador habitual i membre de l'Associació Llibre del Pirineu, en Jordi Romeu Carol, ha resultat guanyador del III Premi de Narrativa Ciutat de Reus, amb una obra ambientada en la Cerdanya, que coneix molt bé, dotat amb 6.000 euros i amb la publicació de l'obra.

La novel·la tracta dels canvis soferts per la vida a pagès en les darreres dècades del segle XX i les primeres del segle XXI, des del Penedès fins a la Cerdanya.

Concretament, tracta de l'últim viatge amb el seu ramat i a peu d'un pastor que anualment travessa mig país pels antics camins transhumants, des de la plana del Penedès, fins a les pastures del llac de la Bollosa (o Bulloses), un empuï llivienc dins del territori francès.

La narració tracta també el problema de la droga els anys 80 del segle XX en pobles petits, els processos

que comporten les malalties degeneratives i les antigues amistats que es van perdent amb el pas del temps.

Però, sobretot, segons l'autor, és un reconeixement vers un ofici a punt d'extingir-se i que en el seu dia va tenir una importància cabdal per a l'economia del país.

Jordi Romeu Carol és caporal del cos de bombers de la Generalitat de Catalunya i actualment es troba destinat al parc de Vilafranca del Penedès. Ha col·laborat amb la nostra revista, Querol, en diverses ocasions, i és llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport a l'INEFC i en Publicitat i Relacions Públiques a la UOC.

Com a escriptor, es va donar a conèixer amb la novel·la "Petonets pels puestus o a la recerca de l'amor sincer", que va guanyar el XXII Premi de narrativa Vila de l'Ametlla de Mar. El 2015 va treure la seva segona novel·la, "Descalça" (Editorial Gregal), i el 2017, rep el premi Sant Carles Borromeu amb el recull de contes "Honor de poble poble" (Pagès Editors). El 2018 publica la novel·la "El gran salt d'en Clarinet" (Pagès Editors) i el 2019, "Terra de marca" (Editorial Gregal i Pagès Editors).

També és coordinador del projecte Riudelletres, una trobada anual de professionals del món del llibre.



# La fi de 854 anys de vida religiosa comunitària a Puigcerdà

GERARD CUNILL



*Convent de Clausura de les Carmelites. Puigcerdà.*

El 24 de febrer de 2024 va ser una efemèride prou destacada a Puigcerdà, ja que va morir la religiosa Josefina Bravo, última monja de la congregació del Sant Àngel Custodi de l'Hospital de la Vila. A la premsa local i als portals especialitzats en religió encara se'n va fer prou ressò de la defunció de l'última germana, i fins i tot el Bisbat d'Urgell va afegir que intentaria trobar una continuïtat a aquesta congregació, tot i que sembla difícil que això pugui succeir.

No obstant això, en aquest article no volíem posar l'accent en aquesta congregació, sinó en la fi de la vida religiosa a la vila de Puigcerdà, ja que després del decés de la monja Josefina Bravo, finalitza, no només aquesta congregació, sinó, també, la vida religiosa comunitària a la vila de Puigcerdà, amb una història de

854 anys, amb una petita excepció a la Cerdanya, que ja comentarem. Per saber-ne més sobre la monja Josefina Bravo i la congregació, Sandra Adam i Martí Solé ja van fer-ne un parell d'articles entre 2018 i 2019 i, per tant, en aquest escrit no hi afegirem res més<sup>1</sup>.

A la Cerdanya, doncs, des de gairebé l'últim quart del segle XIII han existit comunitats religioses, ordes religiosos, congregacions i comunitats de clergues regulars.

1. ADAM, Sandra; SOLÉ, MARTÍ, Un Hospital, dues Clíniques, p. 48-50. CADÍ – PEDRAFORÇA, núm. 24. Primavera – estiu 2018, Dossier Metges, curanderos i Llevadores, Gavarres. Cassà de la Selva; ADAM, Sandra, SOLÉ, Martí, Les Germanes de l'Hospital, p. 34-37. CADÍ – PEDRAFORÇA, núm. 26. Primavera – Estiu 2019, Dossier Capellans, monges i Campaners [...].





Germana Josefa. Autor: Martí Solé

La vida religiosa en comunitat va néixer ja als inicis del cristianisme, i ha implicat l'isolament de tota vida terrenal, tan sols amb els mínims recursos per cobrir les necessitats bàsiques i poder permetre dur als membres una vida dedicada a Déu. En certs moments històrics, s'ha viscut com una forma d'excel·lència espiritual i personal. Cadascú havia de portar una vida més o menys exemplar espiritualment, però, les comunitats religioses ho portaven a un nivell més elevat. La comunitat religiosa s'estenia com un grup de persones que es dedicaven, podríem dir, professionalment, a pregar per les ànimes de la resta de la societat. Hem de recordar aquell vell lema feudal que dividia la societat en estaments: els *bellatores*, els *oratores*, i els *laboratores*: els qui combaten, els qui pregunten, els qui treballen. És per això que, en morir, moltes persones en deixaven un llegat a institucions religioses perquè es pregués per la seva ànima.

Aquestes comunitats han ajudat històricament a alligir els temors de la societat, a donar seguretat i tranquil·litat i a donar un acompanyament spiritu-

al i psicològic a les persones. La vida religiosa habitualment s'ha constituït en comunitat. Fins i tot les formes més estrictes d'aïllament, com els Cartoixans, guarden una vida comunitària. Habitualment, doncs, la vida comunitària religiosa ha consistit en la pregària, i el treball, model que han instituït els benedictins, l'orde religiós més estès al món catòlic. I han fet en comunitat el treball, l'alimentació, les pregàries, tenint en comú alguns espais com els dormitoris, el refector, l'església, el claustre, la biblioteca, etc.

A Puigcerdà i a la Cerdanya han predominat, per la importància de la Vila, els ordes mendicants que, en principi, es dedicaven més aviat a la prèdica, i també a recollir l'almoina per a poder subsistir. No obstant això, els dominics, també han tingut un important paper intel·lectual, ja ho veurem, i també una influència devocional.

Als inicis, a l'alta edat mitjana, la Cerdanya no havia estat històricament una terra de comunitats religioses. És estrany que en un entorn on hi havia moltes cel·les monàstiques, com el Conflent, l'Alt Urgell i els

Pallars, la Cerdanya fos un lloc desert, on no hi proliferessin comunitats religioses. Hom pot atribuir-ho a ser un territori comtal o reial des dels seus inicis, i un espai de la Catalunya vella que no s'havia reconquerit, i per tant no hi havia, doncs, espais buits per a ser colonitzats per les comunitats religioses. Només trobem la petita cel·la de Sant Esteve d'Umfred, a Alp, com a signe d'aquesta feble presència de comunitats religioses, una petita cel·la que es remunta a l'alta edat mitjana (segles IX – X) i d'altres també a Alp, a Ger i a Talló. Algunes com les de Ger i Sant Esteve d'Umfred, dependents d'un monestir gran com és el cas del Monestir alt urgellenc de Sant Serni de Tavèrnoles.

No trobem comunitats religioses destacades fins a la fundació de Puigcerdà. La vila es funda l'any 1175 per un privilegi atorgat per Alfons el Cast, a qui l'hi interessava controlar aquest territori, en part, fronterer, i fundar-hi una capital forta, capaç de repel·lir les invasions estrangeres, però, també controlar la noblesa local i exercir la potestat règia a tot el territori. Qui controlava la vila, controlava el territori. El desenvolupament de l'urbanisme baix medieval i la prosperitat de les ciutats, a causa de la manufactura i el comerç, van fer que la vila de Puigcerdà prosperés. Ben aviat va rebre un important creixement demogràfic, pel factor d'atracció de població de la mateixa Cerdanya i d'altres indrets. Durant aquests segles, a Europa, en el context del creixement i la prosperitat de les ciutats i viles naixien els ordes mendicants, fruit del rebuig a la relaxació moral i la corrupció dels antics ordes religiosos: benedictins, cistercencs, cluniacencs, etc. Ells apostaven pel vot de pobresa, i per dur una vida humil i austera, i sobretot, rebutjar les propietats i possessions que els fidels llegaven als monestirs. Els antics ordes vivien de les terres que se'ls donaven, i es convertien en senyors terrenals, feudals, que acumulaven un gran nombre de riqueses, i es desviaven de la seva missió religiosa. En el cas dels mendicants, vivien de la caritat, i construïen, no monestirs, sinó, convents, a les ciutats comercials, on podien tenir un bon nombre de donacions, per les persones que atreïen els mercats i el comerç d'aquestes.

La corrupció moral durant els segles XII i XIII havia comportat, també, una certa desafecció de la població, ja no tant en els ordes regulars, com els que mencionàvem, sinó també en el clergat secular: bisbes i capellans. El sorgiment d'heretgies com el catarisme,

va ser l'impuls per a fer sorgir els ordes mendicants, els quals, pel seu exemple moral els va fer agafar gran popularitat que, a la vegada, van ser font de rendes i de donacions i, contradictòriament, més tard també els feren desviar de les seves obligacions morals. Sant Domènec de Guzmán va ser un frare castellà que va anar a combatre l'heretgia per mitjà de la prèdica, com feien els càtars, d'aquí que l'orde que funda, els dominics, se'ls anomeni els predicadors. A Puigcerdà, s'hi instal·laren, en primer lloc, cap al 1270, els frares del Sac, el primer orde mendicant, que no va tenir una existència gaire perllongada, i del qual no ens han perviscut restes materials, més enllà de l'activitat plasma da en la documentació notarial.

En una vila amb prosperitat de final del segle XIII, els dominics, atrets per la possibilitat que els oferien les donacions que podien rebre a redós del mercat puigcerdanès, s'hi van instal·lar cap al 1288, i poc després hi construïren el convent de Sant Domènec, a partir de 1292, del qual avui perviu l'església i part del claustre i dependències conventuals, i és l'única pervivència dels primers convents de la vila. La seva arquitectura i la seva obra artística, plasmen el pensament auster i pobre dels dominics: l'ús de l'arc de diafragma, en comptes de la volta gòtica ogival de pedra. La primera, doncs, són diversos arcs sostinguts en contraforts, i amb una simple coberta de fusta, mentre la segona són grans voltes de pedra. La pintura de l'interior, fa referència a les devocions, així com a la pobresa i a l'austeritat dels dominics, així com a la prèdica i el combat de l'heretgia. En primer lloc, les valuoses pintures on hi apareixen les escenes de la vida de Sant Pere Màrtir, sant dominic, que va morir a Como, Itàlia, predicant contra l'heretgia establerta al nord d'Itàlia, la Patària. El notable exemple de pintura mural que queda a l'antic convent es reparteix per la nau i sobretot el cor, reflectint elements geomètrics i escuts heràldics, i amb la pràctica absència de pintura figurativa, s'adiuen als postulats de l'austeritat i la pobresa dominica, reflectits també en l'edifici. Aquesta pintura mural, hem de suposar, en un moment inicial, contrasta amb altres obres existents: en primer lloc, la pintura mural de Sant Pere Màrtir i el *Lignum Vitae*, així com tota l'obra de pintura sobre fusta i escultura sobre pedra que prové d'aquest convent i que avui es conserva als fons del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC): la Làpida de Ramon d'Urtx, la taula de

Sant Joan Baptista i Sant Esteve, o bé l'Anunciació de la Mare de Déu del Mestre de la Seu d'Urgell, aquestes darreres obres del s. XV del gòtic internacional i que, a la vegada, en certa forma, ja s'allunyen dels postulats inicialment mendicants i ens fan adonar de la prosperitat de la comunitat. Més endavant, atrets per la mateixa prosperitat s'hi establiren també els franciscans i naixia el col·legi de preveres de Puigcerdà (1320), així com l'orde femení de Sant Francesc, les clarisses, establertes el 1350.

A la Cerdanya es tenen constància, ja des dels segles X i XI, les comunitats de clergues i possibles cel·les monàstiques, a més de la de Sant Esteve d'Umfred, la de Sant Pere d'Alp, la de Sant Pere de Ger, i la de Santa Maria de Talló, a més de la comunitat de preveres de Santa Maria de Puigcerdà, comunitat que també fou molt rellevant a la Cerdanya, per les seves possessions i nombre de clergues, que fou una comunitat secular, que també vivia en comunitat i percebia rendes eclesiàstiques.

El sistema de manteniment, especialment de les comunitats mendicants a Puigcerdà, com hem dit, s'havia basat en la caritat. No només per les persones que freqüentaven Puigcerdà, atrets pel seu comerç, en feien un donatiu, sinó que, sobretot, aquestes es feien a través de les donacions fetes en els testaments. L'Arxiu Comarcal de Cerdanya i el seu notable arxiu notarial medieval, en són un gran testimoni, el qual va permetre una gran prosperitat d'aquestes comunitats, especialment dels dominics. Aquesta pràctica de les donacions als ordes religiosos estava molt estesa a la societat medieval, i la practicaven des de les persones més riques, a les més pobres, amb la garantia de la redempció de l'ànima. Aquesta, doncs, és la clau de les donacions. Malgrat tot, a partir de l'epidèmia de pesta negra de 1348-49, i la crisi de la segona meitat del segle XIV, la vila de Puigcerdà va anar perdent pes comercial, i també, progressivament, demogràfic, i això va repercutir en l'economia dels ordes mendicants. L'exemple més clar és quan va tenir lloc la construcció del convent de Santa Clara, recordem, comunitat fundada el 1350: va fer que l'edifici del nou convent iniciat poc després es quedés a mitges i no s'acabés fins a la dècada de 1380. Així doncs, la primera etapa, que va de 1270 fins al 1348, va ser l'edat de més prosperitat de les comunitats religioses a la Cerdanya.

La crisi de la vila de Puigcerdà es va aprofundir du-

rant el segle XV, i va causar, doncs, la crisi dels franciscans, els quals finalment marxaren de Puigcerdà a inicis del segle XVI i després foren reemplaçats pels agustins, els quals contemplaven la regla de Sant Benet. Els convents de Puigcerdà, durant els segles moderns, van anar formant part de la vida en societat, festiva i religiosa de la vila de Puigcerdà, i aquesta va patir perquè les seves comunitats eren petites i sovint, amb dificultats econòmiques per sobreviure. Durant aquests segles moderns, a Puigcerdà també s'establiren els servites, els quals, amb una presència a la Vila, però, sobretot posteriorment, a la cel·la monàstica de Santa Maria de Bell-lloc, emplaçament avui pertanyent a Dorres, i que abans del tractat dels Pirineus havia estat vinculada a la vila de Puigcerdà.

Hem de dir, centrant-nos en la comunitat humana, que els convents i congregacions religioses fins al segle XX a la Cerdanya han servit per a poder-hi dedicar els fills que no eren hereus, en uns moments en què les famílies eren extenses, i moltes havien de donar una sortida als seus fills. Les que podien eren generalment les més adinerades, ja que havien d'aportar un dot (aportació econòmica) al convent. Això no obstant, moltes comunitats reservaven algunes places a fills de famílies pobres, tot i que eren una minoria. Així doncs, en els convents cerdans hi havia lligams familiars i, per tant, no eren un lloc aliè a la realitat, especialment de les famílies més benestants.

Continuant amb la cronologia, la fi dels ordes antics va venir per les lleis de desamortització de 1835, la qual cosa va implicar la crema i la destrucció, la venda i la municipalització de molts d'aquests edificis, i en bona part, en van secundar la destrucció. Convents com el de Santa Clara o Sant Francesc, van ser destruïts en el context de les Guerres Carlines al llarg del segle XIX, ja que en quedar fora muralles, servien de parapet als enemics, i per evitar això es destruïen. El convent dels dominics, si bé, molt transformat i mutilat, en certa manera ha aconseguit sobreviure, així com la seva biblioteca antiga, desamortitzada i avui conservada a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya. Hem de pensar que la Cerdanya ha estat un lloc de frontera, i sovint, també, un lloc d'enfrontaments i guerres, i això ha dificultat de forma rellevant la preservació del patrimoni arquitectònic i artístic dels antics convents.

Cal dir que la importància dels ordes durant l'època medieval i moderna s'ha de veure des d'un punt de vis-

ta gairebé exclusivament espiritual. Per entendre-ho, només cal exemplificar-ho en el fet que durant l'edat moderna, el Consolat Puigcerdanès, és a dir, l'Ajuntament, en moltes ocasions subvencionava i ajudava a subsistir, per un fet, que els ordes religiosos feien la funció de pregar per ells, tenir-ne cura i protegir la comunitat.

La segona etapa, doncs, l'època baix medieval, moderna i part de la contemporània és una etapa de decadència, i de subsistència. Les comunitats van estar patint una crisi econòmica gairebé crònica des de la crisi baix medieval, i amb moltes dificultats també per reclutar-ne membres, bàsicament, per la dràstica baixada demogràfica que va experimentar la comarca a partir de la segona meitat del segle XIV i XV, nivell que no es recuperaria fins als anys 90 del segle XX.

A finals del segle XVIII i durant el XIX, van aterrar a la Cerdanya una nova fornada de comunitats religioses, d'índole sobretot educativa i assistencial. Estem parlant, doncs, d'una nova generació i d'un altre tipus de vocació no únicament espiritual. En primer lloc, parlem dels Escolapis. Aquests, arribats el 1728, van tenir un paper destacat en l'educació de la Cerdanya, i en la seva societat. L'escola Pia fou un edifici gòtic, transformat a la seva arribada diverses vegades, fins

que es va construir l'actual institut públic de Puigcerdà, primerament, un col·legi d'Escolapis. Es construí durant els anys 60 un gran edifici que, poc després, es veuria sobredimensionat i afectat per l'economia de l'orde, amb la qual cosa, aquest es donaria finalment al ministeri d'educació i l'orde abandonaria la vila el 1972. Sembla un paral·lel del gran edifici modern que es va construir com a seminari de Vic, en la mateixa època, i que va quedar, aviat, totalment sobredimensionat i cedit a altres institucions perquè l'ocupessin. Hem parlat també de la comunitat de Santa Joaquina de Vedruna, l'any 1854, que va tenir també un paper destacat a la vila, en l'àmbit educatiu, i on encara en perdura l'escola-institut, edifici que també perviu i va ser construït, hem de suposar al segle XIX i reformat posteriorment. Aquí hem de mencionar que les congregacions, com la també fundada al Bisbat d'Urgell, la de les germanes de la Sagrada Família d'Urgell, van tenir un impacte en comunitats com la de Bellver i Llúvia. En aquestes, la congregació va educar especialment a dones. Hem de recordar que a Llúvia també havien existit els germans de la Salle que també feien una funció educativa.

També a finals del segle XIX, es crearen nous ordes religiosos a la vila, en aquest cas, de caràcter únicament



Escola Pia.



Hospital.

espiritual. A finals del segle XIX, es creà el convent de les Carmelites Descalces o de clausura, reformades de Santa Teresa de Jesús, un altre orde mendicant, en aquest cas, fundat per Santa Teresa de Jesús en temps moderns, al segle XVI, i que era una reforma dins dels ordes mendicants. El convent, finalitzat el 1897, se situava als afores de la població, al costat de l'actual institut, i encara en perviu la fàbrica, ja que l'any 1982, encara no un segle després de la seva instal·lació, en marxava la comunitat, i deixava pas a un nou projecte, el del Museu Cerdà, el qual volia preservar l'edifici del convent, dissenyat per l'arquitecte berguedà, fill adoptiu cerdà, Calixte Freixa. El motiu de la marxa sembla ser la feblesa d'una comunitat petita i la seva economia, cosa que ha estat una constant històrica de les comunitats religioses des de la segona meitat del segle XIV. Fa pocs anys, el 2021, i en el mateix edifici del convent, es va inaugurar *Conventus*, una nova sala del Museu Cerdà, dedicada als convents de la vila, on especialment es feia referència a la comunitat carmelita.

Finalment, mencionada també a l'inici, en un context de promoció de fundacions de nous ordes, durant el bisbat de Salvador Casañes, tal com hem comentat, el 7 d'agost de 1887, fundaven la Congregació de les Germanes del Sant Àngel Custodi, les quals han per-

viscut fins al 2024, tot i que ja feia molt de temps que no s'encarregaven de la tasca assistencial de malalts i persones grans. Així doncs, malgrat que la congregació religiosa ha acabat definitivament el 25 de febrer de 2024, la decadència de la vida comunitària religiosa ja havia succeït anteriorment i s'havia començat a percebre amb la marxa dels Escolapis, l'any 1972, acompanyades de les Carmelites Descalces el 1982, i, més recentment, de les Germanes Vedruna, el 2021. La ràpida secularització de la societat durant la segona meitat del segle XX, i la cada cop menys atractiva i sol·licitada vida religiosa, així com la dificultat en el manteniment econòmic de comunitats habitualment petites, han fet que les comunitats que perviuen cada cop fossin més envellides i, també, evidentment, com havia passat abans, tampoc en sorgissin nous ordes que instal·lessin noves comunitats. Així doncs, cada cop van anar quedant menys germanes del Sant Àngel Custodi, també, perquè el context hospitalari havia canviat. A finals del segle XIX, no hi havia un servei públic i gratuït hospitalari ben instal·lat i, per tant, aquestes comunitats tenien la seva raó de ser, que ha anat tenint menys sentit quan la professió sanitària s'ha anat professionalitzant i s'ha anat fent pública, quan els treballadors religiosos s'han anat desplaçant

i han anat ocupant el seu lloc els treballadors seglars. Una mica el mateix ha passat amb les comunitats religioses dedicades a l'ensenyament, com les Vedruna, on l'escola, també, s'ha anat secularitzant progressivament, i les germanes cada cop han tingut menys presència en l'equip docent. Així doncs, la seva progressiva marginació de les tasques on havien estat destinades, sumat a l'envelliment i l'absència de noves vocacions religioses han anat reduint les comunitats, que l'any 2021, la Vedruna, arribava tan sols a 3 religioses, mentre ja feia molts anys que la religiosa Josefina Bravo era l'única monja de l'Hospital que hi quedava, les quals, per les seves respectives edats avançades ja no feien les tasques que se'ls havia encomanat inicialment. El trasllat de les germanes Vedruna es va veure motivat també per la seva avançada edat, i la millor atenció que podien rebre als llocs on les destinaven.

Només, per acabar, hem de destacar el llegat cultural que han deixat les diverses comunitats cerdanes. Cal mencionar, doncs, com hem dit, primer de tot, l'arquitectura, l'urbanisme i la nomenclatura: Sant Domènec, la Capella del Sant Àngel Custodi de l'Hospital, la qual han custodiat les germanes de l'Hospital, el Convent de les Carmelites Descalces, actualment Museu Cerdà, l'actual Institut Pere Borrell, primer de tot, col·legi dels Escolapis i l'escola de Santa Joaquina de Vedruna, així com la Capella de la Mare de Déu de Gràcia que, temporalment, va servir de convent durant el segle XVII a les religioses del convent de Santa Clara. Podem mencionar, també, les restes arqueològiques de l'antic convent de Sant Francesc i Sant Agustí i l'anomenat rec de Sant Agustí (encara existent, si bé, soterrat), així com el safareig de les monges, l'única resta encara visible de l'antic convent de Santa Clara, així com el carrer per sobre d'aquest, anomenat el Raval de les Monges, el carrer d'Escoles Pies o el de Sant Agustí. Sant Domènec de Puigcerdà era el convent més important, més ric, i amb una comunitat més ben nodrida. Els convents puigcerdanesos participaven plenament en la vida religiosa, que era des d'on giraven les comunitats abans. Aquests participaven en les processons que es feien durant moltes de les festes religioses anuals. A Sant Domènec en conservem, doncs, a part de l'església gòtica, les pintures murals de l'interior i la pintura sobre taula, però, també, una important biblioteca desamortitzada que va passar a mans de la corporació local. No hem

de deixar de mencionar tot el patrimoni documental, que si bé, directament o indirectament s'ha conservat, malgrat importants pèrdues, constata la història d'aquestes comunitats. Lligat amb les lletres no hem de deixar de mencionar per exemple, el dominic fra Tomàs Junoy, historiador, o bé, l'escolapi Josep Bosom Soler, qui ha estat un dels fotògrafs més rellevants de la Cerdanya, qui va tenir activitat, sobretot, retratant la segona meitat del segle XX a la Cerdanya, fons que es conserva avui a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya. No hem d'oblidar els membres que també han format part del col·legi de preveres de Santa Maria: els arxivers i historiadors: Jaume Martí Sant Jaume i Salvador Galceran i Vigué. El primer d'ells va ser afusellat per grupuscles anarquistes el juliol del 1936, juntament amb Antoni Montsó, organista del col·legi i compositor. No hem d'oblidar, també, en aquesta línia, algun dels frares primerencs, en aquest cas, Arnau de Pinós, frare dominic del convent de Puigcerdà, de la família nobiliària dels Pinós, que va viure durant el segle XIV a Sant Domènec, i que és un beat venerat pels dominics en el seu si, sense ser-ho oficialment per l'església. També hem de mencionar de passada mossèn Joan Trigall, que si bé va passar bona part de la seva vida fora de Cerdanya, va escriure la magnífica obra del Tractat del Comtat de Cerdanya, una valuosa descripció dels inicis del segle XVII a la Cerdanya.

No podem oblidar, però, una pràctica més immaterial, que ha estat la transmissió de les pràctiques devotes, l'assistència dels religiosos a la comunitat, i la quantitat de persones que han estat educades o assistides per ells. I també la quantitat de cerdans que, sent un dels múltiples fills que tenien les famílies, alguns d'ells, i habitualment de famílies de posicions benestants, formaven part dels contingents dels convents. Recordem també que una de les pràctiques devocionals que van dur a terme els dominics, per exemple, sembla que és la devoció per la Mare de Déu del Roser, molt estesa a la Cerdanya. Curiosament, la devoció del Roser tenia sempre alguna celebració en cada una de les comunitats cerdanes, però la festa grossa era el Roser de Puigcerdà que, amb el temps, va acabar constituint-se en la festa major, però ja molt secularitzada, no obstant això, va perdurar la mateixa funció de la festa més devocional: la trobada de tots els cerdans en la festa grossa de la vila.

D'aquesta manera, hem pogut veure com s'acaba,



*Museu Cerdà.*

no només una congregació, sinó tota una manera de veure i viure el món, a més d'un llegat cultural i patrimonial, que a partir d'ara ja només en quedaran els testimonis del passat. Com a última reflexió només dir que, curiosament, la fi dels ordes religiosos s'ha posat fi en una època de relativa bonança, creixement econòmic i àmplia formació. Ells sempre havien estat penjant d'un fil, però la vocació i la determinació a una vida religiosa eren més fortes que no pas els termes quantitius referents al nombre de membres i als recursos econòmics. Curiosament, doncs, la seva fi ha

estat en contextos millors que els anteriors, però el que ha defallit és la fe i la determinació de la societat.

Malgrat tot, sembla que si bé la vida comunitària puigcerdanesa fa un punt final, la vida comunitària a la Cerdanya, encara resisteix amb una última comunitat situada a Das, al nucli de Tartera, on la congregació de les Germanes Carmelites de Sant Josep hi tenen la residència de la Immaculada, en la qual compleixen tasques assistencials.

# Pagesia i territori al segle XXI

DR. MARTÍ BOADA.

Resum.

Arrenquem a partir d'una proclama alarmant de Paul Ehrlich, sobre el moment de crisi civilitzatòria, emfatitzant la declaració de les NU, sobre l'Emergència Climàtica.

Prossegueix en una avaluació del sistema urbà, avantatges i desavantatges. Petjada ecològica de la ciutat. Conclusivament, es descriu la importància de la ruralitat en la construcció del paisatge, essent aquesta una expressió híbrida d'història natural i d'història social, clau en la definició de la matriu territorial. Significança del sector en la mitigació de la crisi. Finalment, es descriu una nova mirada del sector primari, definida amb la proposta d'una nova taxonomia de l'activitat del món rural.

Paraules clau:

Crisi civilitzatòria, Etologia, Emergència Climàtica, Ruralitat, Sector Primari.

Comencem amb un prolegomen que ens prenem molt seriosament: l'asseveració amb la qual Paul Ehrlich ha encetat el principi d'any, on diu, literalment: "la humanitat està molt ocupada asseguda en una branca que està serrant". L'opinió d'aquest reconegut científic de visió planetària no ens ha deixat indiferents, ja que ell ha estat crític amb les asseveracions acadèmiques portadores de missatges catastrofistes. En el seu solvent argumentari ha sostingut que un missatge generador de por produeix en el destinatari un efecte "foguerada" que, per etologia, lluny de motivar-se o comprometre's, fa el contrari: mira cap a un altre costat i desconnecta. La reflexió sempre seriosa del col·lega Ehrlich és un avís solvent que invoca el compromís a l'acció des de la interdisciplinarietat. Cap sector professional -com afegeix Bellamy- pot estar tocant el violí mentre se'ns està cremant el bosc.

En un context de crisi com és l'actual recordem l'Emergència Climàtica declarada per les NU, on hi ha

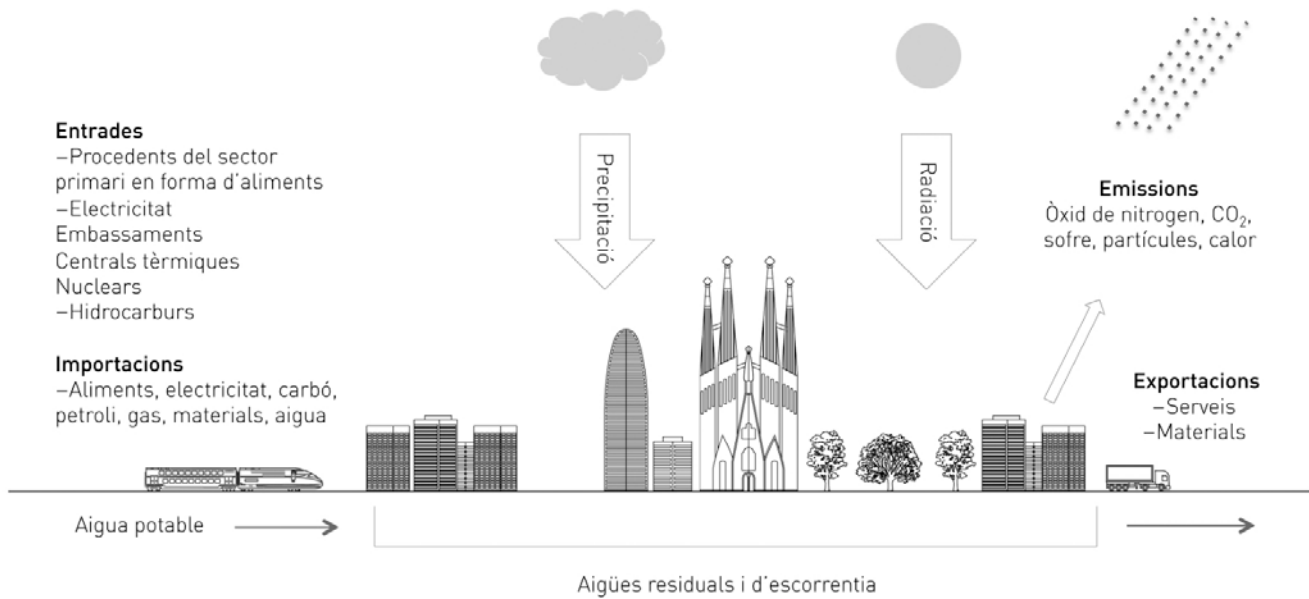
un consens generalitzat en acceptar que no es tracta d'una crisi de model econòmic, en el sentit estRICTE, sinó de model civilitzatori, que no de civilització. L'actual és transversal, afectant en intensitats diferents totes les variables de civilització planetària, però, tanmateix, d'algunes de les manifestacions més notòries és l'increment de temperatura planetària, provocada majoritàriament per les alteracions derivades de l'ús massiu i encara creixent dels hidrocarburs fòssils, produint una carbonització de l'atmosfera, per l'increment del CO<sub>2</sub>. Actualment, estem a 450 unitats per milió/m<sup>3</sup>. A finals del s. XIX, estàvem a 280 upm. Un increment pernicios que no es "nota ni es veu".

Una característica de la societat en crisi és el seu caràcter urbà, una fracció notòria de la població es concentra a les ciutats. La ciutat es mostra com un model socialment exitós, quasi incontestable. Tanmateix, reconeixent els aspectes virtuoses del sistema urbà i de la cultura urbana que se'n deriva, cal considerar-ne alguns elements crítics. En efecte, el sistema urbà és efectiu com a generadora de tota mena de serveis terciaris, innegables, serveis de tota classe, institucionals, acadèmics, formatius, lúdics i un llarg etcètera.

Es tracta, tanmateix, d'un sistema que funciona metabòlicament mercès a l'entrada de grans contingents de matèria i energia externes al sistema urbà, en forma d'aigua i electricitat procedents de les conques hidrològiques d'arreu del territori, així com de les tèrmiques i nuclears. Alimentàriament, depèn de l'entrada de grans quantitats d'aliments, procedents dels sectors primaris, tant de procedència local com global (fig.1).

Un sistema -la ciutat- que si bé és d'una innegable eficiència terciària, és d'una debilitat funcional quant al seu sistema metabòlic bàsic: tot el terciari s'ensorra, si en vint-i-quatre hores, les entrades de matèria i energia que la sustenten no arriben. Si en una situació imprevista es produís un col·lapse en l'entrada de recursos bàsics, si Barcelona, s'hagués d'abastir d'aliments, necessitaria una superfície agrícola equivalent



**FIGURA 1****Fluxos d'energia i materials en el funcionament de la ciutat**

FONT: Elaboració pròpia a partir de Terradas (2001).

a tres vegades el total de la superfície de Catalunya. Altrament, actualment la petjada ecològica, la superfície agrícola necessària per a satisfer la demanda d'un ciutadà barceloní, és de prop de set hectàrees. La mitjana de consum diari *per càpita* és d'unes 30.000 kcal, de les quals, 4.500 kcal són per endocosum (metabolisme) i la resta per exocosum (mobilitat, serveis). Un model de consum que té uns costos pel sistema realment exagerats.

Una fracció d'aquests costos és ambiental, car, tot i algunes virtuts de la globalització, hi ha aspectes ambientalment insostenibles. Un exemple paradigmàtic el tenim en un kiwi de Nova Zelanda, que ens donarà unes 100 kcal al nostre organisme, però el seu transport i procés productiu serà unes quantes vegades més alt del que ens ha proporcionat. Aquests costos els paguem en termes no estrictament econòmics, sinó ambientals, en forma d'emissions de CO<sub>2</sub>, d'increment de temperatura planetària. És un model que no té cap altre organisme viu, gastar més energia en el transport que allò que arriba o es captura en forma d'energia via aliment.

La globalització, les polítiques de la PAC i l'expansiu procés de metropolitanització, han contribuït a un deixondiment del sector primari.

Actualment, en el context d'una crisi que ja ha ensenyat les dents, no hi ha dubte que la pagesia s'ha de posar al lloc que li pertoca. Talment, és un sector es-

tràtegic pel país,. Si no, difícilment es pot afrontar el futur amb criteris de sostenibilitat. Estratègicament orientat cap a uns mínims de sobirania alimentària, d'*slow food* i de quilòmetre zero, com a formes de producció agrària de caràcter estratègic absolutament sostenible.

### **Dimensió paisatgística de l'activitat del sector primari**

El paisatge és l'expressió de la història natural i de la història social d'un territori. Les visions clàssiques insistien en la separació de la natura i la societat, del "natural" i l'"artificial". Actualment, aquesta perspectiva tendria a quedar superada per la consideració que la societat i les persones que la conformen no estarien fora del sistema natural, sinó que en foment part.

Més enllà de l'important paper de l'activitat del sector primari, pel rol estratègic com a productor d'aliment, en condiciona normes de vida. Cada ciutadà, visqui on visqui, té uns tres encontres diaris essencials pel seu funcionament metabòlic amb recursos produïts per l'activat del primari: esmorzar, dinar i sopar. Impossibles de produir a la ciutat.

Les formes de producció del sector primari han modelat la matriu territorial de manera important. Formen part de les denominades forces inductores de caràcter socioeconòmic que, creuades amb les forces inductores biofísiques, formen el paisatge territorial.

Les primeres són induïdes o governades pels humans, les segones no.

Si sols actuessin les forces biofísiques, el territori estaria cobert de bosc. Tot el no-bosc és el territori construït, urbanitzat i modelat agroramaderament. La fracció no treballada activament funciona amb independència dels humans, malgrat algunes influències. Recordem que, quan s'abandona un espai conreat o pasturat, si es retira l'activitat humana, s'inicia la successió ecològica. Comencen a colonitzar l'antic espai conreat o pasturat i ho fan de manera espontània diverses espècies vegetals i animals, que en forma d'onades invasores, primer plantes anuals, després bi-anuals, més endavant mates de plantes llenyoses, per arribar, finalment, les plantes llenyoses: els arbusts i els arbres de boscos perifèrics, de tal manera que, en poc anys, el territori abans conreat o pasturat esdevé un paisatge forestal, semblant al que hi havia abans de les transformacions humanes.

A Catalunya, una primera constatació és la notòria diversitat paisatgística i territorial. La fesomia, la dinàmica dels paisatges responen en part als factors humans, com han contribuït a modelar el territori, com ha evolucionat la població i s'han distribuït en el territori les formes de propietat i de producció, els usos, la cosmovisió i, molt principalment, per les formes productives del sector primari.

Per situació biogeogràfica, si als nostres territoris sols hi actuessin les forces inductores de caràcter biofísic, és a dir, sense presència humana, el paisatge climàtic o "madur" seria bosc. La progressiva ocupació humana del territori ha portat associada una modificació continuada d'aquest. De fet, podem parlar d'una construcció dels paisatges actuals, essent una expres-

sió híbrida d'història natural i d'història social. (fig. 2)

El perfil de Cató, mostra l'esquema multiseccular d'ocupació del territori, mantingut fins ara. Es basa en el principi de balanç energètic. Producció, dedicació humana, recol·lecció. No gastar més en la producció i el desplaçament, que la quantitat d'energia obtinguda en forma de material produït.

### Crisi, territori i pagesia

El món de la pagesia més enllà de la seva significança cultural expressada de múltiples maneres: territorialment, paisatgísticament i socialment ha estat determinant com a constructora de paisatges.

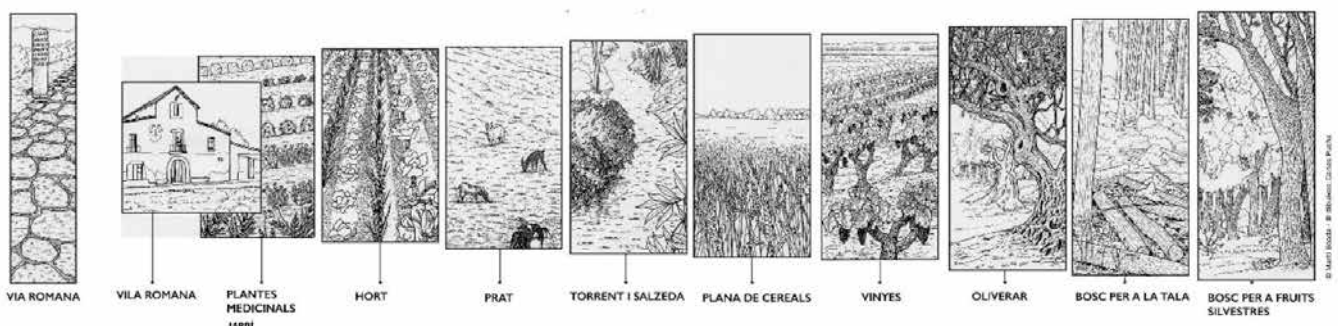
L'excepcionalitat del paisatge del país, expressat en diversitat de paisatges i de biodiversitat, en una part molt important, és conseqüència de l'activitat pagesa. Aquest és un primer reconeixement que la societat urbana hauria de fer. Cal precisar que no podem parlar d'una cultura pagesa en general, sinó d'una pagesia caracteritzada per tres variables diferenciades englobades en el sector primari.

Les tres variables dintre del sector primari són: el **primari -primari-** que es refereix al món forestal, el **primari -secundari-** que seria el món ramader i el **-primari terciari-**, que el formaria el món agrícola pròpiament, cadascun amb unes formes de producció, culturals i d'expressió en el territori ben diferenciades, malgrat no ser del tot estrany que en alguns sectors del país, la pagesia, especialment la de muntanya, pugui participar dels tres mons, en el format d'activitat agrosilvopastoral.

El **sector primari- primari-** es caracteritza per unes formes d'apropiació directa, és la producció més primària del sistema, es realitza la retirada directa de

FIGURA 2

### Perfil territorial de Cató el vell (segle II aC)



FONT: Martí Boada amb dibuixos de Carles Puche.

la matèria sense dedicació prèvia de temps i d'energia, és a dir, la retirada de la fusta, la llenya i els fruits silvestres de manera directa.

Les activitats forestals requereixen unes tècniques i unes formes de relació amb el medi que tenen poc a veure amb les dels agricultors o els pastors i ramaders. Al bosc, l'apropiació directa ha generat unes formes culturals, perfilades per l'acció directa. De manera clàssica, els treballadors de bosc han estat gent amb unes característiques professionals i capacitats per suportar la duresa d'un treball a la intempèrie, i unes formes de vida autosuficients.

Els criteris de gestió del bosc són determinats per l'administració forestal, aplicats pel silvicultor i executats pels professionals del bosc, mitjançant aclarides, estassades i els torns de tallada. Tot plegat és determinant per entendre l'actual composició i estructura, fins i tot la dinàmica dels boscos actuals. La producció primària dels boscos mediterranis és d'unes tres tones per ha/any, acumulades en fusta dreta i horitzontalment, i nous plançons.

El **sector primari –secundari-** es refereix a l'activitat ramadera, en les seves formes diverses de producció, fins i tot de formes de fer culturalment. Una primera divisòria la determina el caràcter intensiu o extensiu de la seva pràctica. En funció de l'un o de l'altre, es donaran expressions diferents en els paisatges. En el primer cas, sigui quin sigui el tipus d'animal, la seva demanda tròfica se satisfarà –no del tot- amb la producció de farratges, amb la consegüent ocupació de superfícies de conreus, que també variarà en funció de les característiques del tipus de plantació, sobretot amb dos models: regadiu o secà. En funció de la tipologia de conreu, la superfície ocupada serà diferent, i el paisatge resultant, altre.

Per les formes extensives del sector equí, vaquí, caprí i oví, la seva pràctica és essencial per a entendre els paisatges pradencs, particularment a les terres de la muntanya mitjana fins a l'alta muntanya. Unes pràctiques que, en part, serien les responsables del manteniment de les tipologies de paisatge més ben valorades socialment, amb una biodiversitat faunística i vegetal remarcable. La retirada d'aquestes pràctiques ramaderes representa una pèrdua de la qualitat ambiental del territori on es produeix, car condueix a l'homogeneïtzació del paisatge. Des de la perspectiva del paisatge, la reducció dels ramats implica un descens dels sistemes

de paisatges herbacis, a favor dels de plantes llenyoses, en una primera etapa arbusts i posteriorment arbres.

Finalment, **el primari –terciari-**, referit a l'agricultura pròpiament, encara mostra molta més varietat, ja que en funció de la seva naturalesa, sigui intensiva o extensiva, de secà o de regadiu, tindrà una expressió territorial ben diferent. Actualment, un agricultor competitiu dels secans segarrencs requereix una unitat superficial de producció mínima d'unes 50 ha. Mentre un hortolà del Maresme opera amb una superfície màxima d'unes 3 ha.

Aquest sector productiu ha tingut un paper clau paisatgísticament i culturalment, expressat amb el mas i la seva gent: constructors, modeladors i mantenidors de paisatges, convertint aquests, de feréstecs a amables, en forma de grans espais oberts o bé formes escalonades de feixes, suportades per parets seques a les quals se'ls reconeix el paper clau per al manteniment de la biodiversitat.

Una biodiversitat que s'ha d'entendre no com un món de curiositats biològiques, destinades al gaudi dels "aficionats" a la "natura", sinó com un indicador diàfan de qualitat ambiental o no, del territori i del país.

L'abandonament dels masos i dels conreus associats, així com el descens de les pastures expliquen que, a Catalunya, en uns cinquanta anys, s'ha passat de tenir una superfície forestal del 40% del territori els anys seixanta, a situar-se actualment al 70%, de superfície forestal.

Aquest increment de la massa forestal suposa la reducció de la diversitat paisatgística i de la biodiversitat, i és notori l'increment del risc d'incendi. Una altra derivada és el descens de la disponibilitat hídrica dels sistemes hidrològics.

En un estudi recentment realitzat al massís del Montseny, en una mostra de 40 masos, analitzant la realitat pagesa actual, s'ha pogut determinar una taxonomia actualitzada que dona 17 categories, un canvi substancial a la visió clàssica del sector.(fig.3)

#### • **Els reptes del sector primari en l'actualitat**

–El sector primari s'enfronta en l'actualitat a reptes de diferent índole en el context del Canvi Global: l'abandonament, la manca de relleu generacional, el

## Categorització taxonòmica dels masos segons els usos principals

17 categories  
40 masos del Montseny

Categoria taxonòmica	Masos
● Agricultura tradicional	Can Besa (parcialment) Cal Poll El Molar Can Parera Cal Sant
● Agricultura ecològica	Can Prat
● Artesanat	El Cortès El Clot de la Móra
● Artístic	Can Canal, Estudi Tàpies Can Collell Can Minuart
● Educació Ambiental i Formació	Can Lluís El Corral del Mataró
● Forestal	El Mataró de Cerdans
● Literari	Can Pitarra Rectoria de la Castanya
● Ramader (oví)	El Boscàs La Sala
● Ramader (boví)	Figarolas Casanova de Figarolas Santandreu de la Castanya

Categoria taxonòmica	Masos
● Recerca	El Vilar de la Castanya
● Residencial	El Vimeners
● Residencial amb masovers	El Pujol de Muntanya La Sala
● Restauració	Can Reverter
● Ruïnós o abandonat	El Cafè Vilargent Maçaners El Camps Cal Satanàs Santa Magdalena (masoveria) Perarnau Corrals de Perarnau
● Segona residència	Coloreda La Barraca Can Carreres La Figuera
● Turisme Rural	El Vilar d'Arbúcies
● Ús públic	Aiguafreda de Dalt

M. Boada & S. Sánchez

canvi climàtic, la viabilitat econòmica, els incendis, les plagues, la mobilitat, la recuperació del paisatge o la pèrdua de biodiversitat.

– L'abandonament del sector primari comporta una pèrdua de coneixements del sector, de patrimoni socioecològic i de biodiversitat.

– Canvi de paradigma del sector primari. A partir del treball actualitzat *Masos del Montseny* (Boada i Sánchez-Mateo, 2018) es deriven les següents conclusions:

◦ La composició actual dels habitants dels masos montsenyencs ha canviat en les últimes dècades: la reducció del sector primari ha donat pas a la diversificació dels usos i activitats, s'han identificat fins a 17 categories d'usos principals, obrint-se cap als sectors secundari i terciari, on destaquen especialment les dedicades al món artesà, als serveis i l'ús residencial. (fig.4)

◦ Pel que fa a la quantificació dels usos en l'actualitat (gràfica de l'esquerra), el 33% dels masos mostren una dedicació predominant al sector terciari, un 18%

al secundari i un 28% al primari. El 21% dels masos considerats a l'estudi es troben en un estat ruïnós o d'abandonament.

◦ En funció de les activitats i interessos dels seus estadants, el mas tendeix a l'especialització, decantant-se cap a una activitat molt determinada.

◦ En general, el sector primari tradicional mostra la problemàtica del relleu generacional, si bé, com a contrapunt, hi ha exemples d'activitats de caràcter competitiu i de producció amb valor afegit, considerant la importància dels nous fluxos d'estadants que impliquen renovació.

### • El sector primari i la conservació territorial

– El sector primari ha d'assegurar la conservació del territori en totes les seves expressions i pot donar resposta als nous reptes del segle XXI.

– Compatibilitzar els usos amb la conservació és determinant per donar resposta al model de territori i el model de societat sostenible que es vol construir.

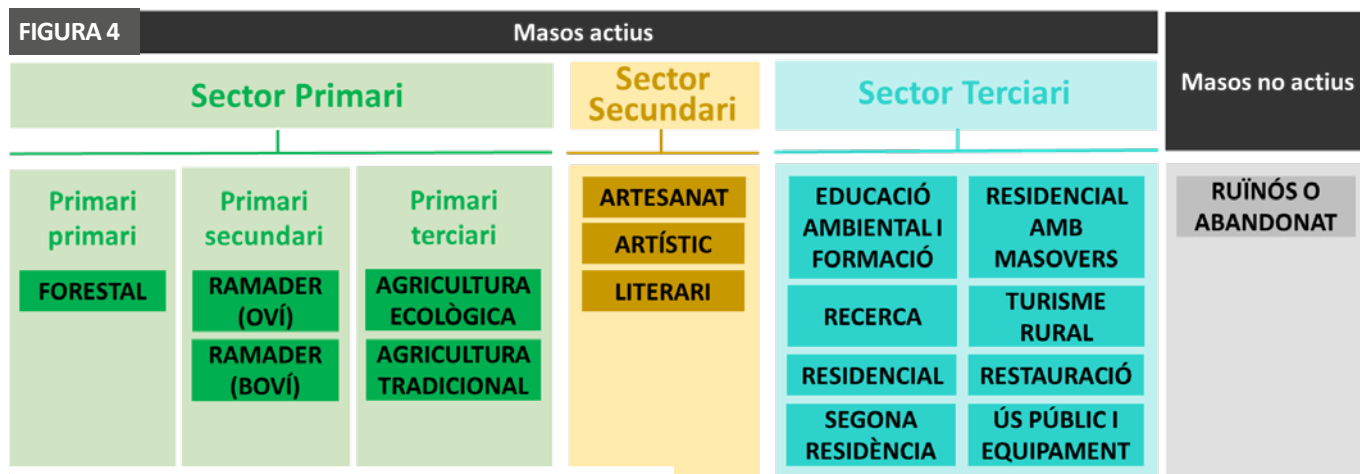


Figura 4. Taxonomia dels masos al Montseny en l'actualitat. Font: Boada i Sánchez-Mateo (2018)

## Bibliografia

- Ehrlich, R Paul (2019). Papers 2019. Stanford University.
- Gary Gardner, et alii, (2015). Can a City Be Sustainable. State of the world. World Watch Institute. Washington.
- Bellamy, David, 1992. Tomorrow's Earth. A Squeaky-Green Guide. Courage Books.
- Boada, M. (2021) Pagesia versus sostenibilitat. 51.127-141. Quaderns Agraris. . Institució Catalana d'Estudis Agraris. IEC.
- Boada, M.& Gómez FJ. (2012). Boscos de Catalunya. Ed. Lunwerg.
- Boada, M.& Sanchez Mateo, S. (2018). Masos del Montseny. Brau edicions
- Otero,&Boada, M. (2012). El patrimoni socioecològic de la Pagesia. Premi Valeri Serra I Boldú. Publicacions Abadia de Montserrat.
- Font J., Solà, M, (eds.)(2010). La vida a Pagés. L'estudi de la masia catalana. Ed. La Magrana.
- Turner MG (2005) Landscape ecology: what is the state of the science?. Annual Review of Ecology, and Sistematic. 36:319-344.B

# Entrevista a Josep Castanyer Alonso

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



## Dades personals:

- Nom: Josep Castanyer Alonso
- Edat: 26 anys
- Profesió: Violoncel·lista
- Lloc de naixement: Terrassa, Catalunya
- Actual lloc de residència: Estocolm, Suècia
- Estudis: Universitat de Música i Dansa de Colònia (Alemanya), especialització en violoncel amb Maria Kliegel, estudis a l'Escola Superior de Música Reina Sofia de Madrid amb Günter Pichler, primer violí del Quartet Alban Berg, estudis de direcció d'orquestra a la Reial Universitat de Música d'Estocolm



## Com és la teva relació amb la Cerdanya?

La meva relació amb la Cerdanya és profundament arrelada en la meva història personal. Tot i ser nascut a Terrassa, vaig viure molts anys de la meva infància a la Cerdanya, un lloc que considero part del meu desenvolupament, tant personal com professional, ja que és allà on vaig començar a fer música.

## Per què vas decidir estudiar música i on ho vas fer?

La meva decisió d'estudiar música va néixer d'una passió innata per la música clàssica en general i el violoncel en particular, un instrument que sempre m'ha fascinat. Vaig iniciar els meus estudis musicals superiors amb només 16 anys a Colònia, Alemanya, a la Universitat de Música i Dansa de Colònia, on em vaig especialitzar en violoncel sota la tutela de Maria Kliegel. Aquesta experiència va ser enriquidora i al mateix temps em va deparar certs desafiaments pel fet de ser tan jove i viure sol a un país estranger. Paral·lelament, vaig estudiar a l'Escola Superior de Música Reina Sofia de Madrid amb Günter Pichler, primer violí del Quartet Alban Berg, on vaig tenir l'oportunitat d'aprofundir en la música de cambra i el quartet de corda, que sempre m'han captivat. Aquests anys de formació van ser fonamentals en la meva carrera i em van proporcionar una base sòlida en la meva disciplina i una visió àmplia de les diverses tradicions musicals.

## Com vas acabar traslladant-te a Suècia?

El meu camí cap a Suècia va començar tan bon punt completar els meus estudis. Amb 21 anys, vaig aconseguir una plaça permanent a la Reial Orquestra Filharmònica d'Estocolm. Prèviament, el 2018, havia estat acceptat en un programa de perfeccionament musical a l'auditori d'Estocolm, el Konserthuset, en col·laboració amb la Filharmònica d'Estocolm. Aquesta experiència va ser decisiva en la meva carrera, donant-me l'oportunitat de treballar en una de les orquestres més respectades i reconegudes en

l'àmbit mundial. Mentre durava el meu programa de perfeccionament, es va convocar una prova per una plaça de violoncel. Vaig decidir presentar-m'hi i després de superar dos dies de proves extremament competitives, on em vaig disputar la plaça amb 97 candidats, vaig ser escollit per ocupar una posició permanent a l'orquestra.

### **Què fas a Estocolm?**

A Estocolm, ocupo una posició permanent com a membre de la Reial Orquestra Filharmònica d'Estocolm, on treballo des del 2019. La meva tasca principal és interpretar una àmplia gamma de repertori com a violoncel·lista, des d'obres clàssiques fins a contemporànies del repertori simfònic així com música de cambra. Aquesta experiència m'ha permès col·laborar amb alguns dels músics i directors més prestigiosos de l'escena de la música clàssica. A més, Estocolm m'ha ofert una plataforma per a la meua creativitat, permetent-me explorar noves formes d'expressió musical, com ara la creació de material audiovisual divulgatiu sobre la música clàssica que ha arribat a ser viral.

### **Quin és el teu període musical favorit i el teu compositor preferit?**

Encara que no puc assenyalar un únic període musical o compositor com el meu favorit, vull fer menció especial de la música nòrdica, especialment vivint a Suècia. Compositors com Sibelius i Nielsen han captivat la meua atenció moltes vegades, així com figures menys conegudes fora del Nord, com la música del compositor suec Wilhelm Stenhammar. La música d'Stenhammar, amb les seves tendències postromàntiques i elements moderns, és profundament infravalorada en l'escena clàssica (extremament germanocèntrica), especialment obres com la seva "Serenata".

### **Com vas arribar a ser famós a les xarxes socials?**

La meua fama a les xarxes socials va sorgir de manera inesperada. Tot va començar quan vaig decidir compartir la meua fascinació per la música clàssica amb un públic més ampli a través de YouTube. Un dels meus primers èxits va ser una fuga a tres veus basada en la melodia del camió dels gelats, una peça molt coneguda a Suècia, que paradoxalment té un dels

índexs de consumpció per càpita de gelat més alts del món. Aquest vídeo va captar l'atenció de milers de persones i va ser fins i tot interpretada per la meua orquestra en un concert infantil en un arranjament meu. La popularitat va arribar a tal punt que la ràdio sueca i l'agència nacional de notícies sueca em van entrevistar l'endemà d'haver publicat el videoclip. Aquesta experiència va ser un punt d'inflexió en la meua forma de veure les xarxes socials, demostrant el seu poder per connectar la música clàssica amb audiències més àmplies i diverses, sempre que es faci amb qualitat i honestedat.

### **Com se't va acudir fer versions de cançons populars com 'Barbie Girl'?**

La meua idea de fer versions de cançons populars com "Barbie Girl", adaptades a l'estil de diferents compositors, va sorgir de la meua passió per explorar la intersecció entre la música clàssica i la cultura popular. És una forma de desafiar les convencions de forma amena i mostrar que la música clàssica pot ser divertida, accessible i rellevant. La música clàssica no està restringida a les sales de concerts i pot trobar un lloc en el món contemporani de les xarxes socials.

### **Es pot viure de la música a Espanya? Sembla que a Suècia sí.**

La meua experiència personal m'ha demostrat que viure de la música és definitivament possible, especialment en el context de Suècia i del nord i centre d'Europa. La meua carrera a la Reial Orquestra Filharmònica d'Estocolm és un testimoni de les oportunitats que existeixen per als músics aquí. Així i tot, no puc parlar amb la mateixa autoritat sobre la situació a Espanya, ja que la meua carrera professional s'ha desenvolupat majoritàriament a l'estranger. No obstant això, crec fermament que amb talent, dedicació i una mica de sort, la música pot ser una carrera viable en qualsevol lloc, incloent-hi Espanya, tot i que en termes de condicions laborals pels músics sembla que encara té recorregut a fer.

### **Quines diferències culturals trobes significatives entre la vida a Suècia i la vida a Catalunya?**

Des de la meua experiència personal, viure a Suècia ha estat una immersió en una cultura distintament diferent de la catalana. Per exemple, hi ha una

insistència omnipresent en la sostenibilitat. És un país fortament digitalitzat, fet que té avantatges i inconvenients, i en què la transparència, benvinguda en la majoria dels casos quan es tracta d'òrgans públics, arriba a punts qüestionables en el cas de la vida personal dels ciutadans. Per exemple, gairebé tota la informació personal és pública i es pot trobar a Internet. De forma irònica, i certament una mica hipòcrita, hi ha empreses privades a les quals per un mòdic preu els pots comprar la informació que no es troba a Google, per exemple quants diners guanyen els teus veïns.

Per altra banda, Suècia és un país amb polítiques que fan èmfasi especial en la qualitat de vida a les criatures, fet molt positiu, i la majoria d'infants tenen una bona atenció a les seves necessitats.

En l'àmbit social, els suecs tendeixen a ser més reservats. Aquesta tendència a la prudència en les relacions socials contrasta amb la naturalesa més oberta i efusiva de la cultura catalana i del sud d'Europa en general.

### **Trobes a faltar Catalunya?**

Certament. Els records de la meua infància a Terrassa, els anys viscuts a la Cerdanya, i el temps a Barcelona, són tots molt propers al meu cor. Em fa especial il·lusió la idea de poder actuar davant del públic català, ja que paradoxalment, malgrat haver tingut l'honor de tocar en reconeguts auditoris europeus, encara no he tingut l'oportunitat de realitzar cap concert a Catalunya. Si bé m'he adaptat bé a la vida a Suècia i valoro les experiències que he tingut aquí, una part de mi sempre anhela la calor, la cultura i la familiaritat de Catalunya. Espero amb entusiasme la possibilitat de portar la meua música a casa, i seria un autèntic honor poder actuar a Catalunya en el futur.

### **Com t'has adaptat a l'idioma suec? A l'orquestra, parleu en suec o en anglès?**

Adaptar-me a l'idioma suec ha estat una experiència divertida i enriquidora. Donada la meua passió pels idiomes, des de la meua arribada a Suècia vaig intentar submergir-me en la cultura local, incloent-hi l'aprenentatge de l'idioma. Vaig començar llegint literatura en suec, començant amb obres lleugeres i progressant cap a clàssics suecs. Aquesta immersió m'ha ajudat a comprendre millor la cultura i la gent

d'aquí. A l'orquestra, la comunicació sovint es realitza en suec per temes administratius, però utilitzem l'anglès en molts assajos i en contextos internacionals quan col·laborem amb músics d'altres països, especialment directors i directores d'orquestrs estrangers. El meu compromís amb l'aprenentatge de l'idioma suec ha estat una part fonamental de la meua integració a la vida a Suècia.



### **Quina és la teua rutina de treball a l'orquestra?**

La meua rutina de treball a l'orquestra és força estructurada i exigeix una gran disciplina i dedicació. Els dies comencen amb els assajos d'orquestra, que he preparat amb una o dues setmanes d'antel·lació. Quan acabem els assajos em dedico al meu estudi individual,



que dedico a preparar les obres que interpretarem les pròximes setmanes, així com a mantenir-me en forma tècnicament. Aquestes hores diàries d'estudi personal són clau per mantenir un alt nivell de competència amb el violoncel.

A més dels assajos, hi ha les actuacions regulars, sigui en l'auditori d'Estocolm o en altres escenaris a Europa, quan anem de gira.

Entre assajos i actuacions, també dedico temps als meus estudis de direcció d'orquestra i a altres projectes creatius, com les meves creacions audiovisuals divulgatives sobre la música clàssica.

### **Quins són els teus projectes de futur?**

Quant als meus projectes de futur, estic molt entusiasmat amb les possibilitats que s'obren davant meu. Un dels meus objectius principals és seguir desenvolupant la meua carrera a la Reial Orquestra Filharmònica d'Estocolm. També tinc curiositat per veure fins on em porten els meus estudis de direcció d'orquestra, encara que ara per ara me'ls prenc com una forma d'expandir el meu horitzó musical, sense imperatiu en termes professionals, almenys en un primer moment.

Vull continuar desenvolupament les meves qualitats pel que fa a la composició musical, sobretot pel que fa a arranjaments i qui sap si fins i tot composicions pròpies. A més, em motiva la idea de continuar creant material audiovisual que apropi la

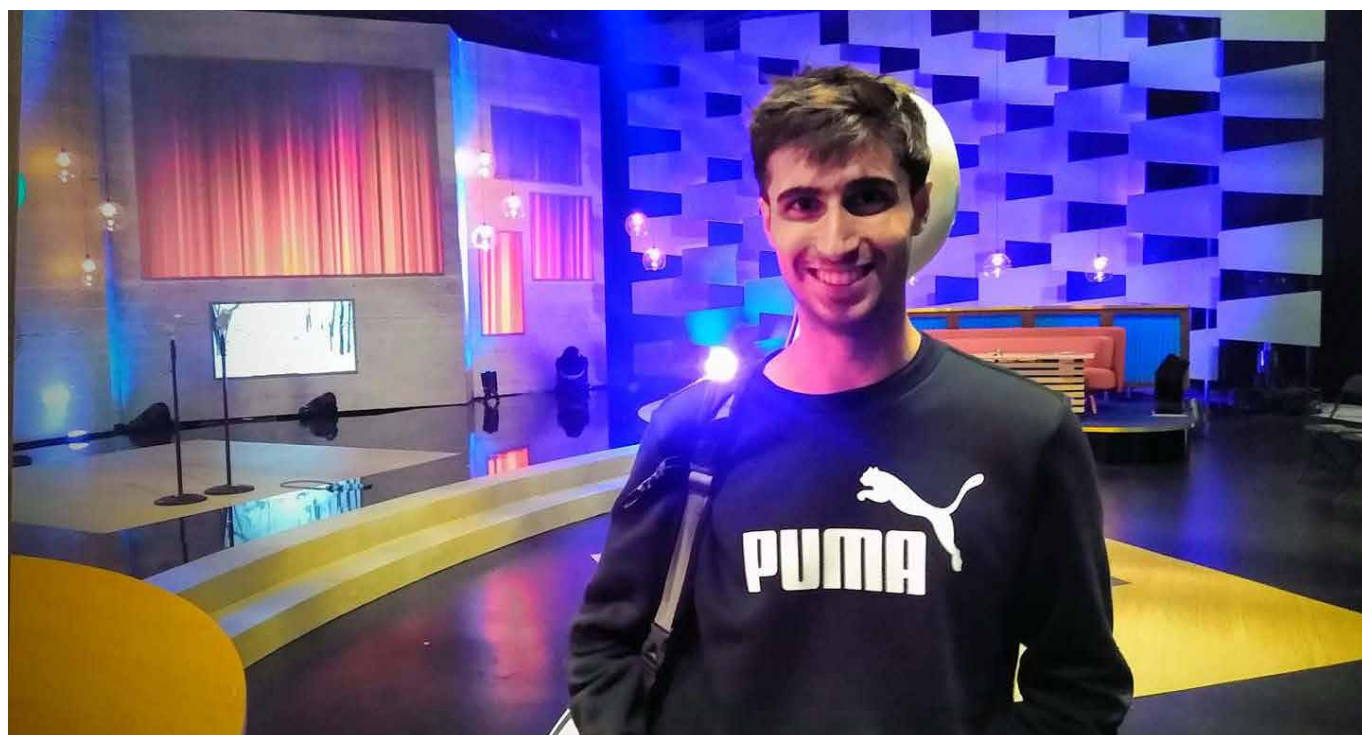
música clàssica a un públic més ampli i divers.

### **Recomanaries a un jove català estudiar música professionalment si li agrada?**

Sí, definitivament recomanaria a qualsevol jove català amb passió per la música que persegueixi una carrera professional en aquest camp. La meua pròpia trajectòria, i ho dic amb la humilitat d'haver-me trobat amb grans obstacles que he hagut de saber salvar com millor he pogut, és un testimoni de com el treball dur i la dedicació poden conduir a oportunitats en les quals ni tu mateix haguessis cregut.

### **Coses a afegir?**

La meua experiència com a violoncel·lista a la Reial Orquestra Filharmònica d'Estocolm m'ha ensenyat que, tot i la importància del respecte per les tradicions i tècniques clàssiques, també és crucial estar obert a noves idees i formes d'expressió musical. La deferència per les tradicions de la música clàssica occidental i el seu estudi són bàsics per la nostra integritat com a músics, però al mateix temps és important no prendre's a un mateix massa seriosament. Com una companya de feina em diu constantment: "Sí Josep, tot això que em dius és veritat. Però és només música, no t'hi amoïnis".



# Entrevista a Miquel Travé, piragüista

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



**Nom complet:** Miquel Travé Pujal

**Data de naixement:** 06-01-2000

**Lloc de naixement:** La Seu d'Urgell

**Lloc de residència habitual:** La Seu d'Urgell



Foto: Kim Jones

**Ets de la Seu i del Pirineu. Com ha influït això en la teva condició de piragüista?**

Doncs ha sigut la raó principal que hagi acabat al piragüisme. A Espanya només hi ha una instal·lació important en funcionament, i és el canal artificial d'aigües braves del Parc Olímpic del Segre, de la Seu d'Urgell. Si no hagués nascut aquí, no crec que hauria començat amb aquest esport.

**Tinc entès que això del piragüisme et ve de família? Com ha influït la teva família en la teva afició pel piragüisme?**

El meu pare va ser entrenador de l'equip olímpic espanyol als Jocs d'Atlanta del 1996. Ell també remava des de ben jove i va ser entrenador de més gran. Ell em va introduir a l'esport i em va implantar uns valors molt bons i sans.

**Quan vas començar en el món del piragüisme? Et vas adonar de seguida que això estava fet per a tu?**

Vaig començar amb 8 anys amb el meu pare i amb 9 amb el Club Cadí Canoe Kayak, de la Seu. Jo no pensava a competir, tot i que soc bastant competitiu. Jo remava i remo perquè ho disfruto moltíssim.

**Quins són els teus referents personals dins del món de l'esport i del piragüisme?**

Referents en l'esport n'hi ha molts, i cada un m'aporta les seves coses, però un referent que vaig tenir des que era un nen, era Tony Estanguet, el triple or olímpic en Canoa.

**És un món eminentment competitiu o també hi ha lloc per la companyonia?**

Hi ha lloc per tot. No és necessàriament elitista. Molta gent remava i continua remant per disfrutar a l'aigua i amb els amics o companys. No és senzill, però aprendre'n també pot ser un repte personal, i entretingut.



Foto: Romain Perichot

### **Quina és la teva relació amb el territori i amb el món natural que t'envolta?**

Al final tot el que ens envolta afecta, però nosaltres acostumem a competir en canals artificials, així que l'entorn no canvia tant com si competíssim en rius. Això sí, sí que fem descensos i entrenaments en rius per viure més l'experiència natural.

### **Viatges molt? Com t'afecta això?**

La veritat és que sí. Durant pràcticament tot l'any. Podria dir que estic al cap de l'any un 60% a casa i un 40% viatjant. Pot sonar bé i la veritat és que no em queixo, però hi ha certs períodes que hi ha molta densitat de viatges i això no ajuda a descansar ni el cos ni sobretot la ment. Però ja estem preparats per afrontar-ho.

### **Quina formació acadèmica o professional tens?**

Doncs el 2019 vaig acabar Batxillerat i la Selectivitat, i ara estic cursant un grau universitari online a la UOC, ja que em facilita molt tots els desplaçaments.

### **Quines modalitats de piragüisme practiques i en quina et sents més còmode?**

Dins de l'eslalom, que és l'especialitat, practico totes les modalitats (i no hi ha gaire gent que ho faci), kayak (K1), canoa (C1) i kayak cross (KX). La meva preferida sempre ha sigut canoa, la trobo més elegant i fluida, però m'agraden totes.

### **Quin és el teu màxim palmarès fins al moment?**

Ara mateix ja començo a acumular bastants medalles internacionals, tant de júnior, sub23 i sènior. Ara mateix, 21 medalles entre Europeus, Mundials i Copes del Món, entre Júnior, sub23 i Sènior. Les dues més destacades són la plata dels Jocs Europeus de Cracòvia del 2023, i l'or de la Copa del Món de la Seu d'Urgell del 2021.

### **A on vols arribar en aquest món? Com et veus en el futur?**

L'objectiu clar són els Jocs Olímpics, com qualsevol altre esportista, i evidentment guanyar-los, però això ja són paraules majors. Així i tot, sempre que ho pugui seguir disfrutant, competir m'agrada, així que crec que en tinc per dies, encara.

### **Quines aficions, fora de l'esport, tens?**

Doncs el futbol és un hobby que sempre m'ha agradat molt, els videojocs, també, tot i que no tinc massa temps per dedicar-hi, perquè la carrera no es treu sola!

### **Recomanaries aquest esport als joves, en general? És molt exigent quant a entrenaments o alimentació?**

Jo recomanaria aquest esport a tothom: grans, petits, joves i tothom. L'alt rendiment és molt exigent per a tothom quant a alimentació, entrenaments i dedicació, però com deia abans, el recomanaria perquè no necessàriament ha de ser d'elit, pot ser per disfrutar-lo sense objectius competitius.

### **Finalment, alguna anècdota curiosa o divertida que t'hagi passat durant les competicions?**

La veritat és que no en tinc cap de curiosa que recordi, això sí, puc assegurar que tots els piragüistes que tenim alguna competició important a la vista hem somiat que ens perdiem la sortida de la competició! Quin estrès!

Foto: Philipp Reichenbach



# Entrevista a l'Èric Alís Bosquet

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



## Dades Personals

Nom: Èric Alís Bosquet

Lloc de naixement: Puigcerdà

Data de naixement: 12 desembre 2002

Actual lloc de residència: Londres, Ontàrio, Canadà

Estudis/professió: cursant universitat per Administració d'Empresa Internacional.



## Quina és la teva relació amb la Cerdanya?

Vaig néixer a la Cerdanya i hi he crescut fins als 16 anys. Allà és on he cursat pràcticament tota la meva educació i on vaig començar a desenvolupar-me com a patinador, principalment, sota l'ala d'en Vahe Ghazarian.

## Quan et vas introduir al món del patinatge i que et va conduir a fer-ho?

Vaig començar a patinar amb 7 anys, juntament amb la meva petita colla d'amics. I tot va començar com a un típic extraescolar que fas amb companys per a divertir-te. Al cap de pocs mesos em van demanar si volia entrar a la secció del club com a patinador i amb la possibilitat de competir. Va ser una de les meves decisions més importants, ja que em va embarcar en una aventura que avui en dia continua endavant.

## Per què vas marxar al Canadà? Et va costar adaptar-t'hi?

Vaig marxar al Canadà principalment pels estudis. Mentre cursava el primer de Batxillerat, vaig començar a tenir diverses dificultats amb professors que no donaven cap mena de suport per a ajudar en l'àmbit esportiu ni acadèmic. Va sortir l'oportunitat de fer un any escolar a Vancouver i la vàrem agafar.

Adaptar-m'hi va ser una mica dur, però fàcil a la vegada. Des que jo era ben jovenet sempre havia volgut anar al Canadà, ja que en temes esportius era un lloc excel·lent. Des de llavors, he tingut el privilegi de conèixer gent fantàstica, embarcar-me en aventures a la natura, a una nova vida en una ciutat aprenent una llengua, la qual, malauradament, trobo que no s'ensenya prou en el nostre país i poder introduir-me en un nou tipus de patinatge: la dansa sobre gel.

## Tinc entès que has estudiat allà. Què has fet?

Quan vaig arribar, em vaig dedicar a acabar el Batxillerat, fins que la Covid-19 va arribar. Això va provocar que tot fos molt més dur, més enyorança de la família, dels amics, dels nous companys que vaig conèixer... un cop es va relaxar, vaig poder entrar a la

Universitat a Vancouver per a estudiar Administració d'Empresa Internacional.

### **Quins són els teus referents en el món del patinatge?**

En el món del patinatge hi tinc bastants referents, però el que més m'ha marcat seria l'Adrià Diaz, un patinador de Barcelona, que tot i tenint dificultats, m'ha demostrat que, si treballes fort, amb constància i passió, tot s'aconsegueix, a sobre de ser una bellíssima persona.

### **Suposo que mantens una relació molt especial amb la teva companya de patinatge?**

Des que vaig conèixer la meva parella de patinatge sempre dic que hem tingut molta sort mútuament. Ens entenem molt bé i riem molt junts. No hi ha dia que no ens ho passem bé i, a sobre, els dos tenim els mateixos objectius i passió per aquest esport. Trobo que hem desenvolupat una relació de quasi com germans.

### **És un món molt competitiu, suposo. Hi ha lloc per la companyonia?**

Sincerament, aquest esport és molt competitiu amb

tots els aspectes. Però a la modalitat de dansa sobre gel, m'he adonat que la gent sap separar el que és l'esport i la companyonia. Internacionalment, tothom anima tothom, tot i que sigui un adversari directe. Un cop a fora del gel, com si fóssim amics de tota la vida, fent que les competicions siguin molt divertides de participar.

### **Viatges molt?**

Actualment, estem relativament en el principi de la nostra carrera esportiva, i es podria dir que sí, s'ha de viatjar molt. En ser un esport minoritari, és molt limitat els llocs on es poden disputar competicions. Per exemple, aquesta última temporada hem hagut de viatjar quatre cops cap a Europa i un al Canadà.

### **Quin és el teu palmarès actual?**

Actualment, som subcampions d'Espanya 2023, ja que malauradament vàrem tenir un parell de caigudes les quals no vàrem poder remuntar fins al primer lloc. Però la temporada passada vàrem posicionar-nos campions d'Espanya 2022. Això ens va donar la possibilitat de participar en els mundials júnior després d'haver estat patinant junts només set mesos.



### **Quins són els teus somnis en el món del patinatge?**

En el món del patinatge vull poder arribar al més lluny possible. Això vol dir que el meu somni és poder participar i llistar entre els 5 primers i posant-ho en altres perspectives, arribar al pòdium, igual que poder participar en els Jocs Olímpics.

### **Es pot viure d'aquest esport o només és una etapa?**

Ambdues coses. Aquest esport té data de caducitat com a competidor, com tots els altres esports. Però sempre t'hi pots mantenir en aquest món com a entrenador, o fent exhibicions.

### **Tens intenció de tornar algun dia a la Cerdanya?**

A la Cerdanya li tinc molt de carinyo, ja que allà és on he crescut i és a on tinc tota la meva família i els meus amics més propers. No dic pas que no hi vulgui tornar, però malauradament hi falten recursos per a poder realitzar els meus somnis.

### **Quines aficions tens, fora de l'esport?**

Fora del patinatge, m'agrada molt fer altres activitats amb amics, les quals no puc fer normalment, sigui anar a fer escalada, com anar amb canoa, anar a caminar per la muntanya, etc.

### **Recomanaries aquest esport als joves? És molt exigent quant a entrenaments o alimentacions?**

Aquest esport és molt bonic de veure i fer, però també pot ser molt dur, mentalment i físicament, sempre que li posis ganes, continues tirant endavant. El recomano molt sobretot per a passar-ho bé amb companys d'entrenament i amb altra gent que vas coneixent durant el camí. A sobre, tens l'avantatge de poder lluir elements que no tothom pot fer! Tant sigui sobre rodes com sobre gel.

Quant a l'alimentació, és molt relatiu. Òbviament, no pots agafar i començar a menjar hamburgueses, patates i refrescos cada dia. Però trobo que amb la mateixa alimentació sana que faries al dia a dia es viu prou bé dins d'aquest esport.

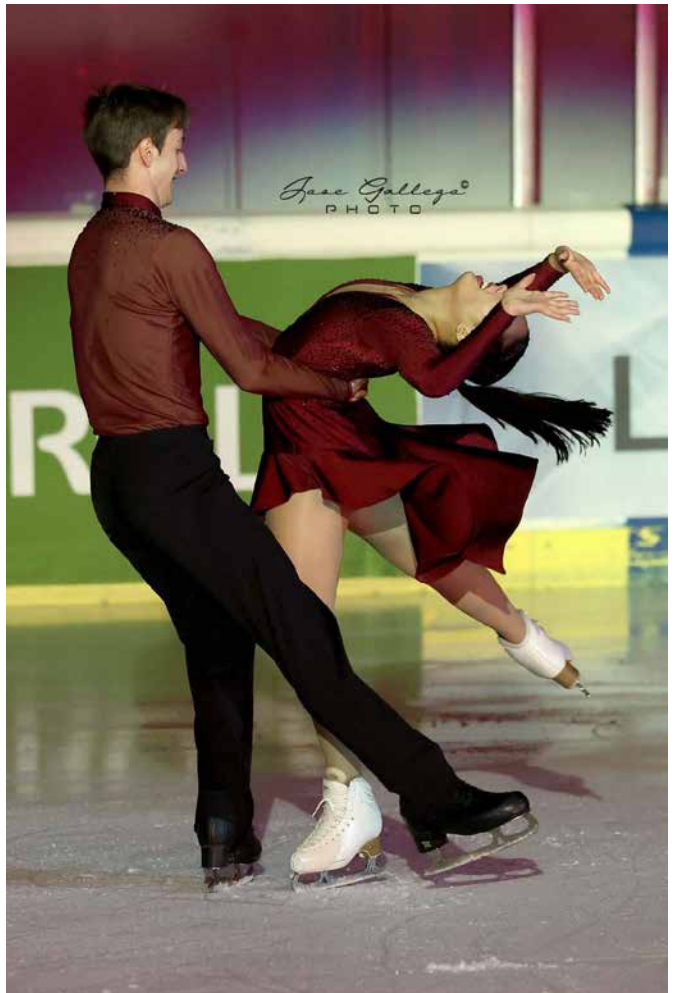
Personalment, els entrenaments poden ser durs, sobretot quan saltes, ja que en aquest esport caus molt. Però si pots aconseguir tenir la mentalitat que una caiguda no té per què frenar-te en els teus objectius, pots arribar molt lluny.

### **Finalment, alguna anècdota curiosa o divertida que t'hagi passat durant les competicions?**

Una cosa que ha passat recentment i trobo que és molt graciosa és que m'he retrobat amb un noi de la Gran Bretanya amb el qual vaig competir fa més de 7 anys a París. Ell em va reconèixer, se'm va apropar i em va recordar qui era. Avui en dia, mantenim el contacte, ja que ens ho vàrem passar molt bé durant l'última competició on ens vàrem trobar.

Una altra cosa que ens va passar és que anant cap a una competició a Alemanya, ens vàrem perdre amb els trens! No tot Europa funciona com a casa. Així que vàrem començar a preguntar a gent sobre com arribar al poble de la competició i la gent pot realment ser encantadora i ens vàrem fer amics i tot. Mai tinguis por de preguntar o xerrar amb gent que no coneixes! Tinguis límits o no amb l'idioma, tothom s'acaba entenent.

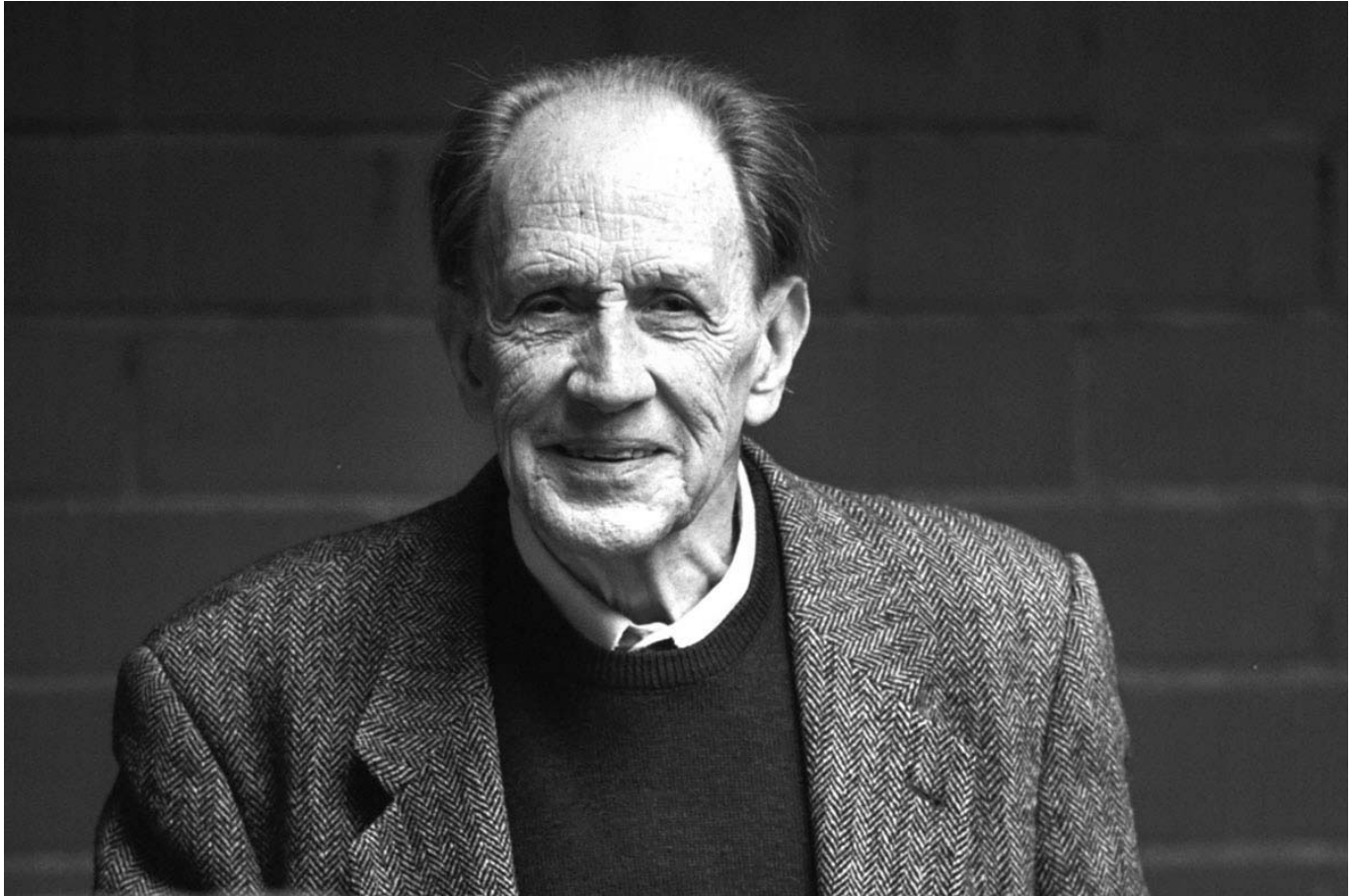






# Homenatge al Dr. Ramon Margalef i López

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



Ramon Margalef i López (Barcelona, 16 de maig de 1919 - 23 de maig de 2004) fou un biòleg català, que va destacar pel seu treball en els camps de la limnologia (estudi de les aigües continentals, com els estanys), l'oceanografia i l'ecologia. És considerat un dels científics més importants de Catalunya i Espanya i un dels pilars de l'ecologia del segle XX en l'àmbit mundial.

Des de petit, mostrà un viu interès per les plantes i els animals del seu entorn. A casa seva, a Barcelona, hi havia un petit estanc al pati de casa de seva, al barri de la Ribera, a Ciutat Vella, on va aprofundir en l'estudi de les petites criatures.

Val a dir que tenia uns dots excepcionals com a dibuixant naturalista i va omplir nombrosos quaderns de camp, que es conserven i que són tota una meravella de contemplar.

El 1935 començà els estudis de comerç a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils, però ell ja havia descobert

els plaers de la investigació de criatures aquàtiques, no només a la bassa de casa seva, sinó també a llocs com el Prat de Llobregat, lloc pel qual sentia una especial estima.

La Guerra Civil Espanyola va interrompre els seus estudis i va ser cridat a files l'any 1938 per l'exèrcit de la República i va ser enviat al front de l'Ebre. El 1939, va haver de realitzar el servei militar a Segòvia, període que s'allargà fins al 1943.

Després de fer el servei militar, experiència que li resultà força traumàtica, va iniciar la carrera de Ciències Naturals el 1945 a la Universitat de Barcelona, on es llicencià l'any 1949. Es doctorà el 1951, a Madrid, com era preceptiu llavors.

Va rebre l'ajut del mecenes Carl Faust, fundador del jardí botànic Marimurtra de Blanes, de Pius Font i Quer, primer director de l'Institut Botànic de Barcelona i d'altres notables personalitats del món científic.

A finals del 1944, obtingué una beca del CSIC que li va permetre abandonar la seva feina a la Mutua de Seguros. Fins al 1951, va ser becari del CSIC i va obtenir una plaça d'investigador a l'Institut de Investigaciones Pesqueres, on va treballar fins al 1975, sovint en feines burocràtiques que no eren del seu interès.

Aconseguí la primera càtedra d'ecologia a l'Estat espanyol a la Universitat de Barcelona (1967), on va constituir el Departament d'Ecologia i va ser membre de nombroses societats científiques, autor de publicacions de renom.

S'interessà per aspectes de la successió i producció dels ecosistemes i el paper dels humans en la biosfera, sempre a la recerca de principis unificadors en ecologia.

Una de les seves contribucions més notables va ser l'aplicació de la teoria de la informació de Claude Shannon a l'Ecologia i va ser un científic multidisciplinari, que va relacionar l'Ecologia no només amb les Ciències Biològiques, sinó amb la Física, les Matemàtiques o la Química.

També va dissenyar i construir multitud d'aparells

científics i va projectar sistemes complexos per l'aprofitament de les algues, per exemple, amb finalitats industrials i pràctiques.

Va publicar més de quatre-cents articles en revistes científiques nacionals i internacionals sobre biologia marina, limnologia i ecologia general. Són nombrosíssims els articles de divulgació en les revistes més diverses, i és autor també d'un bon nombre de llibres divulgatius de diversos temes de biologia i ecologia, incloent-hi un text per a l'ensenyament secundari. Però on excel·leix com a autor és en el llibre de text "Ecologia" (1974, 951 pàg.) i "Limnologia" (1983, 1010 pàg.), que han sigut un referent nacional i internacional de les universitats de parla hispana i un clàssic per als estudiants d'aquestes matèries.

Va estar lligat des de molt aviat amb Puigcerdà i la Cerdanya, tant ell com la seva família i se li han retut diversos homenatges. El darrer, a càrrec del GRC, va tenir lloc a la Sala Pilar Prim de la Biblioteca de Puigcerdà, el 16 de desembre del 2023, amb la presència del seu fill, Ramon Margalef Mir i d'una de les seves deixebles més reconegudes, la Dra. Marta Estrada.



Ramon Margalef Mir.

# DOSSIER: LA GENTRIFICACIÓ A LA CERDANYA

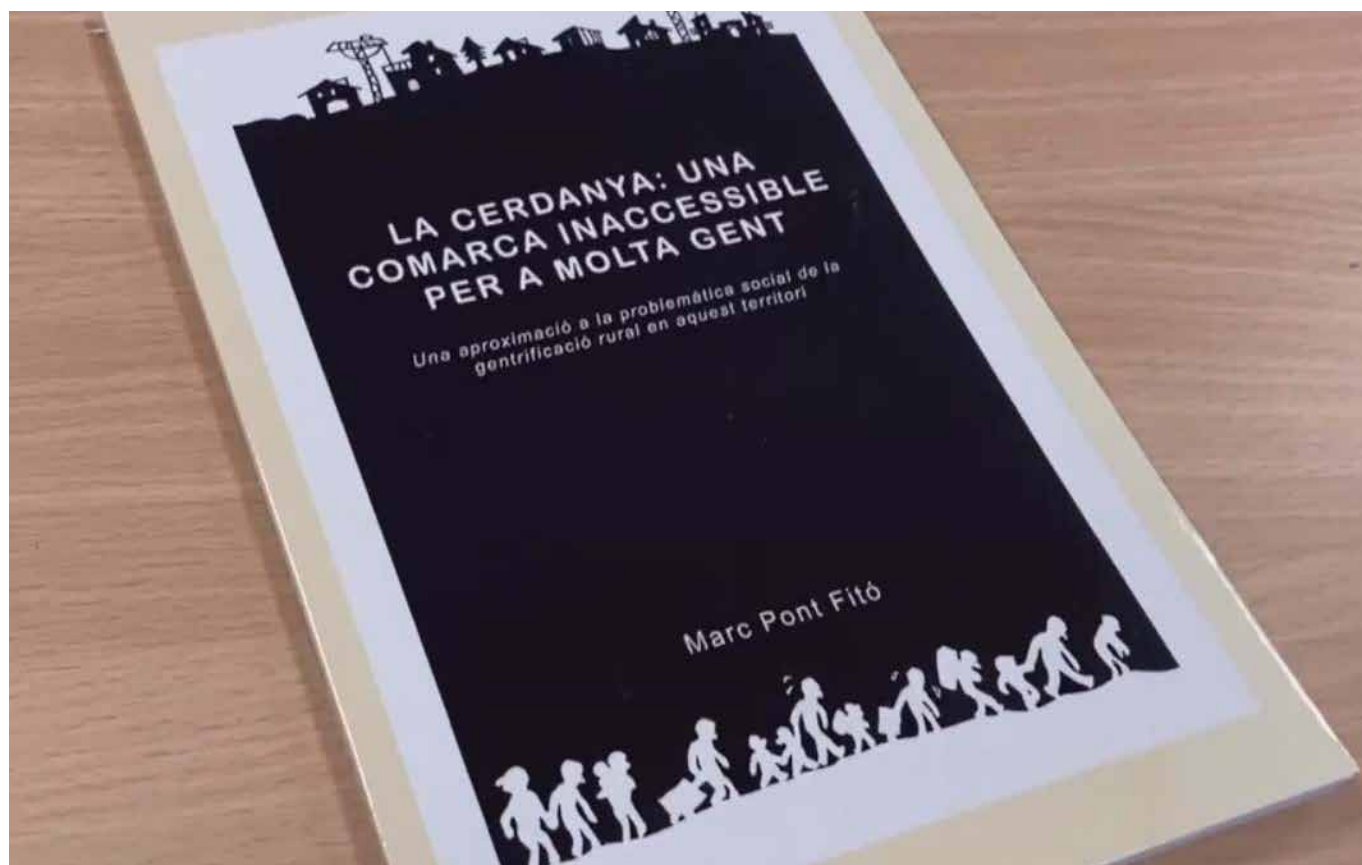
COORDINADOR ENRIC QUÍLEZ



# La Cerdanya: una comarca inaccessible per a molta gent

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

## Una aproximació a la problemàtica social de la gentrificació rural en aquest territori



L'Institut d'Estudis Ceretans (IEC), de la mà del seu president, el Josep Maria Prat, està duent a terme una tasca molt interessant amb els recents estudis sobre gentrificació de la comarca de la Cerdanya. Aquests estudis, per desgràcia, no abunden fora de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, però realment, afecten tot el país (i m'atreveria a dir que tot Occident).

La gentrificació és un procés pel qual la població autòctona d'una determinada zona es veu desplaçada a causa de l'aparició d'una població forana, generalment, de poder adquisitiu més gran, que ocupa la regió i l'acaba transformant en quelcom diferent.

El Marc Pont i Fitó és un jove bellverenc compromès socialment, lligat a moviments de reforma i de lleure del territori, com el grup de Teatre Jove Bellver,

que ha acabat recentment els seus estudis del grau de Ciències Socials i que com a Treball de Fi de Grau, ha presentat un estudi, que resultà premiat, i que ara el IEC ha convertit en llibre.

El llibre és, bàsicament, això: el Treball de Fi de Grau, més un seguit d'enquestes personals que posen de manifest el greu problema de gentrificació que pateix la Cerdanya des de fa molts anys.

Trobo que el títol és molt encertat: "una comarca inaccessible per a molta gent", perquè no només afecta aquest fenomen la gent jove, sinó també la gent gran i, gosaria dir, que tothom que no tingui un poder adquisitiu molt elevat. Com sempre, això darrer no abunda, ja que només un petit percentatge d'una societat és ric.

Ara bé, si aquest percentatge ric provinent d'una

zona més poblada, com l'àrea de Barcelona, arriba en massa a una comarca petita, la població local es veu atrapada i no pot competir.

Els preus dels lloguers i de compra d'habitatge es disparen. Apareixen fenòmens massificats, com AirBnB i altres formes de pisos turístics (no tots legals ni oficials). Els tipus de lloguer també es transformen: es passa del lloguer clàssic per un o diversos anys, a lloguers de temporada, molt més sucosos econòmicament per als propietaris, però que agreugen la recerca d'un habitatge digne per la major part de la població.

I tot això, naturalment, té repercussions en tots els camps: el comercial (moltes botigues només obren els caps de setmana i festius, quan la població flotant apareix); de lleure (el mateix, però amb bars i altres ofertes de lleure, de tipus esportiu o cultural); laborals (les ofertes de feina no manquen -val a dir que la taxa d'atur cerdana ronda el 4,6%, gairebé atur estructural- però són totes relacionades amb l'hostaleria i el comerç, cosa que sol implicar jornades laborals complicades i sous no gaire atractius) o professionals (molts professionals del món educatiu, de la seguretat, del funcionariat o del món sanitari, troben moltes dificultats per establir-s'hi, amb els problemes de manca de cobertura de places que d'aquí se'n deriven).

Tot això i més ho trobem en aquest llibre del Marc Pont i Fitó, documentat profusament amb dades i es-

tadístiques, però complementat, també, amb algunes entrevistes, que confirmen el que tots ja sabem, però de manera fefaent i científica.

El llibre es troba disponible gratuïtament a internet: [https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/203637/1/TFG\\_SOC-Pont\\_Marc\\_feb2023.pdf](https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/203637/1/TFG_SOC-Pont_Marc_feb2023.pdf)

Val la pena donar-li un bon cop d'ull a allò que diu el Marc, perquè aquesta problemàtica, que no és exclusiva de Cerdanya, cada cop ens afectarà més.

Tinc un amic al qual uns amics seus, de Barcelona i d'alt poder adquisitiu, li van dir, sense embuts: "Us fotrem fora de la vostra comarca i ens la quedarem nosaltres". Tenint amics així, qui vol enemics?



# La gentrificació comercial de la Cerdanya

JOSEP M<sup>a</sup> PRAT FORGA\*

## Introducció i conceptes generals

La gentrificació, com a concepte, és d'origen anglosaxó i fa referència a una forma de transformació urbanística que ha guanyat rellevància en els darrers anys a conseqüència del desenvolupament de dinàmiques i polítiques als territoris d'inversió per acumular capital (Di Masso et al., 2022; Vivas et al., 2023). La primera autora a parlar de gentrificació va ser Ruth Glass, quan l'any 1964 definí aquest concepte per explicar les transformacions del paisatge urbà i el desplaçament de les classes populars dels barris on vivien en pro de l'arribada de classes socials més ben posicionades socioeconòmicament. No obstant això, la gentrificació no apareix de cop en un lloc o espai determinat, sinó que és un procés dinàmic que va lligat a la història socioeconòmica del territori i que acaba esdevenint de forma gradual (Vivas et al., 2022).

Així doncs, tal com explicaren Di Masso et al. (2022), la gentrificació pot definir-se com a "*un procés de transformació d'un espai urbà mitjançant intervencions de rehabilitació i construcció de nous edificis, que afecta, en gran manera, els barris populars d'antiga formació, generalment al centre de la ciutat, i que suposa un desplaçament de la població original de classe treballadora per població de major estatus socioeconòmic*"; encara que el concepte de gentrificació ha anat variant i s'ha diversificat en aquestes últimes dècades.

Per clarificar una mica el debat i la variabilitat en la forma d'entendre la gentrificació podem considerar el resum que fa Jorge Sequera (2013), el qual indica que la gentrificació inclou, d'una forma o altra, els següents factors: 1) reinversió de capital; 2) entrada de grups socials amb més capital econòmic o cultural, amb preferències de consum i estils de vida socialment diferenciadors; 3) canvis al paisatge urbà vinculats a la indústria cultural, l'estetització artística o la transformació en noves zones residencials; 4) la reapropiació del valor del fet multicultural, la diversitat social i la cooptació de l'escena urbana alternativa; i 5) el desplaçament directe o indirecte de persones residents (en general, de classes més desfavorides) i de les pràcti-

ques socials locals.

Amb tot, la gentrificació no només pot produir-se de manera física, notòria i evident. Quan el fenomen no és evident i estrictament físic, pren el nom de "gentrificació simbòlica", i de forma sintètica es pot explicar com el desarrelament i la pèrdua del sentit de pertinença a una comunitat o territori (Pont, 2023).

Entre els nous conceptes apareguts al voltant del concepte genèric de "gentrificació" trobem la denominada "gentrificació comercial", que pot entendre's com un procés mitjançant el qual l'activitat comercial en un determinat lloc es transforma amb l'objectiu de satisfer les necessitats d'un sector de la població permanent o temporal, però amb majors ingressos, la qual cosa provoca un desplaçament dels comerciants o productes tradicionals (Hiernaux i González, 2014; Salinas, 2016).

Un exemple d'aquest fenomen pot ser, per exemple, la implantació de botigues amb productes "gourmet", que no és més que un espai comercial que està dirigit, fonamentalment, als visitants ocasionals i que pretén atreure de manera prioritària un sector de la població que, amb ingressos elevats, està disposat a pagar un sobrepreu per aquesta experiència (Cordero i Salinas, 2017).

Per tant, amb la gentrificació comercial, es produeix la substitució dels productes i serveis dels comerços tradicionals per una nova oferta orientada a atendre diferents demandes de consum, principalment d'una població amb un major capital econòmic, de forma que aquest consum s'associa a una oferta de productes i serveis de major qualitat i, per tant, més cars, la qual cosa provoca, al seu torn, una inflació que fa pujar el preu de tots els productes (Barrero et al., 2022).

El carrer constitueix el principal lloc d'exposició, accés i interacció per al comerç, per la qual cosa aquest pot orientar-se de diferents maneres, depenent del grau d'intervenció que presenti i l'apropiació que realitzin els col·lectius que l'utilitzen, afavorint la instal·lació d'amplis aparadors per a exhibir els seus productes i terrasses per a convidar el transeünt a seure-s'hi.

Per això, el més probable és que, d'una forma més o menys ràpida, variï la manera d'entendre i utilitzar aquest espai públic.

Davant d'aquesta situació, els governs locals donen gran importància a la gentrificació comercial, ja que consideren que afavoreix l'activitat econòmica i ajuda a fer més atractius certs veïnats, per la qual cosa assignen respectables inversions pressupostàries perquè aquests espais públics tinguin adequades infraestructures i bons equipaments (per exemple: un passeig per a vianants, amples voreres, bona lluminària, bancs, papereres, decoració amb espècies vegetals i bones demarcacions per a promoure un trànsit vehicular lent).

D'aquesta forma queda en evidència que els processos de gentrificació comercial contempen un ús més intensiu dels espais públics, reorientant el carrer per al vianant i incloent noves activitats amb uns aparadors que mostren unes narratives visuals i comercials dirigides als nous consumidors, acabant per desplaçar definitivament als comerços tradicionals que encara romanen en el carrer. Per tant, el procés de gentrificació comercial fa referència a un desplaçament per condicions externes a l'habitatge mateix i que es pot centrar principalment en el carrer comercial i el seu encariment immobiliari, l'aparició de noves botigues enfocades en una clientela diferent de la qual habitualment viu en el barri, i l'impacte en la cistella de la compra de la població a causa de l'alça dels preus dels productes a les botigues.

Per part seva, González i Waley (2013) distingeixen tres característiques bàsiques del procés de gentrificació comercial: a) la modificació visual dels carrers més comercials; b) el desplaçament dels consumidors habituals; i c) la transformació d'aquestes zones en una experiència de consum d'un preu més elevat. Aquest fenomen no s'interpreta exclusivament com a la terciarització d'un espai urbà determinat, sinó com un desplaçament d'activitats comercials de proximitat amb una component d'identitat i de veïnatge que trastoca la quotidianitat social de l'àrea (Jover, 2019). A més, moltes vegades, la regeneració dels barris modificats per la gentrificació comercial ha estat capitalitzada per diferents agents econòmics privats (Benach, 2016).

Tanmateix, també hi ha un altre factor que apareix en aquest nou context és el multiculturalisme, el qual assenyala clarament el pluralisme present a les poblacions, tenint en compte les diferents ones migratòries

de les últimes dècades produïdes a la comarca, motivades fonamentalment per causes econòmiques. Ens trobem davant d'una superdiversitat que ha de considerar una sèrie de variables addicionals, com són: els estatus legals migratoris (pels drets i restriccions que ells generen); les estratègies diverses d'inserció en el mercat laboral; altres elements propis de la interacció quotidiana (com són: el gènere, les relacions intergeneracionals, les diferències pel que fa al capital cultural, entre altres factors) (Hiebert, Rath i Vertovec, 2015). En trobar-se en un context nacional diferent, les botigues de migrants transnacionals són espais claus per a la construcció de "pertinença" en les comunitats de migrants, ja que elles possibiliten la sensació d'"estar a casa".

En el cas de la Cerdanya, veiem que la gentrificació comercial és un procés plenament vigent en els principals carrers de les seves localitats, amb l'arribada de grans cadenes comercials i franquícies transnacionals que transformen el paisatge comercial i desplacen a les botigues tradicionals que fins ara proveïen les necessitats dels residents, i que són reemplaçades per establiments orientats a servir les necessitats de consum d'uns clients amb major poder adquisitiu, tal com ja està passant, per exemple, al carrer Major o al carrer Espanya, de Puigcerdà, i alguns altres carrers comercials de Llúvia, Bellver i Alp, on aquesta atracció de fluxos turístics està provocant una artificialització dels seus centres històrics.

En conseqüència, els barris més històrics de Puigcerdà i altres pobles de la comarca estan perdent la seva identitat, ja que s'està produint el desplaçament o la substitució de l'antic comerç de proximitat que els caracteritzava, sobretot les zones centrals, de manera que els petits negocis de sempre desapareixen i les grans cadenes ocupen el seu lloc en aquests espais estratègics, perquè són les úniques que poden pagar el lloguer dels locals comercials. Un lloguer que també puja en els habitatges particulars i obliga al fet que moltes famílies de baixos recursos (jubilats, migrants o treballadors precaris) s'hagin de mudar a zones més assequibles per a les seves economies domèstiques (De la Calle, 2019). Per altra banda, en els espais menys comercials, el tancament del comerç tradicional i la seva no substitució provoca la desaparició del comerç en aquests indrets i l'efecte "persianes baixades permanentment".

Entre els factors prioritaris que poden desencadenar la gentrificació comercial tenim, en primera instància, l'envelliment dels seus propietaris, ja que els comerços tradicionals són regentats majoritàriament per persones majors, amb dificultats per a afavorir el relleu generacional. En segon lloc, aquests negocis no resisteixen en molts casos l'especulació immobiliària, amb l'elevació dels lloguers dels locals comercials. En tercer lloc, l'increment de visitants turístics, especialment posseïdors de segones residències a la comarca, provoca l'arribada de les cadenes comercial i les franquícies. El quart lloc, la irrupció de nous canals comercials, amb internet i les vendes en línia, la qual cosa ha suposat un repte tecnològic i d'adaptació que supera les capacitats d'aquests negocis. Finalment, en cinquè lloc, els comerços situats en llocs d'elevat atractiu turístic es veuen obligats a redirigir la seva oferta per a atendre les demandes dels turistes. (Özdemir i Selçuk, 2017). A més, sobretot a Puigcerdà, proliferen els comerços multiculturals (perruqueries, botigues de productes barats, telefonia, menjars...).

Així doncs, en resum, amb la gentrificació comercial a les poblacions de les comarques turístiques, i la Cerdanya ho és molt, es presenten dos tipus de comerços: els denominats "gentrificadors" (Romero i Lara Martín, 2015) i els tradicionals o de proximitat. Els primers són nous negocis que es caracteritzen per orientacions comercials de productes més cars, com boutiques de moda o botigues "gourmet". Estan projectats cap a una clientela de poder adquisitiu mig-alt, i es caracteritzen per una estètica avantguardista o vintage, i l'ús recurrent de termes en anglès. Quant al rang de preus, els comerços gentrificadors venen a un valor major que els negocis tradicionals. Per contra, els comerços tradicionals o de proximitat, que precedeixen al procés de gentrificació, són establiments minoristes generalment regentats per persones majors, que proveeixen les necessitats diàries dels residents (carnisseries, floristeries, merceries, entre altres) i es caracteritzen pel seu tracte diferencial i pròxim, així com per oferir productes de major especialització. Són botigues que recullen la cultura i memòria col·lectiva del poble i representen llocs de socialització dels veïns (Sequera et al., 2022). Sigui com sigui, no podem oblidar que els espais comercials, més enllà de la transacció econòmica, són espais de sociabilitat (Gonzalez, 2017).

## Resultats obtinguts de les entrevistes

L'any 2023, dins d'un projecte de recerca de més ampli abast realitzat per membres de l'Institut d'Estudis Ceretans, es van fer un seguit d'entrevistes personals en profunditat per conèixer el grau de percepció de les persones llavors entrevistades sobre el fenomen de la gentrificació a la comarca de la Cerdanya. A partir d'aquestes respostes parcials, els resultats de l'anàlisi qualitativa realitzada amb el programari *QDA Minor Lite 3.0* respecte a la freqüència dels codis d'aquestes respostes ha estat el següent (figura 1), considerant tres categories de variables: habitatge - laboral - social i considerant els següents codis: a) per a la categoria "habitatge", els codis de: "joves", "lloguers cars", "sense oferta de lloguers", "vendes cares", "inversions immobiliàries" i "segones residències"; b) per a la categoria "laboral", els codis de: "construcció", "serveis associats" i "turisme"; i c) per a la categoria "social" els codis de: "nous residents amb bon nivell socioeconòmic", "immigració", "emigració", "vida social" i "vida cultural".

**Figura 1.** Principals preocupacions manifestades per les persones entrevistades



font: elaboració pròpia a partir de les entrevistes realitzades

Com podem veure en el gràfic anterior, entre les persones entrevistades va predominar el problema de l'habitatge, destacant sobretot la seva preocupació per la ingent construcció de segones residències a la Cerdanya i disposar d'un parc de venda i lloguer d'habitatges molt car. Van seguir en ordre d'importància: les inversions en actius immobiliaris, la manca d'oferta d'habitatges de lloguer de llarga temporada, la importància de la nova vida social que s'està desenvolupant i la gentrificació de la comarca. I molt més lluny estan: la immigració i el turisme. Per tant, la gent entrevistada no percebia que la gentrificació comercial fos un problema o no tenien consciència de les conseqüències que això representava a mitjà termini.



Així mateix, el sociòleg Marc Pont va realitzar una sèrie d'entrevistes a peu dels carrers comercials de Puigcerdà, entre els anys 2022 i 2023, i la principal conclusió que va extreure de les seves observacions va ser que hi havia una important diferència entre el tipus de gent que ocupava els carrers comercials entre setmana i en temporada baixa de la gent que hi era present durant els caps de setmana i festius, amb més poder adquisitiu. Així doncs, hi havia canvis en la gent, els hàbits, la vestimenta o l'ús de l'espai públic, en síntesi: la classe social. També canviaren l'ambient i el volum de gent, massificant aquests carrers els dies de màxima afluència (ponts festius, caps de setmana, vacances d'estiu, Nadal, Setmana Santa).

A més, el mateix autor va realitzar una classificació genèrica dels locals de la principal artèria comercial de la capital cerdana, com a mostra representativa de la seva realitat comercial. Dels 42 negocis actius comptabilitzats al carrer Major de Puigcerdà, 26 estaven dins de la categoria de roba, complements i calçat, mentre que el segon tipus de negoci més present eren els bars i cafeteries, que se'n comptabilitzaven fins a 3. També s'hi trobaven dues carnisseries, dues perruqueries i dues òptiques, una botiga de joies, una floristeria, una pastisseria, una perfumeria, una llibreria, un estanc i una botiga de joguines completen el recompte. (Pont, 2023).

Com es pot veure en aquestes dades, la presència de petits negocis locals és cada vegada més escassa i el centre comercial comença a veure's representat per grans marques i franquícies (figura 2), amb logotips molt coneguts (Calcedònia, Perfumeria Júlia, Pans and Company, Quiksilver, Sunglass hut, Natura, Pimkie, Frankie, The North Face, Grifone, Geox, entre d'altres). Encara es veuen, amb paciència, les restes d'una antiga merceria de poble que va abaixar la persiana fa escassos mesos i on ara destaca una moderna cafeteria.

**Figura 2.** El carrer Major de Puigcerdà



*elaboració pròpia*

Com es pot veure en la figura anterior, el carrer Major de Puigcerdà ha modificat els seus espais comercials i la seva oferta, amb noves botigues i franquícies de marca, desplaçant gran part de les botigues més tradicionals. Aquest canvi ha anat acompanyat per una actuació municipal fent el carrer de vianants i posant una lluminària orientada a facilitar el seu passeig i afavorir mirar els aparadors. Aquesta modificació dels usos està acompanyada per l'augment dels preus dels lloguers dels locals comercials provocant la marxa d'alguns i augmentant l'oferta immobiliària per a nous comerços (figura 3).

**Figura 3.** Botigues per llogar en el carrer Major de Puigcerdà



*elaboració pròpia*

En conseqüència, en els carrers més concorreguts del municipi, com també està passant en altres localitats de la comarca, com Llívia, Bellver o Alp, s'observa que predomina un model comercial força homogeni i concret d'oci i entreteniment, basat en el consum de productes i serveis de no-estricta primera necessitat i una forta presència de grans marques i franquícies, en detriment del comerç local més tradicional (Pont, 2023).

## Conclusions

Tal com hem vist en aquest article, a la Cerdanya, i molt en especial a Puigcerdà, la gentrificació comercial provocada per l'increment de visitants de bon poder adquisitiu ha afectat els negocis, principalment als carrers més comercials, orientant-los cap a una vocació de venda orientada al sector turístic i de més valor afegit, provocant un canvi en els usos de les botigues. Aquest efecte ha anat acompanyat per un fort increment dels preus de lloguer dels habitatges, expulsant d'aquests carrers la població i els comerços de més baix poder adquisitiu.



A més, aquest fenomen també ha estat afavorit pel progressiu procés de deslocalització i reconcentració de l'activitat comercial orientada a una gran quantitat de consumidors en els cinturons periurbans de les poblacions o, senzillament, en llocs més llunyans, però ben comunicats, on el preu del terreny és més baix (fenomen encarnat en la simptomàtica figura dels centres comercials), la qual cosa ha trastocat l'oferta comercial dels centres històrics.

No obstant això, aquest descens del comerç tradicional, que estava més orientat al resident, no pot atribuir-se, sense més ni més, a aquest fenomen. Cal tenir en compte que, en poc temps, han canviat els patrons de consum d'una part important de la població, la qual cosa també provoca una translació directa en la utilització de l'espai comercial dels carrers i en la forma en la qual el consumidor interactua amb aquest lloc.

En conseqüència, les principals poblacions de la Cerdanya estan incloses en un procés de gentrificació comercial, de manera que els seus carrers més transitats estan substituint les botigues tradicionals per nous comerços orientats a un públic amb més poder adquisitiu, proliferant les franquícies i les botigues de "productes de marca". Aquest canvi de paradigma comercial està fent que alguns comerços (sobretot els restaurants) obrin solament al públic els caps de setmana (de divendres nit a diumenge tarda) o tinguin únicament un servei residual al llarg dels dies feiners, ja que el seu tipus majoritari de client hi va els caps de setmana. Curiosament, aquesta proposta xoca amb el plantejament dels comerços de molts



nouvinguts de fora d'Europa, els quals estan oberts en una franja horària molt més ampla.

Al voltant d'aquest fenomen, s'ha de considerar que una part no poc considerable dels petits negocis de comerç tradicional que encara hi ha al voltant o a prop dels carrers principals de Puigcerdà creuen que hauran de tancar en els pròxims anys per falta de relleu generacional, pels forts augments dels preus dels lloguers dels locals o bé, simplement, per falta de demanda dels seus productes. En aquest nou context, el comerç de proximitat que encara hi ha a la comarca s'enfronta a un escenari d'alt risc. I ho fa sabent que els seus punts forts són insuficients per a revertir la situació. El comerç de proximitat genera vitalitat en el seu propi territori, crea llocs de treball, fidelitza la clientela a través de vincles de confiança, es vincula fortament amb l'entorn, distribueix més equitativament la riquesa evitant la concentració en poques mans, potencia l'economia local creant capital social, crea vincles de solidaritat intraveïnal, genera convivències

i sinergies urbanes i ciutadanes, i crea un fort vincle comunitari a través de l'intercanvi de mercaderies i de relacions.

En resum, el procés de gentrificació comercial ja està força implantat en les poblacions principals de la comarca, i amb aquest canvi d'estructura comercial s'ha de tenir en consideració que el xoc cultural, des del vessant comercial, és important, ja que la Cerdanya presenta molt clarament dues cares: la dels habitants habituals i la del turisme i segons residents. Els primers s'adapten a les necessitats i costums dels segons, de manera que el *modus vivendi* tradicional de la comarca s'està transformant. Un exemple d'aquesta adaptació i transformació són les activitats comercials que es duen a terme a la comarca: la quantitat i la tipologia d'aquestes.

\* *President de l'Institut d'Estudis Ceretans*

## Bibliografia consultada

- BARRERO, M.; DÍAZ-PARRA, I.; JOVER, J. i PARRA, J. J. (2022). "Las casas no son hoteles: alquiler turístico y desplazamiento antes y durante la pandemia en Sevilla" (pp. 87-116). A: Sequera, J. (coord.). *Sé lo que hicisteis el último verano*. Barcelona: Bellaterra.
- BENACH, N. (2016). "¿Ciudades en el mapa o en la guía turística? Venta de la ciudad y sentido del lugar". *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 113: 89-105.
- CORDERO, L. i SALINAS, L. (2017). "Gentrificación comercial. Espacios escenificados y el modelo del mercado gourmet". *Revista de Urbanismo*, 37: 1-12.
- DE LA CALLE, M. (2019). "Turistificación de centros urbanos: clarificando el debate". *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 83.
- DI MASSO, A.; BERROETA, H.; PRADILLO, C. i ALEU, L. (2022). "Gentrificación y desposesión de lugar: dinámicas subjetivas del desplazamiento simbólico y la micro-segregación". *Anuario de Psicología*, 52 (1): 97-106.
- GONZALEZ, S. (2017). *Contested markets, contested cities: Gentrification and urban justice in retail spaces*. Londres: Routledge
- GONZALEZ, S. i WALEY, P. (2013). "Traditional Retail Markets: The New Gentrification Frontier?". *Antipode*. 45 (4): 965-983.
- HIEBERT, D., RATH, J. i VERTOVEC, S. (2015). "Urban markets and diversity: Towards a research agenda". *Ethnic and Racial Studies*. 38 (1): 5-21.
- HIERNAUX, D. i GONZÁLEZ, C. (2014). "Turismo y gentrificaci3n: pistas te3ricas sobre una articulaci3n". *Revista de Geografía Norte Grande*, 58: 55-70.
- JOVER, J. (2019). "Geografía comercial de los centros históricos: entre la gentrificaci3n y la patrimonializaci3n. El caso de Sevilla". *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, (82): 1-33.
- ÖZDEMİR, D. i SELÇUK, I. (2017). "From pedestrianisation to commercial gentrification: The case of Kadıköy in Istanbul". *Cities*, 65: 10-23.
- PONT, M. (2023). *La Cerdanya, una comarca inaccessible per a molta gent*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans.
- ROMERO, L. i LARA MARTIN, L. (2015). "De barrio-problema a barrio de moda: gentrificaci3n comercial en Russa-fa, El Soho valenciano". *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 35 (1): 187-212.
- SALINAS, L. (2016). "Transformaci3n de mercados municipales de Madrid. De espacio de consumo a espacio de esparcimiento". *Revista INVI*, 31 (86): 179-201.
- SEQUERA, J. (2013). "Las polític3s de gentrificaci3n en la ciudad neoliberal. Nuevas clases medias, producci3n cultural y gesti3n del espacio público. El caso de Lavapiés en el centro histórico de Madrid". Tesis doctoral. Universidad Complutense de Madrid. A: <https://www.scribd.com/document/189866492/Tesis-Las-politicas-de-gentrificacion-en-laciudad-neoliberal>
- SEQUERA, J.; NOFRE, J.; DÍAZ-PARRA, I.; GIL, J.; YRIGOY, I.; MANSILLA, J. i SÁNCHEZ, S. (2022). "The impact of COVID-19 on the short-term rental market in Spain: Towards flexibilization?". *Cities*, 130.
- VIVAS, P.; PRAT, J. M.; SANCHEZ, J.; ALEU, L.; i DI MASSO, A. (2022). *Gentrificaci3n i turistificaci3n a la Cerdanya?* Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans.

# La gentrificació laboral a Cerdanya

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO



CAP de Puigcerdà (F: Francesc Esteban).

Una de les conseqüències més greus de la gentrificació a la Cerdanya, però no gaire discutida, és la gentrificació laboral. És a dir, els problemes d'habitatge que pateixen els treballadors que venen de fora de la comarca a treballar aquí.

Poden ser treballadors privats, com els que nodreixen el sector de l'hostaleria o els písters de les pistes d'esquí, o del sector de la construcció o bé gent que treballa en el sector públic, com metges, infermers, mestres i professors, mossos d'esquadra i policies, funcionaris diversos, etc.

La cosa és molt antiga, de fet. Recordeu quan els mestres disposaven d'habitatge gratuït quan venien de fora i de vegades, fins i tot quan eren d'aquí? Alguns vivien en un apartat de la mateixa escola i altres en un edifici especial, com és el cas del de la plaça del Call, actualment ocupat per instàncies oficials diverses.

Curiosament, tot i que les condicions de l'habitatge a la Cerdanya han anat empitjorant amb el pas dels anys, els polítics no han fet res per solucionar el tema. Ans al contrari, han anat extingint els usos d'habitatge d'aquests pisos i els han convertit en instàncies muni-

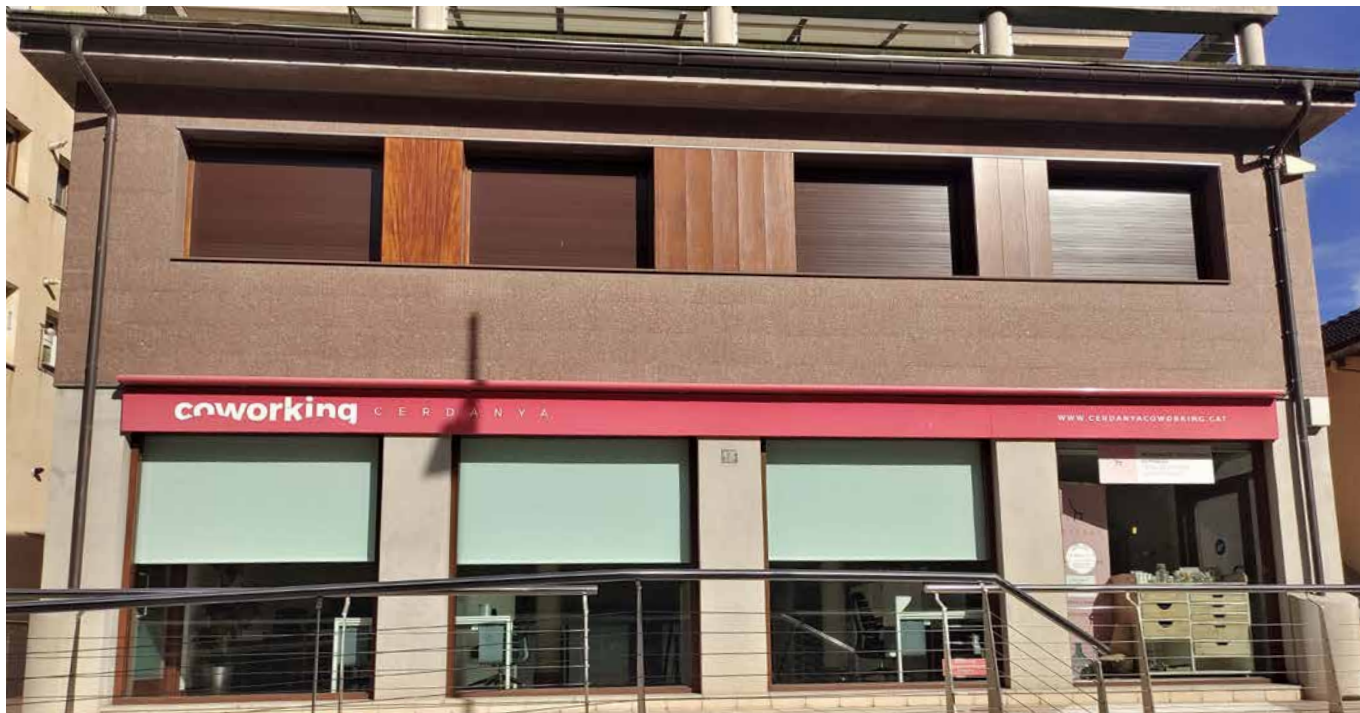
cipals o comarcals, com una solució fàcil per no haver de pagar instal·lacions noves.

Avui dia, un mestre pot haver de compartir pis amb quatre o cinc persones més i malviure-hi, potser domint en un matalàs a terra, perquè no hi ha manera de trobar habitatge. Quan jo anava a l'institut (finals dels 80), això ja passava, però no era tan exagerat i encara es trobaven pisos grans de lloguer en bones condicions econòmiques.

La Guàrdia Civil ho té més fàcil, ja que disposen d'una caserna enorme per a ells sols. De fet, està mig buida i s'ha plantejat més d'un cop reconvertir-la en habitatge d'ús social, però el Ministerio de Defensa no crec que s'ho miri amb gaire bons ulls. La reivindicació hi és, però.

Altres cossos armats, com la Policia Nacional, els Mossos d'Esquadra o la Policia Municipal s'han d'espavilar com puguin. Alguns, anant a viure a Bagà o també compartint pis. Si tenen parella, potser podran compartir els costos de l'habitatge, suposant que en trobin.

Pel que fa als metges, solen tenir salaris més elevats que la mitjana, per la qual cosa podríem suposar que



Coworking situat a Puigcerdà (F: Francesc Esteban).



Autocaravanes per als písters (F: Men's Health).

el problema que tenen és menor. Però a l'hora de la veritat, els metges que solen venir a Cerdanya solen ser joves i amb salaris més precaris, per la qual cosa entren també en l'equació.

No parlem ja dels infermers i de les infermeres. Fa poc, s'ha proposat destinar una planta buida de l'antic hospital de Puigcerdà, actualment reconvertit en CAP, per a aquests professionals joves que vinguin en pràctiques a la comarca.

Pel que fa als treballadors de la construcció, alguns puguen i baixen cada dia o bé comparteixen habitatge amb altres persones. Quan es va construir l'Hospital Transfronterer, bona part dels treballadors, vivien en unes cargoleres a prop de l'obra.

No gaire diferent del que es troben molts písters que viuen en autocaravanes allà on bonament poden. Fa uns mesos, la premsa va publicar que els que s'estaven als pàrquings de les estacions d'esquí de la Vall



Hotel Maria Victoria, actualment abandonat (F: Francesc Esteban).

d'Aran no eren ben vistos i els volien fotre fora. El sùmmum: t'aprofites de la seva feina, no els facilites allotjament i després no els vols ni veure.

Una possibilitat és anar a viure en un càmping, cosa que comencen a fer alguns treballadors i joves. El problema és que els habitatges són precaris i que han de mudar-se amb una certa freqüència. I no sempre són benvinguts, especialment durant les èpoques més turístiques, on el propietaris prefereixen llogar els bungalows als turistes per un preu més gran.

Si costa trobar funcionaris que vulguin venir a viure a la Cerdanya, que encara que és una comarca molt bonica, té poca vida social i cultural, hiverns més extrems que els de les poblacions de la costa o de l'interior i lluny del que alguns consideren la "civilització", només falta que l'habitatge sigui un problema addicional per acabar de convèncer-los que millor no venir aquí.

Els que ho fan obligats per l'administració, vindran remugant i no estaran gaire contents, cosa que traspasarà ben segur en la seva feina. Passa amb molts professors que s'estan aquí fins que poden marxar cames ajudeu-me i que ni s'integren ni tenen gens d'interès per fer-ho, perquè saben que, com a molt, s'hi estaran un o dos anys i no tornaran mai més, possiblement.

Així doncs, podem veure que el problema de la gentrificació afecta també la vida laboral de molta gent i també la qualitat professional de molts altres. Si

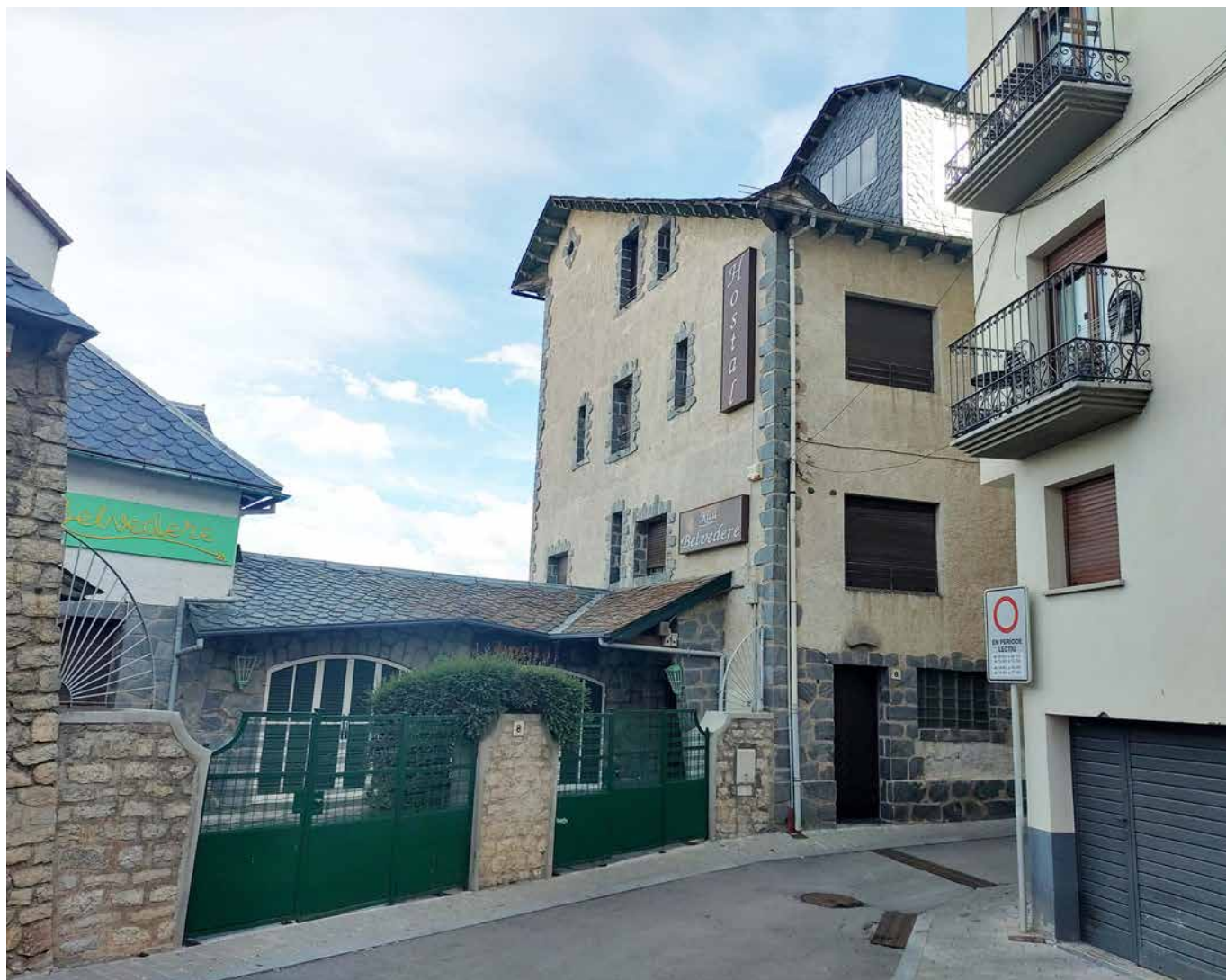
antigament els policies que eren destinats a Cerdanya deien que se n'anaven "a la fi del món", ara el problema ja no és la incomunicació (túnel del Cadí, internet, etc.), com si acabaràs vivint sota d'un pont, cosa que, segons el meu mode de veure, és encara pitjor.

Quan comparteixes un pis petit amb cinc persones, no pots estar gaire content. No tens el teu espai vital. No tens intimitat i difícilment pots desenvolupar-te com a persona. La vida és molt difícil. Bé ho saben els estudiants que comparteixen pis a Barcelona. Dues o tres persones, més o menys estudioses, en un pis gran és una situació molt diferent de quatre o cinc "marxosos" en un pis petit.

A més, la Cerdanya té un altre hàndicap. En una ciutat et pots moure d'una punta a l'altra de l'urbs amb transport públic per un preu baix en un temps raonable. A Cerdanya necessites tant sí com no un cotxe, una moto o alguna cosa semblant. Si has de viure lluny d'on treballes, prepara't a pagar benzina.

Com a nota curiosa, fa uns anys, al centre de Puigcerdà hi havia un seguit d'establiments hotelers, tipus pensions, que anaven molt bé, tant per als passavolants com per aquells que s'estaven una temporada treballant a la Vila. Actualment, aquestes pensions han tancat o s'han gentrificat (han apujat tarifes) i al centre de la Vila només en queda un.

Tots aquests elements dificulten molt l'arribada de nous treballadors a la Cerdanya. Una de les opcions



Hostal Rita Belvedere, de les poques que queden al centre urbà de Puigcerdà (F: Francesc Esteban).

per diversificar l'economia és, precisament, crear noves empreses, potser tecnològiques a la comarca. Però el principal escull que trobaran els emprenedors serà on aniran a viure els seus treballadors.

Com a fundador d'una empresa tecnològica, sé molt bé de l'existència d'aquest problema. La solució que vam trobar va ser contractar gent d'aquí, però no sempre és possible trobar algú amb la qualificació requerida a la Cerdanya, així que això ha limitat el nostre creixement en més d'una ocasió.

I finalment, també és difícil trobar locals adients com a oficines, prou grans. La major part ocupen pisos, cosa que encara treu més places del mercat immobiliari de l'habitatge. No hi ha cap bloc d'oficines en condicions en tota la Cerdanya. Hi ha alguns locals de coworking, però són massa limitats per a empreses una mica grans.

El que trobem, a part dels pisos als centres urbans, són naus industrials, sovint molt inadequades per se-

gons quin tipus d'empreses, amb l'inconvenient que cal gastar-se molts diners per adaptar-les. Com que no se solen vendre, l'empresari defuig de fer grans inversions en un local que no és seu i que en un futur haurà d'abandonar, perdent-hi totes les inversions realitzades.

Crec que hi ha una manca total de planificació pel que fa a l'habitatge i a les oficines, que repercuteix en el mercat laboral de molt mala manera i que això ha arribat a ser un problema de difícil solució.

Altrament, hi ha molts habitatges als centres urbans, especialment en les poblacions més grans de la comarca, que cauen literalment a trossos i que no reben cap incentiu de cap classe per reformar-les i reincorporar-les al mercat immobiliari. Potser que comencem per aquí, que és més fàcil que construir grans promocions d'habitatges que requereixen inversions molt importants i que, sovint, els municipis no poden cobrir.

# Explicant la gentrificació: una problemàtica estructural i sistèmica entre dominants i dominats

MARC PONT



Centre de Puigcerdà, en procés de degradació (F: Francesc Esteban).

Quan els científics socials parlem de gentrificació, el més comú és rebre com a primera interacció la pregunta: “Gentrificació?” o un “Què?”. Abans, però, ja ens hauran preguntat si les ciències socials són realment ciències i per què serveixen. Després d’explicar que sí, que són ciències, perquè segueixen un mètode d’assoliment de coneixement científic objectiu, passo a respondre la pregunta què és la gentrificació. Sempre responc el mateix: la gentrificació és allò que ens envolta al nostre dia a dia en les relacions socials. És la manifestació d’un model que ens determina com a societat constantment. Dit de la manera més planera possible, és aquella lluita entre els rics i els pobres. I sí, cal que les noves generacions de científics socials,

des de sociòlegs fins a economistes, passant per antropòlegs, geògrafs o politòlegs, aconseguim comunicar i transmetre a la societat el resultat de les nostres investigacions sobre aquesta. Per desfer així falses creences i prejudicis. Cada cop més estudis avalen la simplificació del llenguatge i format científic en favor d’una comunicació més directa, planera i simple, sempre sense perdre rigor ni detall. Així doncs, posem-nos-hi!

Per entendre la gentrificació, primerament cal entendre quin paper juga cadascú en la societat tal com la coneixem avui dia. Com s’organitzen socioeconòmicament i quines són les relacions socials de poder i dominació entre els individus que les conformem.



## **Classes altes: característiques i quantificació. Herències, meritocràcia i altres falsos mites de la classe alta**

El creixement de la població catalana cada cop és major i ja superem els 8 milions d'habitants segons les dades oficials del cens. Però d'aquests 8 milions, quants englobaríem dins de la categoria "rics" o "pobres"? Segurament hi ha molts matisos i subcategories entremig, però ara no entrarem a valorar de quantes classes socials es conforma la nostra societat. El que és evident és que una part molt important de la població està més a prop de ser classe baixa que alta. Una altra cosa serà que els més poderosos, a través dels grans aparells mediàtics que controlen, influeixin en l'autopercepció de la classe social de cadascú. En tot cas, sempre val la pena pensar, entre d'altres, en aquelles zones de l'Àrea Metropolitana de Barcelona on es concentra la gran majoria de població catalana.

Apropar-se, per exemple, als barris històricament obrers, on la realitat social dista molt del que es ven com a imatge d'un "país modern, avançat i europeu". Aquell que surt a la televisió i que acaba sent un simple decorat que no s'assembla massa a la situació d'una majoria important d'aquest país.

De fet, només cal fixar la mirada en les dades de pobresa més extrema per fer saltar les alarmes. Un 25% de la població catalana i, per tant, una quarta part d'aquesta, es troba en risc de pobresa o exclusió social<sup>1</sup>.

Això només pel que fa a les dades més extremes. La realitat de la classe social que trobem per damunt d'aquest 25% de població, però, no és massa més esperançadora si tenim en compte l'increment del cost de la vida i les dificultats de cada vegada més persones per arribar a final de mes. Tots aquells col·lectius històricament tan menyspreats, però imprescindibles com són el personal de neteja o cures, obrers i constructors, entre d'altres, no gaudeixen d'unes condicions de vida benestants amb excessius luxes.

Per altra banda, dades com les que presentava recentment el Departament d'Economia de la Generalitat en relació amb l'Impost de Successions, que grava totes aquelles transferències de béns entre individus, ens porten a pensar que realment la classe benestant

1. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya, es considera que les persones estan en risc de pobresa després de transferències socials, si tenen una renda disponible equivalent per sota del llindar de risc de pobresa, que es fixa en el 60% de la mediana de la renda disponible equivalent del conjunt de la població.



Immobilària a Puigcerdà, Engels & Völkers (F: Francesc Esteban).

d'aquest país no és tanta. Cal una radiografia acurada de tot el territori amb les seves diferents casuístiques per fer-se una idea de quina és la classe social predominant en la majoria de les societats occidentals. És una evidència àmpliament demostrada per les ciències socials que l'herència és una de les principals fonts de desigualtat. El percentatge de persones que viuen a Catalunya, que hereten i que, per tant, paguen impost de successions, és molt reduït. El Departament d'Economia de la Generalitat xifra en 136.000 persones (recordem que Catalunya té 8 milions d'habitants) els declarants de l'Impost de Successions l'any 2022. D'aquests, gairebé un 75% han pagat menys d'1 euro en concepte d'aquest impost. Aquestes dades ens donen dues informacions. Primerament, que el percentatge de ciutadans amb propietats per transferir és molt reduït. En segon lloc, que dins d'aquest petit percentatge encara n'hi ha un de més baix que realment està transferint béns amb prou valor patrimonial per a ser gravat de forma rellevant amb aquest impost.

No només l'herència econòmica condicionarà la vida dels individus, sinó, entre d'altres, també el capital social de cadascú. Aquest és el referit a la xarxa de relacions personals que envolten a un determinat individu. La vida dels progenitors condicionarà i determinarà de manera transcendental les possibilitats d'assolir objectius personals i professionals de les persones i desencadenarà en una carrera desigual cap al cim on tothom comença des d'una posició de partida diferent. A vegades molt alta i a vegades molt baixa. A aquest fet cal sumar-li que, com també han desmentit múltiples estudis de l'àmbit social, la meritocràcia no existeix. Aquella falsa creença que si t'ho treballes, podràs arribar on vulguis. "El pobre és pobre perquè vol". La mobilitat entre classes socials és reduïda i característiques com el lloc de naixement determinarà la vida dels individus. En el cas de Barcelona, segons dades del 2019, l'esperança de vida entre el barri que en té més i el que menys és de pràcticament 10 anys de diferència<sup>2</sup>.

També, mitjançant dades del 2020 del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, una persona nascuda en un dels barris amb renda més baixa de la ciutat té fins a 10 vegades menys possibili-

tats d'obtenir un títol universitari. D'aquesta manera, el naixement és el primer factor de desigualtat si es tracta, per exemple, d'un barri altament contaminat, massificat o amb un baix percentatge de població amb un nivell acadèmic superior.

Assumint doncs que poca gent hereta perquè poca gent té patrimoni per heretar i que ascendir de classe social no és el més freqüent, el cercle de ciutadans que englobaríem dins d'aquella primera categoria de "rics" cada vegada és més reduït.

### **La gentrificació, o com els més poderosos dominen els que menys tenen**

Retornant al tema que ens ocupa, la gentrificació és aquella lluita d'uns pocs poderosos contra aquella gran majoria de la població que els manté en el poder i els ha permès fer-se amb ell. La dominació de la població habitual i autòctona d'un territori per part d'un grup social més poderós pot agreujar-se amb el desplaçament de la primera en detriment de la segona. Aquest fenomen extrem es produirà quan la segona no pot mantenir el nivell de vida exigint per la primera i les activitats socioeconòmiques i culturals de la zona en qüestió s'hagin vist alterades i transformades.

D'aquesta manera, la gentrificació és un problema estructural, sistèmic, que va acompanyat de la resta de problemàtiques socials que es deriven d'un sistema desigual d'arrel on la distància entre les classes altes i les classes baixes és cada cop més gran. El cas de les segones residències és la manifestació més clara de la gentrificació.

Una de les manifestacions més evidents de la problemàtica de la gentrificació és el cas de la Cerdanya. Es fa notori com el gran gruix de l'activitat, tant econòmica com social a la comarca, es troba concentrada en els mesos d'estiu, caps de setmana i festius d'hivern, si hi ha neu per esquiar, i algun altre període destacat com Setmana Santa. En aquests moments, la comarca frega el col·lapse, multiplicant per molt la seva població. Població d'un alt poder adquisitiu que té la capacitat per mantenir una segona i tercera residència a la Cerdanya, amb els suficients dies de festa per gaudir-la i una bona economia per suportar l'elevat cost de la vida a la comarca.

El turisme de la Cerdanya no és un turisme de classe mitjana o baixa que pot sortir un cap de setmana o dos a l'any de la seva residència habitual i permetre's

2. Departament d'Estadística i Difusió de Dades. Ajuntament de Barcelona. Indicadors de salut pública per barris.



Antiga torre d'estiueig convertida en pisos de luxe, a Puigcerdà (F: Francesc Esteban).

els 30 dies naturals de vacances establerts per la llei. El turisme cerdà és un tipus de turisme de mitjà-alt i alt poder socioeconòmic. Ciutadans del país que poden permetre's bastant més que la resta de la població estàndard. Només cal fer un repàs per les dades presentades en les línies anteriors on es mostrava la distribució de la riquesa en societats com les nostres.

Amb tot, doncs, no ens enganyem: si un gruix important de la població no ho té fàcil per sostenir un habitatge, la gent que en pot sostenir dos i fins i tot tres no formen part de les classes més humils del país. Mantenem, com a mínim, dues residències, a la vegada que paguen despeses complementàries, com el desplaçament fins aquestes i un peatge de pràcticament 28 euros per viatge en el cas de la Cerdanya.

Per tant, com s'ha anat avançant al llarg de l'article, la gentrificació és un problema sistèmic que es manifesta en diferents indrets del nostre territori, però també, com recullo en la publicació recent de l'estudi

*La Cerdanya: una comarca inaccessible per a molta gent*<sup>3</sup>, fora d'aquest.

Així, el problema no és més que aquell que caracteritza les desiguals societats d'Occident. L'opressió d'uns pocs sobre uns molts en què aquests primers fan creure als segons que són dels seus. Desigualtats econòmiques i socials, de gènere, raça, religió o procedència generen dominats i dominants. I res de tot això és més del que ja van avançar Marx i Engels fa més de 150 anys, només n'hem de ser conscients i actuar en conseqüència.

*"La història de totes les societats fins als nostres dies és la història de la lluita de classes"- Manifest Comunista. Karl Marx i Friedrich Engels*

3. Accessible a través del Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona.

# Obert per als de fora

ALFONS MILLS MUNT

La pandèmia va canviar alguns paradigmes laborals de presencialitat i de productivitat en els llocs de treball. A més, aquells propietaris de negocis i professionals independents que s'ho poden permetre han agafat la tendència de guanyar qualitat de vida i fer un dia més de festa a la setmana. Portem anys en què els dies d'oci estan intentant guanyar terreny. Els divendres a la tarda ja és difícil trobar algú que treballi i, en molts casos, de moment privilegiats, el cap de setmana comença dijous al migdia.

I això, evidentment, afecta la comarca en el seu esquema econòmic. Alguns professionals s'hi han establert i baixen puntualment a reunions o visites. Altres pugen dijous a la tarda i allarguen una mica el cap de setmana. I el gruix enfila la C16 durant el divendres tarda-vespre. Amb aquests moviments, molts negocis, la majoria de la restauració, ja han decidit obrir només de dijous a diumenge. Prefereixen el perfil adinerat que els permet omplir i rendibilitzar recursos, que no pas donar servei tota la setmana i fora dels dies de màxima afluència veure com no surten els números i després saturen els horaris dels treballadors i els balanços dels negocis.

Aquesta exclusivitat del cap de setmana, de dos o de tres dies, ajuda que els preus tampoc baixin, ja que el perfil de segon resident és d'un alt nivell econòmic i a causa de la curta estada, poques ganes de posar-se a la cuina i anar a comprar per omplir la nevera. Hi ha clients que ja reserven taula quan són asseguts a taula en el restaurant per la setmana següent, en el mateix lloc.

Per la simple llei d'oferta i demanda, els preus en tots els àmbits es disparen i s'expulsa del sistema aquell perfil de client que no pot pagar els preus que li demanen. És cert que hi ha una elit resident a la comarca que té un poder adquisitiu alt, però la gran majoria es veuen condemnats a fer mans i mànigues per seguir el ritme consumista o readaptar els seus costums de lleure.

Encara que les darreres temporades s'ha qüestionat per la falta de precipitacions, el món de la neu va davant del ganxo d'oci que suposa pujar a la comarca.



Restaurant Braseria O Meigallo. (F: Francesc Esteban).

I és un bon indicatiu dels preus disparats. L'esquí és un esport car, sempre ho ha sigut, elitista, en el qual l'abaratiment de material per part de grans superfícies i els lloguers puntuals ha permès a classes populars accedir-hi, ni que sigui de forma puntual. Els cerdans hi participen per proximitat i poc cost de desplaçament, preus especials en passis i gràcies als clubs esportius locals, la competició o algun altre motiu, a més dels molts que s'ho poden pagar. Però tornem a trobar una barrera econòmica important no apta per a totes les butxaques.

També veiem que les agendes culturals van atapeïdes els caps de setmana o en períodes de llarga estada de turistes. La realitat i experiència ens demostren que fer activitats entre setmana o en caps de setmana de temporada turística baixa és molt difícil que els actes tinguin un poder de convocatòria gaire significatiu. I no és que aquests esdeveniments s'hagin de mesurar per presència humana, però a causa dels esforços i recursos que s'hi dediquen, sempre és més agradable no ser quatre gats a la sala. I si parlem de la procedència de l'interessat, la ràtio encara és més escandalosa entre resident i segon resident. Si mirem la composició d'alguna entitat cultural en la seva massa social, detectem

que els cerdans de cap de setmana acostumen a ser més sensibles a fer-se socis i assistir als actes de tota mena. A la fi, en èpoques d'alta ocupació hi ha tant per fer que el que costa és escollir on anar i, a més, vigilant els desplaçaments per no consumir massa temps a la carretera intentant entrar a Puigcerdà.

Temps enrere, en els locals d'oci nocturns hi havia mirades de reüll als nouvinguts i sovint alguna trifulga entre "locals" i "forans". No dic que allò fos massa lloable, però passava. Ara crec que, si tots els de fora es coneguessin, seria ben bé al revés, en alguns casos. Ha quedat enrere allò que deia algun propietari: "preferixo tenir els del poble que em donen feina tot l'any". Actualment, alguns segons residents durant 2-3 dies pagant preus més elevats permeten guanyar-se la vida bé i disminuir temps de treball i costos laborals per guanyar temps lliure fora dels caps de setmana.

La conseqüència és que, de vegades, costa anar a sopar entre setmana a algun establiment, sobretot si coincideix que els que continuen obrint de forma tradicional fan el seu dia de descans setmanal.

I els preus no canvien com abans si eres del país. Recordo com en una terrassa de bar de poble no et cobraven el suplement estival si eres del país o com et cuidaven els restauradors perquè continuessis amb l'hàbit de visitar-los durant tot l'any. Tot això ha passat bastant a la història. He sentit propietaris de restaurants que saben que els seus clients seran tots segons o tercers residents de la comarca i treballen i s'esforcen per a ells, sense cap mena de dubte i en alguns casos verbalitzant la idea i tot.

És evident que aquesta manera de fer deixa més marge i permet pagar de forma més eficient les factures i segurament dona molt més benefici a l'empresari. Alguna vegada n'hem parlat i vivim en una societat en la qual ens obsessionem per acumular i per entrar a la roda i per poder afrontar tot el que suposa pujar la persiana necessites molts diners. Impostos, imprevistos, reformes, qualitat de vida... La Cerdanya és una comarca "pija" que està fent als seus habitants, els que no ho eren, ni que sigui per mimetisme, del mateix grup social. I qui no ho pot suportar, ha de limitar la seva aparició pública i mirar de treballar molt per no deixar de fer vida social.

Segurament, per això també és freqüent observar com quan comença el bon temps, molts cerdans marxen els caps de setmana buscant el mar i visitant zones



Nördic, local de lleure nocturn (F: Francesc Esteban).

costaneres que coneixen i en les quals, en molts casos, hi tenen ells les segones residències. Com que la competència en aquests indrets és ferotge, el control de preus potser convida a sortir més a fer els àpats a fora.

Imagino que a la costa encara és més accentuat l'enfocament turístic dels negocis. Recordo que molts s'obrien per temporades i alguns professionals treballaven uns mesos l'any i la resta vivien del que guanyen durant aquest temps. No sé si és el mirall on ens hem de reflectir, però la seva experiència ens pot servir.

La conclusió, potser, és que els mateixos cerdans tenim part de responsabilitat en alimentar aquest model. Podem fer poc per aturar una tendència turística que majorment no depèn de nosaltres. Podem plorar i esperar que les coses canviïn. Si en comptes de voler ser un "pijo" més i entrar sense miraments a la roda de preus, alimentant els negocis, que n'hi ha, que s'enfoquen al públic local, segurament garantirem que aquests perdurin i tindrem a ratlla el pressupost familiar. Els humans anhelem el que no tenim i perseguim molt més del que necessitem. Però, si tenim clares les coses i repetim allà on la relació qualitat preu és competitiva i, de tant en tant, aspirem a visitar llocs que estan per sobre del nostre pressupost, ja serà un petit pas cap a aconseguir que, tot i la inflació de l'oci culinari i social, els professionals es guanyin dignament la vida i els clients no deixem d'anar-hi, simplement perquè ja no ens ho podem permetre.

# La Cerdanya, ja no és nostra? El desplaçament simbòlic com a efecte de la gentrificació a la comarca

PEP VIVAS I ELIAS I JORGE SÁNCHEZ NAUDÍN\*



Vista del carrer Major de Puigcerdà, artèria turística de la Vila (F: Francesc Esteban).

És obvi que, en aquest punt del segle i donada la situació social i econòmica de la Cerdanya, ja ningú dubta que la gentrificació és un fenomen que es posa de manifest en qualsevol lloc: la Cerdanya també n'és un clar exemple de com algunes persones que hi viuen, o hi viuen, l'han patit, o l'estan experimentant ara mateix. La nostra reflexió gira al voltant de la connexió que hi ha entre la gentrificació i quelcom que encara no ha estat analitzat a Cerdanya: el desplaçament simbòlic. Mitjançant una sèrie de preguntes, explicitem què és el desplaçament simbòlic, en el context de la gentrificació per, finalment, connectar-lo amb alguns aspectes de la realitat actual de la comarca.

*Com connectem la gentrificació amb el desplaçament simbòlic?*

Hi ha estudis que posen de manifest que l'expulsió

o desplaçament de les classes populars s'ha convertit en un dels problemes socials més importants als quals ens enfrontem, en l'actualitat, sigui en els entorns urbans o rurals, a conseqüència dels processos de gentrificació en curs<sup>1</sup>. Això implica que el desenvolupament de la gentrificació està relacionat amb les accions que limiten les opcions de vida d'aquelles persones que tenen uns ingressos econòmics més baixos, quan altres grups o institucions, amb més poder adquisitiu i cultural, descobreixen i comencen a valorar un determinat lloc com a "un atractiu econòmic".<sup>2</sup>

La gentrificació, com a manifestació de les violèn-

1. Janoschka, 2018.

2. Slater, 2009.

cies estructurals del capitalisme contemporani, opera mitjançant processos d'acumulació i explotació que les intensifiquen sistemàticament. Això implica: a) la inversió de capital; b) la transformació del paisatge local; c) l'expulsió d'usos, subjectes i subjectivitats de determinats llocs; i d) la seva substitució per usos i pràctiques econòmicament més lucratives<sup>3</sup>. En definitiva, la gentrificació és la seqüela espacial del capitalisme globalitzat contemporani a la recerca d'oportunitats d'inversió i de rendibilitat, en qualsevol indret, sense cap mena de consciència social.

Malgrat que els processos d'expulsió física i geogràfica de les persones de menys poder adquisitiu siguin els més visibles i característics quan es produeix la gentrificació, també hi ha treballs que investiguen els processos i les experiències vitals de reacomodació de les persones que, tot i no marxar físicament, continuen patint els efectes negatius de la gentrificació en els llocs on viuen. Així doncs, des d'una perspectiva psicosocial, l'estudi del desplaçament en la gentrificació ha de considerar, no només els canvis físics directes o indirectes de l'habitatge, sinó també els canvis de significació donades les transformacions simbòliques en els imaginaris locals<sup>4</sup>.

#### *Què és el desplaçament simbòlic?*

El desplaçament simbòlic fa referència a l'experiència que tenen les persones, residents en un lloc, d'experimentar, encara que no s'hagin traslladat (encara), que el lloc s'ha distanciat d'ells o elles o ja no té la mateixa rellevància en les seves vides. En altres paraules, i ampliant aquesta idea, aquests tipus de desplaçament, en el context de sentir-se desconnectat del lloc, implica un procés dolorós de desmantellament de la llar, amb efectes negatius per les persones, tant emocionals com materials, relacionats amb la transformació no desitjada de l'entorn de vida<sup>5</sup>. Així, el desplaçament simbòlic, en l'entorn gentrificador, es defineix com un procés de pèrdua de vincles amb els referents socials i físics del lloc on es viu, els quals alteren el benestar personal i comunitari<sup>6</sup> de les persones dels llocs. Aquest desplaçament sovint es relaciona amb (1) una disminució del sentit de pertinença de les



Pisos de luxe en construcció als afores de Puigcerdà (F: Francesc Esteban).

persones i la desafecció subjectiva, (2) la pèrdua de la vida comunitària i els vincles i interrelacions creats col·lectivament, així com (3) l'alienació experimentada amb els canvis en l'àmbit del comerç i de l'oci i (4) amb els canvis esteticofísics als llocs.

En primer lloc, la reducció del sentit de pertinença i la desafecció personal implica que les persones residents a llarg termini ja no se sentin "com a casa" en els seus llocs, i la pèrdua simbòlica del lloc pot motivar-los a traslladar-se. En altres paraules, el desplaçament simbòlic apareix per una sèrie d'impactes generats pel desplaçament directe del mercat, però també com un afebliment del sentiment connectat a una llar, que es podria perdre imminentment, o també enllaçat amb el lloc estimat que envolta les persones<sup>7</sup>.

En segon lloc, la transformació de les comunitats, dels barris, dels llocs o dels pobles s'altera com una de les conseqüències de la gentrificació. Aquesta també altera les identitats col·lectives i personals dels llocs<sup>8</sup>, atès que aquestes estan directament relacionades amb les relacions i interaccions entre els residents a llarg termini en les comunitats rurals<sup>9</sup> i les persones que van als llocs de forma puntual o en períodes de vacances. És a dir, el desplaçament simbòlic es pot visualitzar, en els discursos simbòlics i col·lectius dels llocs, amb manifestacions sobre qui forma part o no de la comunitat o del barri local<sup>10</sup>. Com a resultat, emergeix, ja que hi ha un grup de persones locals que no s'identifiquen amb d'altres, una certa distància social

3. Janoschka, 2018.

4. Di Masso et al., 2022.

5. Elliott-Cooper et al., 2020.

6. Di Masso et al., 2022.

7. Atkinson, 2015.

8. Pinkster i Boterman, 2017.

9. Stabrowski, 2014.

10. Fincher et al., 2016.

entre els diferents grups socials en termes d'ingressos o d'edat i una pèrdua del sentit de pertinença al veïnat o al poble, donat que, relacionalment, no tinc contacte amb les persones de l'altre grup.

En tercer lloc, alguns treballs acadèmics recents han examinat com es creen nous restaurants, bars i botigues segons els gustos dels nouvinguts de classe mitjana i com en les comunitats gentrificades emergeixen certs processos d'alienació en els llocs. Aquests estudis se centren especialment en els sentiments dels residents enfrontats amb aquests nous paisatges de consum i de lleure i la desfamiliarització de la vida social en els espais públics<sup>11</sup>. És a dir, també podem considerar que el desplaçament simbòlic esdevé a causa de la producció de nous símbols que afecten les experiències espacials de les comunitats locals i que aquesta simbologia no connecta amb les persones que cada dia viuen en els llocs gentrificats.

En quart lloc, i relacionat amb el paràgraf anterior, algunes investigacions han destacat l'impacte de canvis físics, així com canvis en característiques específiques dels llocs com, per exemple, l'estètica dels habitatges i com s'ha produït la seva gestió i com, tot plegat, afecta en l'emergència del desplaçament simbòlic i en el sentiment d'alienació dels llocs, quan hi ha hagut transformacions urbanístiques en ells. En altres paraules, el desplaçament simbòlic emergiria, també, quan hi ha noves construccions en els llocs i les persones que hi viuen sempre no ho experimenten de forma positiva, donat que aquestes metamorfosis urbanístiques venen imposades i perquè no poden participar en les decisions sobre aquests canvis físics que tant afecten els seus llocs vitals.

El desenvolupament d'aquests quatre punts posa de manifest que, estructuralment, el desplaçament simbòlic estaria connectat amb els aspectes socials (la construcció dels vincles amb el lloc i el seu afebliment), amb aspectes relacionals (les relacions que s'estableixen entre els grups de les comunitats i com s'alteren en funció del nivell econòmic del grup), amb aspectes del paisatge (l'emergència de nous paisatges i la manca d'identificació amb els mateixos), i amb aspectes físicomaterials (la transformació urbana de la zona i els processos de rebuig que es poden produir).

*Com connectem aquests aspectes teòrics amb la realitat actual de la Cerdanya?*

Un dels discursos que emergeixen, de tant en tant, a Cerdanya és de posar certs límits al model turístic que tenim o que hem heretat. Aquest model, fins fa molt poc, ni es qüestionava. Com en altres ciutats, o parts del món que reben molt de turisme, no hi havia topall en el ritme de construccions, en l'oferta hotelera o en el pas de persones (i en l'impacte que això provoca en qualsevol territori) pel lloc turístic. Les mateixes ciutats (i zones com la nostra) comencen a percebre que, tot plegat, no és infinit i que els efectes negatius que pateixen els llocs o els territoris on l'activitat econòmica està relacionada gairebé i únicament amb el turisme o la segona residència estan provocant un empobriment del nivell de vida de les persones que hi viuen sempre i una transformació dels valors ambientals i socials d'aquestes zones gentrificades.

Com ja dèiem en altres treballs<sup>12</sup>, la realitat cerdana és una barreja, en el seu decorat, "d'oferta de serveis" (com a característica actual i històrica de la mateixa comarca) cap a certs grups de persones (sobretot de l'àrea metropolitana de Barcelona) de poder adquisitiu alt. Recordem que per "entrar" a Cerdanya cal "pagar" un peatge: el del túnel del Cadí. Això, en l'imaginari col·lectiu, pot generar una sensació de certa exclusivitat d'algunes persones que no els hi ve d'aquí i els és igual allò que hagin d'abonar per arribar al seu lloc de segona residència. El fet de parlar del peatge també ho relacionen amb l'increment del seu preu al llarg d'aquests 40 anys, un indicador molt clar de com ha pujat el cost de la vida a Cerdanya els mateixos anys. Ara mateix, la Cerdanya és la "zona més alta" de Barcelona, no solament pel preu de l'habitatge, sinó també pel tipus de pràctiques socials i econòmiques que es posen de manifest, tant els caps de setmana o períodes de vacances, com quotidianament. En aquest decorat, també emergeix la idea que hom pot viure en un espai rural amb totes les comoditats i les pràctiques de la vida urbana (no només en l'àmbit professional, sinó també d'oci). Però aquest estil de vida no és innocu. D'alguna manera, la simbologia i l'imaginari rural de Cerdanya s'ha anat transformant i refinant, sobretot, per aquelles persones que "passen" per la comarca,

11. Zukin et al., 2009; Ernst i Doucet, 2014; Pastak et al., 2019.

12. Vivas et al. 2022.





Botiga de productes Veritas (F: Francesc Esteban).

però no per les persones que hi viuen quotidianament.

Aquestes darreres són, en particular, les que poden sentir una certa desidentificació vers la Cerdanya que es pot expressar com: a) una interrupció significativa del sentit de continuïtat de la identitat dels cerdans i les cerdanes (“ja no és la meua Cerdanya”); b) una falta de congruència entre el meu jo i el meu entorn (“és Bolvir, però ja no té a veure amb mi”); c) un sentiment de no inclusió (“el Veritas no està pensat per les persones que viuen a Puigcerdà”); d) un desajust estéticoideològic (“els negocis que potencien els productes locals de km 0 són cars i per la gent de cap de setmana”); i d) una sensació de falta de poder fer quelcom per la Cerdanya o pel meu poble (“de sobte, estan tornant a construir a Ger: que hi farem!). Això darrer és significatiu quan les persones que viuen a qualsevol poble no poden participar de certes decisions (atès que els ajuntaments potser no ho han consultat o ho consulten mai).

Per altra banda, en l’aspecte relacional, és obvi que les persones que viuen sempre als pobles de la comarca poden o no relacionar-se amb aquelles que hi habiten els caps de setmana o en períodes de vacances. En aquesta situació ens podem trobar, d’entrada, amb dos exemples que impactin en la sensació de desplaçament simbòlic: primer, les persones que tot l’any viuen en zones de segones residències i que veuen tant el seu món físic com relacional es buida durant la setmana

o en períodes de no vacances (“el lloc on visc es buida i jo em quedo sol”); i, segon, que aquestes mateixes persones no puguin accedir als cercles relacionals de les persones benestants (“els meus veïns i veïnes de la pleta de Bolvir són com són i no em puc relacionar amb ells i elles”). Però segur que no són els únics, donat que les interrelacions socials produeixen, dia a dia, multitud de pràctiques i, sobretot, de conflictes en els usos dels territoris. A més a més, cal recordar que l’estil de vida dels grups socials que acudeixen a la comarca està imbricat amb el fet de relacionar-se amb persones similars a ells o elles per reafirmar una identitat enclassant i, en certa manera, menystenir altres grups que no siguin similars o rurals.

Així mateix, i com és conegut, la major part de l’oferta de comerç i d’oci a la comarca està estretament relacionada amb l’estàndard de vida de les persones benestants o amb el turisme. Això implica, entre altres coses, la proliferació de bars i restaurants, així com l’aparició de nous festivals de música. Amb el temps, l’oferta de certs pobles a la comarca ha canviat, posant més èmfasi a satisfer les necessitats de les persones que visiten la comarca, siguin de segona residència o de forma temporal els caps de setmana, en detriment dels residents de tota la vida. L’oferta de serveis, en aquest sentit, s’està convertint en un luxe, només accessible per unes quantes persones (“l’entrada a l’Occident Summerfest Cerdanya és molt cara i no hi podré anar”).



Occident Summerfest Cerdanya (F: Femturisme).

Finalment, a la Cerdanya s'ha tornat a reactivar la construcció de nous habitatges, tant als pobles com a les pletes. Aquestes transformacions, com dèiem abans, poden ser percebudes com imposades o sobrevingudes i es tendeixen a percebre com una amenaça cap a la identitat local dels pobles i, sovint, poden generar reaccions de rebuig o de protecció, és a dir, de defensa i reivindicació de pertànyer a un lloc o del lloc<sup>13</sup>. Però també pot generar un procés d'indefensió i d'alienació del lloc (“a Bolvir ja s'ha construït massa. No entenc per què s'inicien noves construccions. Quan pugui marxaré a viure a un altre poble”).

Per tot plegat, els cerdans i les cerdanes poden arribar “a tenir la sensació” o a expressar que la Cerdanya “ja no és nostra” (de forma col·lectiva) o “ja no formo part d'ella” (de forma individual). Cal aprofundir en saber com els cerdans i les cerdanes viuen aquesta pressió subjectiva i relacional en la seva quotidianitat i en relació amb la comarca. Per això, des de fa uns mesos estem fent un treball sobre com les persones de Cerdanya pateixen la gentrificació a la comarca i com es posa de manifest la qüestió del desplaçament simbòlic. Aquelles persones que estiguin interessades a participar en la nostra recerca les convidem a respondre al següent qüestionari:

[https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSchwyvCe\\_imE\\_dUD1rMQnjxRMnMARiPxXIL0QLrSBrNTdOwZA/viewform](https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSchwyvCe_imE_dUD1rMQnjxRMnMARiPxXIL0QLrSBrNTdOwZA/viewform)

\* Universitat Oberta de Catalunya

## Referències bibliogràfiques:

Atkinson, R. (2015). Losing one's place: Narratives of

neighbourhood change, market injustice and symbolic displacement. *Housing, Theory and Society*, 32(4), 373-388.

Di Masso, A., Berroeta, H., Pradillo, C. i Aleu, L. (2022). Gentrificación y desposesión de lugar: Dinámicas subjetivas del desplazamiento simbólico y la micro-segregación. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 52(1), 97-106.

Elliott-Cooper, Adam, Hubbard, Phil i Lees, Loretta. (2020). Moving beyond Marcuse: Gentrification, displacement and the violence of un-homing. *Progress in Human Geography*, 44(3), 492-509.

Ernst, O. i Doucet, B. (2014). A Window on the (Changing) Neighbourhood: The Role of Pubs in the Contested Spaces of Gentrification. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 105, 189-205.

Fincher, R., Pardy, M. i Shaw, K. (2016). Place-making or place-masking? The everyday political economy of “making place”. *Planning Theory & Practice*, 17(4), 516-536.

Janoschka M (2018) Gentrificación en España reloaded. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, Estratègies, Planejament* 60: 24-33.

Jaspal, R., & Breakwell, G. M. (Eds.). (2014). *Identity process theory: Identity, social action and social change*. Cambridge University Press.

Pastak, I., Kindsiko, E., Tammaru, T., Kleinhans, R i Van Ham, M. (2019). Commercial Gentrification in Post-Industrial Neighbourhoods: A Dynamic View from an Entrepreneur's Perspective. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 110(5), 588-604.

Pinkster, F. M., & Boterman, W. R. (2017). When the spell is broken: Gentrification, urban tourism and privileged discontent in the Amsterdam canal district. *Cultural geographies*, 24(3), 457-472.

Slater, T. (2009). Missing Marcuse: On Gentrification and Displacement. *City* 13(2-3). 292-311.

Stabrowski, F. (2014). New-build gentrification and the everyday displacement of Polish immigrant tenants in Greenpoint, Brooklyn. *Antipode*, 46(3), 794-815.

Vivas, P., Forga, J.M., Sánchez, J., Aleu, L, i Di Masso, A. (2022). Gentrificació i turisticació a la Cerdanya?. *Diputació de Girona, Institut d'Estudis Ceretans*.

Zukin, S., Trujillo, V., Frase, P., Jackson, D., Recuber, T., & Walker, A. (2009). New retail capital and neighborhood change: Boutiques and gentrification in New York City. *City & Community*, 8(1), 47-64.

13. Jaspal i Breakwell, 2014.

# Puigcerdà Music Festival

Del 30 de Març al 21 de Setembre



**Dissabte 30 de març, Museu Cerdà**

Duo de violins  
Ksenia Milas i Oleksandr Semchuk  
Obres de J. S. Bach, G. Bacewicz, S. de Beriot i M. Rozsa

**Dissabte 22 de juny, Museu Cerdà**

Duo Tinelli Moseychk  
Antonio Tinelli, clarinet i Yulia Moseychuk, piano  
"Clarinetissimo"  
Obres de R. Schumann, C.M. von Weber, L. Bassi, G. Rossini i L. Bernstein



**Dissabte 13 de juliol, Museu Cerdà**

Seohee Min, violí, Josep Castanyer Alonso, violoncel  
Vittoria Quartararo, piano  
Obres de E. Grieg, C. Franck i A. Dvořák



**Dissabte 27 de juliol, Casino Ceretà**

"Acrobàcies de colors"  
Duo de ballarins Katerina Pisetsky Karni i Dmitry Brekhov



**Dijous 8 d'agost, Museu Cerdà**

Concert presentació "Catalan Cello Works" i "Catalan Violin Works" (Naxos)  
Janna Gandelman, violí; Dmitry Yablonsky, violoncel; Laia Martin, piano  
Obres de F. Pedrell, E. Granados, G. Cassadó i F. Mompou

**Dissabte 21 de setembre, Museu Cerdà**

"Paraules d'amor"  
Rimma Khismatullina, mezzosoprano i Anna Balvak, piano  
Obres de F. Momopu, E. Morera, M. Ravel, F. Poulenc...



**Direcció artística del Festival: Janna Gandelman, Laia Martín i Dmitri Yablonsky**

**Sala de convencions del Museu Cerdà (Puigcerdà)**

**Entrada: 12€**

Venda d'entrades a **taquilla** i a **Codetickets**  
Més info a [www.puigcerdamusic.com](http://www.puigcerdamusic.com) o per e-mail a [puigcerdafestival@gmail.com](mailto:puigcerdafestival@gmail.com)

**Segueix-nos a**

[www.puigcerdamusic.com](http://www.puigcerdamusic.com) [fb.me/recercacerdanya](https://www.facebook.com/recercacerdanya) [@recercacerdanya](https://twitter.com/recercacerdanya) [@recercacerdanya](https://www.instagram.com/recercacerdanya) [t.me/recercacerdanya](https://t.me/recercacerdanya)

ORGANITZA



[www.recercacerdanya.org](http://www.recercacerdanya.org)

COL·LABORA



[www.puigcerdamusic.com](http://www.puigcerdamusic.com)

 **Querol** \_REVISTA  
CULTURAL  
DE Cerdanya

NÚM. 35  
PRIMAVERA 2024



Grup de Recerca  
de Cerdanya